

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ANNE BABASI BOŞANMIŞ VE TAM AİLEYE SAHİP 15-18 YAŞ DÖNEMİ
ERGENLERİNİN BENLİK SAYGISI DÜZEYLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ebru GÖKER

Psikoloji Anabilim Dalı

Psikoloji Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Şahide Güliz KOLBURAN

MAYIS 2017

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ANNE BABASI BOŞANMIŞ VE TAM AİLEYE SAHİP 15-18 YAŞ DÖNEMİ
ERGENLERİNİN BENLİK SAYGISI DÜZEYLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ebru GÖKER

(Y1412.270002)

Psikoloji Anabilim Dalı

Psikoloji Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Şahide Güliz KOLBURAN

MAYIS 2017

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans Tez Onay Belgesi

Enstitümüz Psikoloji Ana Bilim Dalı Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı Y1412.270002 numaralı öğrencisi **Ebru GÖKER**'in "ANNE BABASI BOŞANMIŞ VE TAM AİLEYE SAHİP 15-18 YAŞ DÖNEMİ ERGENLERİNİN BENLİK SAYGISI DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI" adlı tez çalışması Enstitümüz Yönetim Kurulunun 14.04.2017 tarih ve 2017/07 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından **başarılı** olarak Tezli Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi :22/05/2017

1)Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Şahide Güliz KOLBURAN

2) Jüri Üyesi : Prof. Dr. Uğur TEKİN

3) Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Mehmet Zeki ILGAR

[Handwritten signatures of the jury members and supervisor]

Not: Öğrencinin Tez savunmasında **Başarılı** olması halinde bu form **imzalanacaktır**. Aksi halde geçersizdir.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum ‘‘Anne Babası Boşanmış ve Tam Aileye Sahip 15-18 Yaş Dönemi Ergenlerinin Benlik Saygısı Düzeylerinin Karşılaştırılması’’ adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’ da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

24/04/2017

Ebru GÖKER

Bu tezi bana her zaman güvenen, bugünlere gelmemde en büyük emeği olan, canını ortaya koymak pahasına çocukları için tüm fedakarlığı sergileyen yaşam kaynağım annem Nilgün GÖKER'e ithaf ediyorum.

ÖNSÖZ

Bu araştırmada anne ve babası ayrılmış 15-18 yaş arası ergenlerin, tam aileye sahip yaşıtlarına göre benlik saygılarının farklılaşıp farklılaşmadığı, bu dönemdeki çocukların benlik saygılarının aile btnlgyle ilişkisi olup olmadığını araştırmak amaçlanmıştır.

Araştırmam boyunca başarılı olacağımı bana hissettiren, zaman kavramı olmadan sorularıma sıklımdan yanıt veren, yardımını ve deneyimlerini her zaman benimle paylaşan danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. şahide Güliz KOLBURAN hocama, lisans ve yüksek lisans eğitim hayatımda her zaman yanımda olan, tezimle ilgili sorularıma zamanını hiçbir zaman esirgemeyerek her zaman cevap veren ve destek olan benim için çok değerli, Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırması Enstitüsü'nden Sayın Yrd. Doç. Dr. Veysel AKSOY hocama, bana mesleğimi sevdiren, alanda ilerlememe vesile olan ve bu mesleği severek icra etmemi sağlayan Pamukkale niversitesi'nden tüm değerli lisans öğretmenlerime, yüksek lisans eğitimim süresince meslekte ve alanımda gelişimimi destekleyen ğretmen arkadaşım Sadi BAş' a ve yapıcı eleştirileriyle araştırmamın son şeklini almasında yardımcı olan tüm jüri üyelerime sonsuz teşekkür ediyorum.

Hayatım boyunca her zaman bana güvenen, yaptığım her işte maddi manevi hiçbir desteğini esirgemeyen, canımdan çok sevdiğim kıymetli annem Nilgün GÖKER'e, her zaman örnek aldığım, çocukluktan yetişkinliğime kadar yol gsterenim olan, başarılarıyla beni kendine hayran bırakan ve uzman olma yolunda kendisini örnek aldığım en değerli ikinci varlığım ağabeyim İlker GÖKER' e ve bu süreçte isimlerini sayamadığım tüm dostlarıma teşekkür ediyorum.

Nisan 2017

Ebru Göker

Psikolojik Danışman/Rehber ğretmen

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	ix
İÇİNDEKİLER	xi
KISALTMALAR	xiii
ÇİZELGE LİSTESİ	xv
ÖZET	xvii
ABSTRACT	xix
1. GİRİŞ	1
1.1. Benlik Kavramının Tarihsel Gelişimi	4
1.2. Aile ve Ailenin Benlik Oluşumu Üzerine Etkileri	6
1.2.1. Ailenin önemi.....	6
1.2.2. Ailenin işlevselliği	7
1.2.3. Ailenin fonksiyonları	8
1.2.3.1. Biyolojik fonksiyonlar	8
1.2.3.2. Ekonomik fonksiyonlar	8
1.2.3.3. Sosyal fonksiyonlar.....	8
1.2.3.4. Psikolojik fonksiyonlar	9
1.2.4. Aile sistem kuramları	10
1.2.4.1. Genel sistemler yaklaşımı	10
1.2.4.2. Yapısal aile sistemleri kuramı	11
1.2.5. Ergenlik döneminde aile yapısı	12
1.2.6. Aile içi parçalanma	17
1.2.6.1. Ölümler	17
1.2.6.2. Anne baba ayrılığı	18
1.2.6.3. Boşanma	19
1.2.7. Anne-baba tutumlarının çocuk üzerindeki etkileri ile ilgili kuramsal açıklamalar	22
1.2.8. Benlik saygısı ile ilgili kuramsal açıklamalar ve ilgili araştırmalar.....	24
1.2.9. Ergenlik döneminde benlik saygısının gelişimi	26
1.2.10.Çocuğun benlik kavramının oluşmasında anne-babanın rolü	28
1.2.11.Benlik kavramı üzerine Türkiye’de yapılan araştırmalar.....	30
1.2.12. Benlik kavramı üzerine yurt dışında yapılan araştırmalar	33
1.2.13. Ebeveynleri ayrılmış olan çocuklar ve benlik saygısı ile ilgili yapılan araştırmalar	34
2. PROBLEM	39
2.1. Araştırmanın Hipotezi	40
2.2. Araştırmanın Amacı	40
2.3. Araştırmanın Önem ve Gerekçesi	40
2.4. Sayıtlılar	42
2.5. Sınırlılıklar	42
3. YÖNTEM	43
3.1. Araştırmanın Modeli	43
3.2. Evren ve Örneklem	43
3.3. Veri Toplama Araçları	44

3.3.1. Kişisel bilgiler formu (K.B.S.)	44
3.3.2. Rosenberg benlik saygısı ölçeği (Rosenberg self-esteem scale)	45
3.4. Verilerin Toplanması.....	47
3.5. Verilerin Analizi.....	47
4. BULGULAR.....	49
4.1. Demografik Bulgular.....	49
4.2. Benlik Saygısı Alt Ölçeği (D-1).....	53
4.3. Kendilik Kavramının Sürekliliği Alt Ölçeği (D-2)	59
4.4. İnsanlara Güven Duyma Alt Ölçeği (D-3)	59
4.5. Depresif Duygulanım Alt Ölçeği (D-5)	60
4.6. Psikosomatik Belirtiler Alt Ölçeği (D-7)	61
5. TARTIŞMA VE YORUM.....	63
5.1. Aile Yapısının Benlik Saygısı Üzerindeki Etkisine Yönelik Tartışma ve Yorum.....	63
5.1.1. Katılımcıların cinsiyete göre benlik saygısı puanlarına ilişkin tartışma ve yorum	66
5.1.2. Katılımcıların yaşa göre benlik saygısı puanlarına ilişkin tartışma ve yorum	68
5.1.3. Katılımcıların birlikte yaşadığı ebeveyne göre benlik saygısı puanlarına ilişkin tartışma ve yorum	70
5.1.4. Katılımcıların kardeş sayısına göre benlik saygısı puanlarına ilişkin tartışma ve yorum	71
5.1.5. Katılımcıların annelerinin yaşına göre benlik saygısı puanlarına ilişkin tartışma ve yorum	73
5.1.6. Katılımcıların babalarının yaşına göre benlik saygısı puanlarına ilişkin tartışma ve yorum	73
5.1.7. Katılımcıların annelerinin eğitim düzeyine göre benlik saygısı puanlarına ilişkin tartışma ve yorum	73
5.1.8. Katılımcıların babalarının eğitim düzeyine göre benlik saygısı puanlarına ilişkin tartışma ve yorum	75
5.2. Aile Yapısının Kendilik Kavramının Süreklilik Düzeyi Üzerindeki Etkisine Yönelik Tartışma ve Yorum.....	76
5.3. Aile Yapısının İnsanlara Güven Duyma Düzeyi Üzerindeki Etkisine Yönelik Tartışma ve Yorum.....	77
5.4. Aile Yapısının Depresif Duygulanım Düzeyi Üzerindeki Etkisine Yönelik Tartışma ve Yorum.....	77
5.5. Aile Yapısının Psikosomatik Belirti Düzeyi Üzerindeki Etkisine Yönelik Tartışma ve Yorum.....	78
5.6. Benlik Saygısı ile Kendilik Kavramının Süreklilik Düzeyi Arasındaki İlişkiye Yönelik Tartışma ve Yorum.....	80
5.7. Benlik Saygısı ile İnsanlara Güven Duyma Düzeyi Arasındaki İlişkiye Yönelik Tartışma ve Yorum	81
5.8. Benlik Saygısı ile Depresif Duygulanım Düzeyi Arasındaki İlişkiye Yönelik Tartışma ve Yorum.....	81
5.9. Benlik Saygısı ile Psikosomatik Belirti Düzeyi Arasındaki İlişkiye Yönelik Tartışma ve Yorum.....	81
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	83
KAYNAKLAR.....	87
EKLER.....	99
ÖZGEÇMİŞ.....	111

KISALTMALAR

B.S.	: Benlik Saygısı
D.D.	: Depresif Duygulanım
İ.G.D.	: İnsanlara Güven Duyma
K.B.F.	: Kişisel Bilgiler Formu
P.B.	: Psikosomatik Belirtiler
R.B.S.Ö.	: Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

ÇİZELGE LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Çizelge 4.1. Tam ve Boşanmış Aile Çocuklarının Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı	49
Çizelge 4.2. Tam ve Boşanmış Aile Çocuklarının Yaş Değişkenine Göre Dağılımı .	49
Çizelge 4.3. Tam ve Boşanmış Aile Çocuklarının Kimle Birlikte Yaşadığı Değişkenine Göre Dağılımı.....	50
Çizelge 4.4. Tam ve Boşanmış Aile Çocuklarının Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Dağılımı	50
Çizelge 4.5. Tam ve Boşanmış Aile Çocuklarının Anne Yaşı Değişkenine Göre Dağılımı	51
Çizelge 4.6. Tam ve Boşanmış Aile Çocuklarının Baba Yaşı Değişkenine Göre Dağılımı	51
Çizelge 4.7. Tam ve Boşanmış Aile Çocuklarının Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Dağılımı	52
Çizelge 4.8. Tam ve Boşanmış Aile Çocuklarının Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Dağılımı	52
Çizelge 4.9. Katılımcıların Cinsiyete Göre Benlik Saygısı Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikleri ve Varyans Analizi Sonuçları	53
Çizelge 4.10. Katılımcıların Yaşa Göre Benlik Saygısı Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikleri ve Varyans Analizi Sonuçları	54
Çizelge 4.11. Katılımcıların Birlikte Yaşadıkları Ebeveyne Göre Benlik Saygısı Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikleri ve Varyans Analizi Sonuçları.....	54
Çizelge 4.12. Katılımcıların Kardeş Sayısına Göre Benlik Saygısı Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikleri ve Varyans Analizi Sonuçları	55
Çizelge 4.13. Katılımcıların Annelerinin Yaşına Göre Benlik Saygısı Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikleri ve Varyans Analizi Sonuçları.....	56
Çizelge 4.14. Katılımcıların Babalarının Yaşına Göre Benlik Saygısı Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikleri ve Varyans Analizi Sonuçları	56
Çizelge 4.15. Katılımcıların Annelerinin Eğitim Düzeyine Göre Benlik Saygısı Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikleri ve Varyans Analizi Sonuçları.....	57
Çizelge 4.16. Katılımcıların Babalarının Eğitim Düzeyine Göre Benlik Saygısı Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikleri ve Varyans Analizi Sonuçları.....	58
Çizelge 4.17. Katılımcıların Aile Yapısına Göre Benlik Saygısı Puanlarına İlişkin T-Testi Sonuçları.....	58
Çizelge 4.18. Katılımcıların Aile Yapısına Göre Kendilik Kavramının Süreklilik Düzeyi Puanlarına İlişkin T-Testi Sonuçları.....	59
Çizelge 4.19. Katılımcıların Aile Yapısına Göre İnsanlara Güven Duyma Düzeyi Puanlarına İlişkin T-Testi Sonuçları.....	60
Çizelge 4.20. Katılımcıların Aile Yapısına Göre Depresif Duygulanım Düzeyi Puanlarına İlişkin T-Testi Sonuçları	60
Çizelge 4.21. Katılımcıların Aile Yapısına Göre Psikosomatik Belirti Düzeyi Puanlarına İlişkin T-Testi Sonuçları	61

EBEVEYNLERİ AYRILMIŞ VE TAM AİLEYE SAHİP 15-18 YAŞ DÖNEMİ ERGENLERİNİN BENLİK SAYGISI DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

ÖZET

Yapılan çalışmada araştırılması amaçlanan temel konu ‘‘Ebeveyni ayrılmış ve tam aileye sahip 15-18 yaş arası ergenlik dönemi çocuklarının benlik saygısı düzeylerinin farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek’’ tir.

Araştırmanın temel beklentisi anne ve babası ayrılmış olan 15-18 yaş dönemindeki ergenlerin tam aileye sahip yani aile bütünlüğü bozulmamış 15-18 yaş dönemindeki ergenlere kıyasla benlik saygısı düzeylerinin daha düşük olacağı yönündedir. Ayrıca alt amaçlar olarak, ergenlerin benlik saygısı düzeylerinin ailenin bazı demografik özelliklerine göre farklılaşabileceği beklenmektedir.

Bu beklentilerden hareketle, seçilen 15 ve 18 yaş grubuna dahil toplam 185 lise öğrencisine öncelikle Kişisel Bilgiler Formu uygulanarak aile yapıları ve ailenin demografik özellikleri tespit edilmiştir. Sonrasında bu öğrencilere Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği uygulanarak, ölçeğin puanlarına göre, yüksek, orta ve düşük benlik saygısı gruplarına ayrılmıştır.

Araştırma bulgularına göre, gencin anne babasının ayrılmış ya da ayrılmamış olması ile benlik saygısı düzeyi arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Araştırma sonuçları, ailesi ayrılmış ya da ayrılmamış ergenlerin benlik saygısını artırma yönündeki önermeler ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Anne-Baba, Boşanma, Tam Aile, Ergenlik, Benlik Saygısı*

COMPARISION OF SELF ESTEEM LEVEL OF ADOLESCENCES AGED BETWEEN 15-18 WHO HAVE AN UNITED OR DIVORCED FAMILY

ABSTRACT

In this study, intended basic issue to investigate is; “Determine whether it differs self-esteem levels of 15-18 aged adolescences, who has divorced or united family”.

Main expectation of this research is of 15-18 aged adolescences, who has divorced family self-esteem levels would be lower than same group child but united family. Also the sub purposes, it is also expected that some variation of self-esteem levels can differentiate depending on the demographic characteristics of the families of adolescents.

According to this expectations 185 adolescence aged between 15-18 completed the personal information form. With the help of this form, family structures and demographic informations determined. After all, students completed Rosenberg Self-Esteem Scale. According to result they divided into 3 groups such as High, Mid and Low self-esteem levels.

According to research findings, significant differences could not be found between child’s parents divorced or not and level of self-esteem.

The survey results were discussed to increase the self-esteem of parents of adolescents divorced or not.

Key Words: *Mother-Father, Divorce, United Family, Adolescence, Self Esteem*

1. GİRİŞ

Yaşam boyu süren çocukta kimlik oluşumunun zirvesi ergenlik dönemidir. Ericson' a göre yaşam boyu süren psiko-sosyal gelişim dönemleri ve her dönemin kendine özgü olumlu- olumsuz özellikleri vardır. Önemli olan bu gelişim dönemlerinde çocuğun hangi özelliği kazanıp hangisini kazanamadığıdır. Bir gelişim döneminde kazanılamayan özellik ya da çocuğu savunmasız bırakan krizler yaşamın diğer evrelerinde bireyin önüne gelerek, onun psiko-sosyal gelişimini biçimlendirmektedir (Ericson, 1968). Ergenlik dönemi de Ericson'a göre kimlik oluşumunun en önemli evresini oluşturmaktadır. Ergenlik dönemi çocuklukla yetişkinlik arasındaki geçiş dönemidir. Ergen, çocukluk yaşantılarının aksine birçok problemle karşı karşıya kalmaktadır ve geçmişte öğrendiği bilgilerle şunda yaşadığı problemleri nasıl bağdaştıracığı konusunda sorunlar yaşamaktadır (Ericson, 1968). Ergenin kendisinin ne olduğu ve ne olmak istediği konusunda kafasında yaşadığı karışıklık Ericson' a göre kimlik karmaşasını ifade etmektedir. Karmaşanın son bulunduğu yerde de kimlik kazanımı sağlanmaktadır (Ericson, 1980). Kimlik oluşumunda ergenin geçmiş gelişim dönemlerindeki kazanımları büyük öneme sahiptir. Önceki evrelerin sağlıklı atlatılması da uygun yaşantılara ve dönemlere ait ikilemlerin nasıl çözüldüğüne bağlı bir süreçtir (Senemoğlu, 2005).

Ericson' a göre ergenin ne olduğu ve ne olmayı istediğiyle ilgili yaşadığı krizler normaldir. Daha önce öğrendiği ve inandığı inanç, değer ve algılar ergenlik döneminde sorgulanmaya başlanmaktadır. Bu sorgulama sonunda ergen belli bir değer, inanç sistemine bağlanmakta ve kendine özgü bir yaşam stili oluşturmaktadır. Bu da ergenin kimlik oluşturma aşamasıdır (Ericson, 1980). Kimlik oluşturma aşamasında ergenin davranışlarına karşılık anne ve babadan aldığı dönütler, anne baba tutumu önem arz etmektedir.

Fiziksel, zihinsel, sosyal ve ahlaki yönden insan yaşamı, gelişmekte olan bir süreçtir ve sürecin her boyutunun birbiriyle ilişkisi bulunmaktadır. Anne babadan geçen genetik faktörler ve dışardan gelen çevresel faktörler kişilik gelişiminde etkili olmaktadır (Çamlıbel, 2012). Çocuğun doğumla birlikte var olan potansiyeline genetik faktörler etki ederken, çevre faktörü bu potansiyelin ortaya çıkmasını ve kullanılmasını sağlamaktadır (Türker, 2012). Davranışçı psikologlara göre, çocuğun kişiliğinin oluşmasında en önemli faktör çevredir. Onlara göre insan doğası gereği çok çabuk şekillenebilen bir varlıktır. Bununla beraber anne babanın çocukluk yıllarındaki tutum ve davranışları kişilik gelişiminde büyük rol oynamaktadır (Sezer, 2010).

Rogers (1995)'a göre bireyin kendisi ve bir de kendini algılaması durumu vardır. Bireyin var olan benliği ile algıladığı benlik kavramı arasındaki fark en asgari düzeyde olduğu zaman kendini gerçekleştirme sağlanmaktadır.

Olduğumuzu sandığımız kişi ile gerçek benliğimiz arasındaki fark ne kadar fazla olursa bireyde kaygı durumu ortaya çıkmakta ve farkın derecesine göre kaygı artmaktadır. Bu durumda kişi kendini korumaya çalışarak savunmaya geçmektedir (Burger, 2006).

Rogers (1995), gerçek benliğini kabul edebilmiş, çevreden ve kendi içinden gelen uyaranlara açık olan, benlik yaşantısını gerçeğe uyumlu şekilde simgeleştiren, benlik yaşantısıyla uyuşmayan durumları fark edebilen ve yaşantılarıyla benliği tutarlı olan bir birey kendini gerçekleştirebilmiş ve ruh sağlığı yerinde olarak tanımlanmaktadır.

Aile ortak bir geçmişi olan, yeni doğanın kişilik ve karakterinin oluştuğu, sosyalleşmeyi sağlayan, sevgi, barınma, birliktelik ihtiyaçlarının karşılandığı birbirlerine kan ve manevi bağlarla bağlı olan insanlardan oluşan kurumdur (Yaşar Ekici, 2014). Ölüm veya boşanma sebebiyle birbirinden kopan aileler tek ebeveynli aileler olarak adlandırılmış ve bazı sebeplerden dolayı parçalanan ailelerin kendine özgü bazı işlevlerini yerine getiremeyeceği ifade edilmektedir (Şentürk, 2006).

Anne babasından yalnızca biriyle yaşayan çocuk ailesinden yeterli ilgi ve desteği göremediği zaman ailesini suçlayacak ve var olan şefkat eksikliğini başka yıkıcı davranışlarla gidermeye çalışacaktır (Yörükoğlu, 2004). Tam ve sağlıklı ailede büyüyen çocukların benlik saygılarının pozitif yönde geliştiği araştırma bulgularıyla desteklenen bir durumdur. Tam ailenin yanı sıra boşanmış fakat çocuklarına karşı olan sorumlulukları unutmamış, çocuklarının kararlarına saygılı ve sevgi dolu anne ya da

baba ile büyümüş çocuklarda da aynı şekilde benlik saygısının olumlu yönde geliştiği yapılan çalışmalarla desteklenmiştir.

Ailenin bir bireyi olan çocuğun sevgi, barınma, beslenme, arkadaşlık, kararlarına saygı ihtiyaçları karşılandığında çocuk en çatışmalı olarak tanımlanan ergenlik dönemi problemleriyle daha kolay baş edecektir. Ergenlik olarak bilinen döneme geldiğinde genç dış çevre ile içsel düşüncelerinin arasında gelgitler yaşayarak içsel bir çatışma içine girdiği araştırmalarla desteklenmektedir. Ergen bu çatışmayı yaşarken kendi hakkında fikirleri ile dış çevre arasında uçurum fazla olduğu zaman ergenin benlik saygısı olumsuz yönde etkilenmektedir.

Benlik, ilk olarak William James'in söylemleriyle ortaya atılmış bir kavramdır. Son yıllarda benlik üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır. Markus ve Zajonc (1985) psikolojide, benliği bireyin bilişsel yapısının temeli olarak savunmuştur. Ericson (1968) ise benliği, ruhsal stresin getirdiği anksiyete, buna bağlı bilişsel zıtlışmanın temeli olarak görmüştür (Akt. Özen ve Gülaçtı, 2010).

Bireyin kendine olan saygısı, güveni, beğenisi, başaracağına olan inancı, kendisini sevmeye layık görmesi gibi kendine güvenen ruhsal durumu olaylara vereceği tepkileri de belirlemektedir. Bireyin kendisini ve çevresinin bireyi algılama biçiminin bileşimi benlik saygısını oluşturmaktadır (Onur, 2008).

Yapılan araştırma sonuçlarına göre insanların kişiye olan saygısı kendine güven duygusunu etkilemektedir. Çevreden gelen beğenilme ve onaylanma ile öz yeterlilik duygusu kişinin benlik saygısını şekillendirmektedir (Temel ve Aksoy 2001).

Ergenlik döneminde gencin kimlik kazanması beklenmektedir. Kimlik oluşturma sürecinde ergen sık sık karmaşa yaşamaktadır. Bağımsızlık ihtiyacı olan ergenin istekleriyle aile ve toplumun beklentileri çatışma gösterdiği zaman ergen kaygı yaşamakta ve bunalıma girmektedir (Tuncer ve ark., 2014).

İnsanların bireye olan saygısı, duygusal olarak kişinin kendisini sevmeye ve onaylama durumunu etkilemektedir. Bu sayede duygusal kendilik ve egemenlik oluşmaktadır. Birey sevilebilen ve değerli olan nesnenin fikrine başkasının saygısıyla ulaşır ve bu durum kişide özgüvenle birlikte bilişsel egemenlik sağlamaktadır. Başkalarının duygu, düşünce ve davranışları kendilik algısının temelini oluşturmaktadır (Temel ve Aksoy 2001).

Erikson, bebeğin özgüven gelişiminde en temel faktörün dışardan gelen olumlu etkileşimler olduğunu ve dış dünyanın bebeğin özgüveninin oluşmasının temelini oluşturduğunu söylemektedir. Anne ya da çocuğa bakan en temel kişi, çocuğa ne denli ilgi ve sevgi veriyorsa çocuk da karşılıklı olarak anneye bunu yansıtmaktadır. Bu da benlik saygısının ve gelecekteki güven ilişkilerinin gelişmesini sağlayan en temel faktördür. Anne baba ve bebek arasındaki karşılıklı etkileşim benlik saygısının olumlu yönde gelişmesini ve bebeğin kendine olan güveninin temellerinin atılmasını sağlayacaktır (Ericson, 1950).

Biyolojik gelişimle başlayan ergenlik dönemi psiko-sosyal ve zihinsel değişimle devam etmekte ve son bulmaktadır (Ömeroğlu ve Ulutaş 2007).

Ergenlik dönemindeki gençlerin psikolojik sağlıklarını etkileyen en riskli deneyim, ebeveynlerin ayrılmasıdır. Aile çocuklar için sığınabilecekleri bir liman, zor anlarında ihtiyaç duyulan bir güç ve kontrol edici işlev görmektedir. Bu rollerin simgesi olan anne ya da babadan herhangi birinin evi terk etmesi, ergenlerin ruhsal iyi oluşlarını etkileyen, yeni hayatlarına alışmayı zorlaştıran ve benlik saygılarını olumsuz yönde etkileyen bir faktördür (Çivitçi, Çivitçi ve Fiyakalı, 2009).

1.1. Benlik Kavramının Tarihsel Gelişimi

William James benlik adına ilk söylemleri ortaya atan psikologdur. James benliği, kişinin kendini bilmesi ve tüm yönleriyle kendini açıklaması olarak tanımlamaktadır. James (1963) benliği iki boyutta ele almıştır. Bunlar bilen benlik ve bilinen benliktir. Bilen benliği özne, bilinen benliği nesne oluşturmaktadır. James'e göre insan hem kendisinin hem de kendi varlığının farkındadır ve bu farkında oluş, bireyin kendisi tarafından gerçekleştirilmektedir. Benliğin özne ve nesne olmak üzere ayrı gibi görünen fakat aynı olan çift yönü bulunduğunu savunmuştur (Akt. Özen ve Gülaçtı, 2010).

Rogers'a göre benlik, bireyin dış çevre ile etkileşiminin sonucunda şekil kazanıp gelişmektedir. Bebek doğuştan, kendini gerçekleştirme potansiyeliyle dünyaya gelmektedir. (Akt. Hamamcı ve Duy, 2005). Çocukların özgür bir ortamda eğitilmesi gerektiğini ifade ederek insanın doğasının iyimser olduğunu ve potansiyelini mutluluğu aramak üzerine kullandığını savunmuştur. Benlik, bireyin kendini ve çevredeki bireylerle olan ilişkilerini nasıl algıladığını ve tüm bu potansiyele verdiği

değeri kapsamaktadır (Özen ve Gülaçtı, 2010).

Rogers (1990) kendini geliştiren ve ilerleyen bireyin yeni yaşantılara açık olduğunu, kendi varlığına güvendiğini, değerlendirmeyi içsel kaynağında yaptığını ve değişme arzusunda bulunduğunu savunmuştur. Rogers' a göre kendini gerçekleştirme yaşam boyu süren bir süreçtir. Doğuştan kendini gerçekleştirme potansiyeli olan birey çevrenin isteklerine göre değil kendisini gerçekleştirme potansiyelini ortaya çıkaracak şekilde eğitilmelidir ve burada ebeveynlere büyük sorumluluk düşmektedir (Akt. Corey, 2005).

Markus (1977) benlik şeması kavramına değinmiştir. Ona göre kişinin benliğe dair tüm yaşanmışlıkları ve bildikleri "benlik şeması" nı oluşturmaktadır ve bu şema zihinde oluşmaktadır. Benlik şemasının sosyal yaşantı yoluyla edinildiğini, deneyimlerinin, geçmiş ve şuanın zihinde işlenmesini düzenlediğini ve tüm yaşantıların benlikle ilgili bir genelleme ortaya çıkardığını öne sürmektedir (Akt. Özen ve Gülaçtı, 2010).

İnsanın psiko-sosyal gelişim dönemleri vardır. Ericson yetişkinin kişiliğinin çocuklukta oluşmadığı, yaşam boyu kişilik gelişiminin sürdüğünü savunmuştur. Kişilik oluşumunda hem çevre hem de doğumla gelen genetik özelliklerin etkisi vardır. Ona göre insan yaşamında sekiz temel gelişim evresi vardır. Tüm evrelerin kendine has özellikleri ve amaçları bulunmaktadır. Birey tüm evrelerde farklı bir karmaşayla karşı karşıya gelmekte ve çatışma yaşamaktadır. Söz konusu gelişim dönemindeki amaçlara ulaşılabilmesi için bu dönemde yaşanan çatışmaların çözülmesi ve problemin sağlıklı bir şekilde atlatılması gerekmektedir. Bu sayede birey bir sonraki döneme daha sağlam bir ruh yapısıyla girecek ve yaşanacak olan problemlere karşı hazırlıklı olacaktır. Sonuç olarak bireyin kişiliğinin sağlıklı bir şekilde gelişeceğini savunmaktadır. Fakat herhangi bir evrede karmaşa atlatılamazsa bu çatışma bir sonraki evrede çözülebilmektedir. Bunun için çevre bireye uyumlu bir şekilde düzenlenirse ve gerekli koşullar yerine getirilirse, kişilik gelişimine zarar gelmeyecektir (Akt. Gürses ve Kılavuz, 2011).

Ericson kimlik gelişimine çok önem vermiştir. Ona göre kimlik gelişiminde en etkili dönem ergenlik dönemidir ve daha önceki gelişim dönemlerinin sağlıklı atlatılmaması kimlik oluşumunu engellemektedir. Ergenin sağlıklı bir kimlik oluşturmasında

en önemli faktör, çocuğun geçmiş gelişim dönemlerindeki krizleri çözmektir (Akt. Muuss, 2006).

Ericson' a göre anne babanın tutum ve davranışları, zihinsel, sosyal, ahlaki yönden değişen ergenin çevre ve iç dünyası arasındaki uyum sürecini etkilemektedir. Kimlik oluştururken ergenin kendisine model aldığı ebeveynlerinin yerinde ve zamanında sergilediği olumlu davranışları, uyum sürecini kolaylaştırmaktadır (Sayıl, 2007). Ergenlik döneminde soyut düşünceye geçilmektedir. Bu geçiş ergenin analiz yapabilmesini ve ailenin söylediği her şeyi kabul etmemesine sebep olmaktadır. Çocuklukta model alınan anne baba davranışları artık sorgulanmaya ve daha bireysel davranılmaya başlanmaktadır (Akt. Sayıl, 2007).

1.2. Aile ve Ailenin Benlik Oluşumu Üzerindeki Etkileri

Bu bölümde ailenin önemi, fonksiyonları, aile sistemleri ve ailenin benlik oluşumuna etkisi ile ilgili kuramsal açıklamalara ve bu konuyla ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

1.2.1. Ailenin önemi

Toplumun yapı taşı ve yeni doğan bir bebeğin en temel ihtiyacı olan beslenme, barınma, güvenlik ve sevgi ihtiyacının karşılandığı yer olan aile, temel ihtiyaçlardan sonra bebeğin ruhsal besinin temin edilmesinde çok önemli yere sahiptir. Bebek psiko-sosyal gelişim sürecinde eğitim, kültürel değerler, toplumsal ilişkiler adına birincil olarak ebeveynlerini model alır. Ailenin yeni doğanın kendine güvenmesi, birey olabilmesi, benlik saygısının sağlıklı gelişebilmesine çok büyük etkisi vardır.

Anne ve babanın tutum, davranışları çocuğun kişilik gelişimini etkilemektedir. Ailenin çocuk üzerindeki tutumları, çocuğun yetişkinlik döneminde ruh sağlığı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu bulgularla desteklenmektedir (Kesebir, Kavzoğlu ve Üstündağ, 2011).

Anne, baba ve çocuklar aileyi, aile ise bir toplumu oluşturmaktadır. Gelenek, görenek, aile içi kurallar ve yetişme tarzı bir çocuğun ilerde nasıl bir birey olacağını belirlemekte, bu birey de toplumun bir parçası olmaktadır. Toplumun ve neslin devamının sağlanmasında, çocuk ile duygusal bağın niteliğine bağlı olarak onları şekillendirmesi ve toplumun bir parçası haline getirmesi bağlamında ailenin önemi ve işlevi büyüktür. Ailenin bebek ile kuracağı ilişkinin yapısı yeni doğanın kişilik gelişimi-

minde çok önemli bir yere sahiptir. Bebeğin yetişkinlik yıllarındaki ruhsal iyi oluşunun en önemli kaynağı ailedir.

Çocuk anne ve babasını model alarak öğrenmektedir. Ebeveynlerinin davranışlarına bakarak küçük bir çocuğun zihninde kadın-erkek şeması oluşmaktadır. Bu süreçte anne baba tutumu nasıl olursa çocuğun kişilik gelişimi o yönde seyretmektedir. Taklit yoluyla öğrenen çocukta bir süre sonra ahlaki ve kültürel değer yargıları ile inanç sistemi gelişmektedir. Aile, bu değerler sisteminin oluşmasında önemli rol almaktadır (Karahan ve ark., 2006).

Ebeveyniyle karşılıklı saygı ve sevgi alışverişinde bulunabilen gençler, daha sosyal davranış örüntüleri sergilemektedirler. Bu bağlamda anne, baba, çocuk iletişimi çocuğun benlik saygısı üzerinde önemli bir yere sahiptir (Sezer, 2010).

1.2.2. Ailenin işlevselliği

Sağlıklı aile birçok literatürde fonksiyonel ya da işlevsel aile olarak tanımlanmıştır. İşlevsel bir ailede olması gereken özellikler kısaca şunlardır: (MEB Aile ve Tüketici Hizmetleri Kitapçığı, 2011).

- Aile üyeleri birbirlerine karşı saygılıdır.
- Karşılıklı güven duygusu gelişmiştir.
- Aile üyeleri birbirlerine karşı manevi olarak her türlü desteği sağlamaktadır.
- Aile üyeleri birbirleriyle empati kurarak sağlıklı bir iletişim kurmaktadır.
- Aile üyelerinin davranışları tutarlıdır.
- Aile üyelerinin keskin sınırları yoktur.
- Birbirleriyle "Ben" odaklı değil "biz" odaklı iletişim kurmaktadır.
- Korku sınırları ile gerçeği gizlemek yerine saygı çerçevesinde gerçeklerle yüzleşmektedir.
- Birbirlerinin değerli olduklarını birbirlerine hissettirmektedir.
- Tartışılan problem kişilik odaklı değil davranış odaklıdır.
- Her bir üyenin kendine ait özel alanı olduğu kabul edilmektedir.
- Her bir üye kendi sorumluluklarını bilmekte ve davranışlarının sonuçlarını kabul etmektedir.
- Aile içi kurallar tüm aile üyeleri ile birlikte belirlenmektedir. Her üyenin

hazırbulunuşluğuna ve gelişim dönemine uygun kurallar konulmaktadır. Üyelerin yapabileceklerinin üzerinde görev ve sorumluluklar verilmemektedir.

- Olumsuz davranışlarda kişiliği zedeleyici değil kötü davranışı söndürecek yaptırımlar uygulanmaktadır (MEB Aile ve Tüketici Hizmetleri Kitapçığı, 2011).

Aile üyelerinin birbirlerine saygı duymaları için birbirlerini tanımaları şarttır. Bu da her bir üyenin karşısındakine saygısı, empatik ve anlayışlı yaklaşımı ile mümkündür. Literatür taraması yapıldığında çocuğun psikolojik, sosyal ve biyolojik gelişimini göz ardı ederek çocuk üzerinde otorite kurmaya çalışan ebeveynlerin çocuklarının ileriki yaş dönemlerinde kendine saygısı ve bir işi yapabileceğine inancı olmayan, benlik saygısı düşük yetişkinler olduğu sonucu görülmektedir (Elmacı, 2006).

1.2.3. Ailenin fonksiyonları

Bu bölümde ailenin fonksiyonlarını biyolojik, ekonomik ve sosyal fonksiyonlar olmak üzere üç başlık altında ele almaktayız.

1.2.3.1. Biyolojik fonksiyonlar

Devamlılığın sağlanması, eşlerin duygusal ihtiyaçlarını karşılaması ve yeni nesillerin topluma katılabilmesi için ailenin biyolojik fonksiyonu önemlidir. Kısacası üremenin sağlanması da denilebilir. Çocuk sahibi olmak bir zorunluluk değil eşlerin birbirlerine bağlılığı sonucu kadın ve erkeğin karşılıklı isteğiyle alınması gereken bir sorumluluktur. Çocuk sahibi olmak kadın ve erkek ile ailenin maddi manevi iyi oluşunu engelleyecek biçimde olmamalıdır.

1.2.3.2. Ekonomik fonksiyonlar

Ailenin beslenme, barınma, giyinme vb. tüketim ve üretim ihtiyaçlarını karşılayan, dönüşümlü bir şekilde hem kendine hem topluma gelir sağlayan işlevi vardır.

1.2.3.3. Sosyal fonksiyonlar

Yeni doğan bir bebek başlangıçta biyolojik bir varlıktır. Yeni doğan bir bebeğin sosyalleşme süreci aile ile başlamaktadır. Bu sosyalleşme, ailenin toplumsal değerleri, gelenek görenekleri, kültür mirasını çocuğa aktarmasıyla oluşmaktadır. Çocuk, toplumsal değerleri ve iletişimi ilk olarak ailesinden öğrenir ve başlangıçta ebeveynini

model olarak kendisine ait değerler sistemi oluşturmakta böylece çocuğun bireyselleşmesi ve sosyalleşmesinin temelleri atılmaktadır. Ailenin kendine özgü bir içyapısı ve işleyişi vardır. Bu, ailenin içinde bulunduğu toplumun kültürel özellikleri ile ilgilidir. Aile, kendi içinde özgün bir yapıya sahiptir ve bu yönde işlemektedir. Bu kendine özgü kültürle alakalıdır. Temelde her ailenin kendine özgü yapısı vardır. Bu yapının yayılması, başka ailelere örnek olup benimsenmesini, sonrasında da bir kültürün oluşmasını sağlamaktadır.

Kültür mirasını çocuklara aktarmakla yükümlü kurum ailedir. Sosyal medya, insanları birbirine bağlayan toplumsal iletişim araçları, resmi ve özel okullar, çocuğun arkadaş çevresi vb. ailenin işlevlerini destekleyen araçlardır (MEB Aile ve Tüketici Hizmetleri Kitapçığı, 2011).

1.2.3.4. Psikolojik fonksiyonlar

- Duygusal doyum sağlama işlevi

Yeni doğan bir bebeğin fizyolojik ihtiyaçlar dışında sevilme, ilgi görme gibi duygusal ihtiyaçları da vardır. Bunu sağlayan en önemli kişiler anne ve babadır. Anne ve baba bebeğe sıcak bir evin verdiği huzur ve korunma hissiyatı hissettirmektedir. Çocuğu topluma faydalı bir birey olarak hazırlamak için aile çocuğun saygı, sevgi, şefkat gibi duygusal ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Özguven, 2000).

Ailesinden sevgi görmeyen çocuklar bu eksikliği ileriki gelişim yıllarında çevresine de yansıtmaktadır ve diğer bireylere de sevgi gösterememektedir. Bu nedenle anne babası ayrılmış ya da ebeveyninden birini kaybetmiş olan çocuklar hem kendileri hem de toplum adına problem teşkil etmektedir. Çocuğun sadece fizyolojik, ekonomik ya da sosyal ihtiyaçlarını karşılamak yeterli değildir. Bunun ötesinde çocuğu dinleyebilmek, anlayabilmek, çocukla iletişim kurabilmek, ilgilenmek, onu hissedebilmek, ona dokunabilmek çok önemlidir (Yılmaz, 2004).

- Özsaygıyı geliştirme işlevi

Kişinin kendine olan saygısı, güveni, bir şeyi yapabileceğine olan inancı özsaygıyı oluşturmaktadır. Temelinde aile sevgisi ve ailenin yetiştirme biçimi vardır. Özsaygısı yüksek birey; kendisini seven, kendine inanan, güvenen, insanları seven, yaratıcı vb. özelliklere sahiptir. Özsaygının gelişiminde en önemli etken de ailedir. Topluma faydalı bir birey yetiştirmenin de temelini oluşturmaktadır (Kır, 2011).

1.2.4. Aile sistem kuramları

Bir sistem olarak aile, anne-baba-çocuk ve bu üç unsurun etkileşimi sonucu oluşmaktadır. Her ailenin alt- üst sistemi vardır. Ailenin kendi içerisinde oluşturduğu kurallar vardır ve her aile kendi içinde oluşturduğu bu kuralları dış çevre ve kendi içindeki sistemiyle harmanlayarak bir denge oluşturmaya çalışmaktadır. Bunun sonucunda kendi iç ve dış sınırlarını belirleyerek bir düzen yaratmaktadır (Corey, 2007).

Ailenin kendi içinde bir durağanlığı ve topuma ayak uydurabilmek adına değişen bir sistemi vardır. Bu değişim tutarlı bir değişimdir. Her ailenin bir değer sistemi vardır ve bu değeri engelleyici bir dış tehdit sezildiğinde aile sistemi değerlerini korumak adına savunmaya geçmektedir. Bu savunmayı da dış çevreyle uyumlu bir biçimde yapmaya çalışmaktadır. Aile alt ve üst sistemleriyle dengeli bir düzeyde olduğunda o ailede uyumdan söz edilebilmektedir (Corey, 2007).

Ailenin kendi içinde sınırları ve alt sistemi vardır. Burada önemli olan aile bireyleri arasında alt sistem içindeki iletişim biçimidir. Anne baba, anne çocuk, baba çocuk ilişkisi birbirinden farklıdır. Bunlar ailenin alt sistemini ifade etmektedir. Sağlıklı bir aile sisteminde ebeveyn birbiriyle problem yaşadığında sorun anne baba arasında kalmakta, çocuklara yansımamaktadır. Problemler kavgaya dönüşmeden iki kişi arasında tartışarak çözüldüğünde aile sisteminin uyumundan söz edilebilmekte ve bu uyum kültürel, toplumsal boyuttaki alt sistemleri olumlu etkilemektedir. Aile sisteminde farklı roller vardır. Zamanlar bu roller kendi içinde ya da dışarıdan destekle yapılabilmektedir. Aynı zamanda çeşitli dışsal uyarıcılarla sistem sarsıntıya uğrayabilmektedir. Değişimin yönü aile bireylerinin bireysel ve sistematik özellikleriyle farklılık gösterebilmektedir. Sağlıklı iletişime ve değişime açık olan aile bireyleri aile sistemine pozitif yönde katkıda bulunabilmektedirler. Bu durum ailenin fonksiyonelliğini artırmaktadır (Aktaş, 2004).

1.2.4.1. Genel sistemler yaklaşımı

Genel Sistemler Kuramı, parçaları birbirinden bağımsız olarak tek tek düşünmemiştir. Parçalar ve parçalar arasındaki etkileşimi dikkate alıp, bütünün tamamını görmeyi tercih eden bir yaklaşımdır. Gestalt, Piaget gibi kuramcılardan temel alınmıştır.

Bertalanffy (1968) tarafından geliştirilen Genel Sistemler Kuramı' na göre, bir bütün oluşturmak üzere birbiriyle ilişkide olan öğelerin tümüne sistem adı verilmiştir. Her sistemde parçalar birbiriyle ilişkilidir ve parçalar işlevlerini sürdürebilmek için birbirine bağımlıdır. Sistemin en önemli özelliği, kendine özgü değişme biçimine sahip olmasıdır. Daha açık bir deyişle, sistemdeki bir öğenin değişmesi, diğer öğelerin de değişmesine yol açmakta, bu durum da karşılığında ilk değişen öğeyi etkilemektedir (Akt. Akün, 2005).

Sistem hiyerarşik bir düzenle işlemektedir. Her sistemi etkileyen, hareket alanını sınırlayan bir çevresi vardır ve bu sistemler kendisini kapsayan diğer sistemlerle ilişki içindedir. Bunlara 'açık sistem' adı verilmekte, çevresindeki sistemlerle ilişki içinde bulunmayan sistemlere 'kapalı sistemler' denmektedir (Bertalanffy, 1968).

Açık sistemlerin girdileri ve çıktıları olmak üzere döngüsü vardır. Kendisini çevreleyen sistemden girdi almakta, bu girdileri kendi içinde işleyerek alt sistemlere çıktı olarak vermektedir. Vermiş olduğu çıktıların dönütlerine bakarak eksiklerini ya da hatalarını görmekte ve bunları düzenlemektedir. Bilginin bu şekilde etkileşimine 'geri besleme-feedback' denmektedir (Optner, 1960).

Bu kuramda sebep sonuca dayalı bir ilişki yoktur. Döngüsel nedensellik vardır. Danışmanın hedefinde birey değil, sosyal çevre ve aile vardır. Her olay bir diğer olayın nedeni ya da bir önceki olayın sonucu olmayıp, aile bireyleri arasında karşılıklı etkileşim vardır. Bir birey diğer bireyi etkiliyorsa, diğer birey de ilk bireyi etkiler görüşü benimsenmiştir. Bireyler sosyal bağlar çerçevesinde değerlendirilmektedir çünkü bireyler yaşam serüvenlerinde tek başına değildirler. Bu sebeple bu kuram, insanların yaşam alanı içerisindeki diğer insanlarla olan ilişkileriyle ve birbirleriyle etkileşimlerini inceleyerek, aile terapisinde bunu uygulamaktadır (Akün, 2005).

1.2.4.2. Yapısal aile sistemleri kuramı

Minuchin (1974)' e göre aile işlevsel olarak birbiriyle etkileşim halinde olan bir sistematik yapıdır. Bir aile bireyinin davranışları aileye mensup tüm bireyleri etkilemekte ve onlardan etkilenmektedir. Dolayısıyla tüm aile bireylerinin davranışları birbiriyle bağıntılı ve etkileşimseldir. Yapısal aile sistemleri kuramına göre bireyin davranışlarını anlamak için sadece o kişinin tutum, davranış ya da yaşantılarına bakmak yerine tüm aileyi incelemek ve aile üyelerinin birbirleriyle olan ilişkilerine

bakmak gerekmektedir. Aile içindeki bir birey diğer bireyin davranışının başlamasına sebep olmakta ve onun davranışlarından etkilenmektedir. Davranışlarda birbirini izleyen sistemli bir sıra oluşmaktadır. Sürekli tekrarlanan bu döngü zamanla hangi bireyin kimle, ne zaman ve ne şekilde ilişki kurması gerektiğini belirlemektedir. Ailenin bireylerinin davranışlarını ve ilişkilerini belirleyen kurallar vardır. Birincisi her ailede olan kurallardır. Örneğin, anne ve babanın ebeveyn sorumlulukları, çocuğun üzerine düşen sorumluluklar gibi. Bu kurallara göre herkes yerini bilmektedir. İkincisi bireylerin birbirlerinden bekledikleri şeyleri içermektedir. Bu beklentiler açık konuşarak ifade edilebilirken, sözel iletişim kurmadan da olabilmektedir (Akt. Akün, 2013).

Sistemde kardeşlik, karı kocalık, ebeveynlik gibi çeşitli alt sistemler vardır. Ergenlik dönemine geldiğinde ergen kardeşlik alt sisteminden kendini sıyırmalıdır. Çünkü ergenlik, yetişkinliğe geçişte önemli bir basamaktır ve ergenin bireyselliğinin ve sorumluluklarının arttığı bir dönemdir. Dolayısıyla ergenin özerkliğini artıracak görevler üstlenmesi sağlanmalıdır. Ebeveyn, ergeni çocuk değil de artık bir genç olarak görmelidir ve iletişimin yönü de bu doğrultuda olmalıdır. Bu sayede anne baba ve ergen arasında pozitif etkileşim olacaktır. Diğer yandan ebeveyn arasında sorunlar olabilmektedir. Anne ve baba arasındaki sorunlar çocuğa yansıtıldığı zaman ergenin bireyselliği zedelenebilmektedir (Minuchin, 1974).

1.2.5. Ergenlik döneminde aile yapısı

Ergenlik dönemi çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemidir. Çocuğun rol ve sorumlulukları değişmektedir. Ergenin bedensel, bilişsel, duygusal ve cinsel değişimler yaşayarak kendine olan farkındalığı gelişmektedir. Aynı zamanda kendisiyle ilgili içsel analizler yaparak psiko-sosyal olgunlaşması gerçekleşmekte ve kimlik duygusu oluşmaktadır. (Atak, 2011).

Bu dönemde ergen ailesinden bir parça ayrılır. Ailesiyle daha fazla tartışma yaşamaya, çevresindeki arkadaşlarının düşüncelerini daha fazla önemsemeye ve kendisiyle daha fazla ilgilenmeye başlamaktadır. Ailesinden bağımsız yaşama düşünceleri bu dönemde yüksek bir seviyeye ulaşmaktadır. Ailedeki güç ilişkileri ve dengeleri yavaş yavaş değişmeye başlamaktadır. Her konuda kendisine yardımcı olan ve fikir aldıkları anne babaları onların gözünde bu dönemde adeta bir çocuğa dönüşmektedir. Bu her ergende aynı derecede ortaya çıkmasa da, ergenlik döneminin genel yapısı itibari ile ergenlik

dönemi gençleri ailesinden daha fazla şey bildiğine, problemleri tek başlarına ve daha kolay halledebileceklerine ve bağımsız yaşayabileceklerine olan inançları yüksek seviyelere ulaşmaktadır. Bu değişimle birlikte toplum beklentileri ile ters düşebilmektedirler. Ailesinin ve toplumun kendisinden beklediği davranışlar ile bulunduğu konum ergenin gelgitler yaşamasına sebep olmakta ve ergen kendi kimliğini bulma çabasına girmektedir. Kendisine hem bağımsız hem de toplum içinde kabul edilebilir bir kimlik oluşturmaya çalışmaktadır (Story ve Strang, 2005).

Steinberg (2007), çocuğun ergenliğe girmeden önce en önemli ve verimli iletişim ve paylaşım kurduğu ortamın aile ortamı olduğunu savunmaktadır. Arkadaşlık ilişkileri ergenlikte önem kazanmaya başlar fakat arkadaşlık bir ergen için ne kadar önemli olsa da ebeveyn, çocuk için hala en önemli ve en spesifik yapı taşları olmayı devam ettirir. Anne baba arasındaki gerginlik ergenlik çağındaki çocuğun psikolojik gelişimi açısından olumsuz yönde etkilidir. Her ne kadar ergenlik döneminde çocuk ile ebeveyn arasında çatışma olacağı düşünülse de, ergen hala ailesini örnek almaya ve gözlemlemeye devam etmektedir. Bu sebeple ailenin ergenle kuracağı iletişimin niteliği, ergen ve anne baba arasındaki etkileşimin yönü üzerinde belirleyici olacaktır. Anne babanın sahip olduğu meslek, benimsedikleri görüş, ahlaki kurallar, fikirler büyük oranda ergende de aynı şekilde görülmektedir (Akt. Çivitçi, Çivitçi ve Fiyakalı 2009).

Aile yapısının ergenlik dönemindeki psikolojik problemlerle ilişkisi

Psikiyatrik sorunu olan ve olmayan ergenlerin aile ilişkilerinin karşılaştırıldığı araştırmalarda, sorunu olan ergenlerin ailelerinde, genel olarak yakınlığın düşük olduğu görülmektedir. Kashani ve Reid'in birlikte yürüttüğü çalışmada, psikiyatrik olarak yatılı tedavi gören çocuklar, anne-babalarını daha öfkeli olarak algılamışlar ve aile üyeleri arasındaki yakınlığın az olduğunu dile getirmişlerdir. Bunun yanı sıra, kaotik ve destekleyici olmayan aile ortamının varlığı dikkati çekerek, esneklik açısından, öfkeli anne-babaların yeni veya değişen durumlara kendilerini uyarlayamadıkları görülmüştür (Kashani ve Reid, 1999).

Yapılan kıyaslamalı çalışmalar, anne-babası boşanmış çocuklarda anne babası birlikte olan çocuklara oranla, anne babaya güvensiz bağlanma stiline; kaygı, durumluk öfke, sürekli öfke, kendini suçlama, umutsuzluk, depresyon ve intihar eğilimlerinin daha yüksek düzeyde olduğunu bulgulamışlardır (Fiyakalı, 2008).

Ana babası boşanan çocuklarda boşanmayanlara oranla, duygusal-sosyal uyumsuzluk, benlik saygısı, psikolojik dayanıklılık düzeylerinin daha düşük olduğu bulgulanmıştır (Özcan, 2005).

Bazı araştırmalar da anne baba boşanmasının çocuklar üzerinde anksiyete, depresif duygulanım gibi anti-sosyal psikolojik sorunlara etki etmediğini bulgulanmıştır. Bunun yanı sıra parçalanmış aileye sahip çocukların ruhsal gelişimlerinin risk altında bulunduğu yapılan birçok araştırmayla desteklenmiştir (Akün, 2005).

İçselleştirilmiş ve Dışsallaştırılmış Bozukluklar

Çocukluk döneminde sosyal olmayan tutumlar, davranış bozukluğu olarak adlandırılmaktadır. Ergenlik dönemini izleyen yetişkinlikte süren sosyal olmayan davranış örüntüleri, anti sosyal kişilik bozukluğu olarak tanımlanmaktadır. Çocuklukta tanısı konulan ve ya gözlemlenen sosyal olmayan nitelikteki davranışlar bireyin yetişkinlik dönemindeki davranışlarının en büyük yordayıcısıdır. Nitekim karakter oluşumunda ve problem davranışın temelinde, kalıtım, fizyolojik unsurlar, anne babası tarafından onaylanmama, denetim ve kontrolün olmaması vb. değişik ana baba davranışları, anti-sosyal ve ruh sağlığı bozuk arkadaş ortamı vb. etkenler çocukluk yıllarının büyük bir paya sahip olduğu birçok araştırma ile ortaya koyulmuştur (Uludağlı, 2012).

Sorun olan davranışların altında yatan sebeplerin içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış bozukluklar olduğu savunulmaktadır (Ackerman, Brown ve Izard, 2003).

Bailey, Hill, Oesterle ve Hawkins (2009)' e göre kendi içine kapanma, anksiyete, ürkme, psikosomatik belirtiler, depresyon vb. içselleştirilmiş davranışlardır ve bu davranışlar çocuğun veya ergenin kendine dönük duygu durum bozukluklarını kapsamaktadır. Dışsallaştırılmış davranışlar ise, zayıf dürtü kontrolü, kavga etme gibi yapıcı olmayan, çatışmalı ve sosyal olmayan; hem kendine hem çevreye zarar veren davranım bozukluklarını kapsamaktadır.

Barber (1992)' in, içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış bozukluğu olan ve olmayan ergenlerin yakınlık ve esneklik düzeyleri açısından aile ilişkilerini ele alan araştırmalarında dışsallaştırılmış davranış bozukluğu sergileyen ergenlerin, aile üyeleri arasındaki ilişkileri daha ayrışık olarak tanımladıklarını göstermiştir (Akt. Akün, 2005). Benzer şekilde, Bahçıvan Saydam ve Gençöz (2005), dışsallaştırılmış

davranış problemleri olan ergenlerin, aile işlevlerini yeterince etkili bulmadıklarını ve anne babaların tutumlarını ilgisizlik, desteklenmeme ve çocuğun kendi haline bırakılma olarak algıladıklarını bulgulamışlardır.

İçselleştirilmiş davranış bozukluklarıyla ilgili olarak daha çelişkili bulgular elde edilmiştir. Yahav (2002), içselleştirilmiş davranış bozukluğu sergileyen ergenlerin ailelerinde hem yapışık hem ayrışık ilişkilere eşit oranda rastlandığını belirtmiştir. Aynı çalışmada, içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış bozuklukları arasında ailenin esneklik düzeyi açısından farklılık bulgulanmamıştır (Akt. Akün, 2005).

Problem davranışlar içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış olarak iki farklı kutup gibi görünse de, Gilliom ve Shaw (2004)' in yapmış olduğu çalışmada bu iki davranışın aynı zamanda ortaya çıktığı görülmüştür.

Johnson, Lavoie ve Mahoney (2001)' nin yaptığı çalışmalarda ise aile üyeleri arasında yakınlığın düşük, ebeveynler arasındaki çatışmanın yüksek olmasının, ileri ergenlik dönemindeki kızların yalnızlık duygusuyla, bu duygunun da ergenlerin sosyal anksiyete ve diğer içselleştirilmiş semptomlarıyla ilişkili olduğunu saptanmıştır.

Yapılan bir çalışmada, aile içinde önemsenmediğini, ailesinden destek alamadığını ifade eden ergenlerin, yalnızlık duygusundan daha fazla yakındıkları aktarılmıştır. (Özatça, 2009).

Ayrışık ailelerdeki anneler, çocuklarında daha çok dışsallaştırılmış problemler; dolambaçlı birlikteliğin olduğu ailelerdeki anneler ise daha çok içselleştirilmiş problemler olduğunu söylemişlerdir. Anne-baba arasında daha fazla evlilik çatışması ve uyumsuzluk yaşanan ailelerde, daha fazla anne-çocuk koalisyonuna rastlanırken, dolambaçlı koalisyon kuran eşlerin, birbirine yakın olan eşlerden evlilik uyumu açısından farklılaşmadıkları ancak, bu ailelerden gelen çocukların, anne-babalarının çatışmalarıyla ilgili daha fazla sorumluluk hissettikleri ve kendilerini suçladıkları dikkati çekmiştir (Özatça, 2009).

Türkiye'de yürütülen bir çalışmada, erkek ergenlerin, anne-baba arasındaki çatışmanın kendi hatalarından kaynaklandığını düşündüklerinde ve bundan dolayı kendilerini suçladıklarında daha fazla içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış problemleri sergilediklerini gözlemlemişlerdir. Kızlarda ise kendini suçlamanın sadece dışsallaştırılmış davranış problemleriyle ilişkili olduğu saptanmıştır (Peksaygılı ve

Güre, 2008).

Yurt dışında yürütülen bir araştırmada anne baba arasında yaşanan çatışmanın ergenlerde içselleştirilmiş davranış bozukluklarına sebep olduğu bulgulanmıştır (Franck ve Buehler, 2007).

Buehler ve Welsh (2009)' in yürüttüğü çalışma Frank ve Buehler (2007)'in araştırmasını destekler niteliktedir. Ebeveynlerin öfke patlamaları ve şiddetli anlaşmazlıkları ergenlik dönemindeki çocuğu etkilemekte; ergende kaygı, depresyon, içine kapanma gibi içselleştirilmiş davranış bozuklukları ortaya çıkarmaktadır.

Bosco ve arkadaşlarının (2003) yapmış olduğu araştırma bulgularına göre ebeveynlerin şiddetli geçimsizliklerinin ergenlik dönemi kız çocuklarında dışsallaştırılmış davranış bozukluklarına sebep olduğu görülmüştür.

Depresyon

Depresyon, bireyin önceden istekle ve severek yaptığı bir işe yönelik şuanda isteksizlik duyması ve hayattan keyif alamaması olarak tanımlanmaktadır. Bireyin ruhsal hali mutsuz, keyifsiz ve kederlidir. Bireyde, yaşadığı her olayı olumsuz olarak algılama ve geçmişi çok fazla düşünme ve suçluluk hissi hali hakimdir. Bu da şu anki yaşamını olumsuz etkilemektedir (Taycan, Kutlu, Çimen ve Aydın, 2006).

Depresyon riski çocukluk döneminde kız ve erkek çocuklarında eşit oranda görülmekteyken; ergenlik döneminde risk erkeklere oranla kız çocuklarında artmaktadır. Ailelerin görüşlerine göre depresyon, çocukluk döneminde ergenlik dönemine göre daha fazla görülmektedir. Bu da aile içi depresyonu da artırmaktadır. Depresyona sebep olabilecek faktörler çocuklarda ve ergenlerde hemen hemen aynıdır. Psiko-sosyal problemler, düşük akademik başarı, sosyoekonomik düzeyin düşük olması, arkadaşlık ilişkilerinin zayıf olması, ebeveynlerden birinin kaybı, hastalıklar vb. problemler depresyona sebep olabilecek risk faktörleridir (Toros, 2002).

Depresyonun ergenler üzerinde düşük benlik saygısı, sosyal destek zayıflığı ve yetersiz problem çözme becerisi gibi risk oluşturabilecek etkileri olabilmektedir. Bu dönemde depresyonun etkilerini azaltmak veya yok etmek için birtakım psiko-sosyal girişimlerde bulunmak önem arz etmektedir. Ergenlik döneminde depresyonun önlenmesi ve benlik saygısının artırılabilmesi adına bu yaş grubu çocuklara sosyal

desteği artırmak ve problem çözüme becerileri kazandırmak etkili olabilmektedir (Eskin, Ertekin, Harlak ve Dereboy, 2008).

Türkiye’de ve yurt dışında yürütölen araştırmalara bakıldığında depresif davranış gösteren çocukların ailelerine güvenli bağlanmadığı, aile içi bağların kopuk olduğu görölmüştür. Depresyonu sosyoekonomik düzey, ailenin ergene yaklaşım tarzı, kardeş sayısı gibi birçok etmenin etkilediği bulgularına varılmıştır (Eryüksel ve Akün 2003).

Anne baba arasındaki sevginin ergenin depresyon düzeyi üzerinde etkili olduğu bulgulanmıştır (Ge, Natsuaki, Neiderhiser ve Reiss, 2009).

1.2.6. Aile içi parçalanma

Aile, kadın ve erkeğin birbirini severek ve saygı duyarak hayatlarını bir çatı altında birleştirme isteği sonucu oluşan kurumdur. Her aile kurulurken birbirine bağlılık sözü verilmektedir. Yaşamlarının sonuna dek birbirlerine saygı duyacaklarına, birbirlerini seveceklerine ve her koşulda birbirlerine destek olacaklarına dair sözlü ve yazılı olarak anlaşma yapılmaktadır. Fakat yaşamın insanlara ne sunacağı, olumlu- olumsuz durum ve olaylarda kadın ve erkeğin nasıl tepki vereceği, ne derecede sağlam-dayanıklı bir ruh haline sahip olacağı bilinmediğinden ayrılıklar meydana gelebilmektedir. Bu ayrılıklar bireylerin kendi özgül iradeleriyle olabileceği gibi istem dışı da olabilmektedir.

Aile bütönlüğünü bozan durumları 3 başlık altında incelenmektedir:

- Ölümler
- Ayrılıklar
- Boşanma

Bu çalışmada araştırılması istenen temel konu, aile bütönlüğünün ebeveynin ayrılması sonucu bozulmuş olması ile 15-18 yaş dönemi ergenlerin benlik saygısı arasındaki korelasyondur.

1.2.6.1. Ölümler

Yeni doğan bebeğin gelişim dönemi boyunca örnek aldığı ilk bireyler olan anne ve babanın birinin yokluğu bebeğin akranlarından sosyal ve psikolojik olarak eksik büyümesine neden olmaktadır. Anne ya da babadan herhangi biri eksik olan ebeveynin yokluğunu hissettirmeden çocuğa, çocuğun ihtiyaı olan değerlilik duygusunu yeterli

olarak hissettirdiği takdirde çocuk kendine güvenen ve benlik saygısı yüksek bir birey olarak gelişimine devam edebilmektedir. Fakat anne ve babanın aile içi rollerinin farklı olmasından kaynaklı ebeveynlerden herhangi birisi anne veya babalık rolünün her ikisini aynı anda sergilemeye çalıştığında çocukta kavram karmaşası olacak ve her şartta ebeveynlerden birinin eksikliğini hissederek ruhsal olarak yaşlılarından daha düşük benlik saygısına sahip olacaktır (Ömeroğlu ve Ulutaş, 2007).

Her çocuğun hayali vardır. Anne ile kurulan hayaller ve planlar başka, baba ile kurulan hayaller ve planlar başkadır. Anne ya da babadan herhangi birinin ölümü çocuğun gelecekle ilgili plan ve hayallerini büyük ölçüde yıkmaktadır. Anne ya da baba ebeveyn rolünü yapmaya çalışsa da çocuğun kendine örnek aldığı modelden birisi yok olmuştur. Bu durum yetişkinlik döneminde bireyin kendine olan güveninin eksik olmasının temellerini atmaktadır. Yetişkinliğe geçiş döneminde önceki aşama olan ergenlik dönemi ergenin kendisiyle iç konuşma yaptığı ve daha ayrıntılı düşündüğü bir dönemdir. Bu dönemde ergenin geçmişte yaşadığı ebeveyn eksikliği daha açık ortaya çıkmaktadır (Ömeroğlu ve Ulutaş, 2007).

Literatür taraması yapıldığında ölen kişinin ölüm nedeni, yaşı, çocuğun yaşı, ailenin ekonomik durumu, yakın çevrenin desteği ergenlik döneminde ergenin benlik saygısının olumlu ya da olumsuzluk düzeyini etkilediği görülmektedir (Ömeroğlu ve Ulutaş, 2007).

1.2.6.2. Anne baba ayrılığı

Herhangi bir sebep ile bütünlüğünün bozulmasıdır.

Literatür taraması yapıldığında eşlerin birbirlerinden ayrı kalma sebepleri olarak şunlar gösterilmektedir (Özguven, 2000):

- İş nedeniyle ayrı kalma
- Eğitim nedeniyle ayrı kalma
- Kayıplar
- Terk
- Birlikte yaşamaya ara verilmesi

1.2.6.3. Boşanma

Kadın ve erkeğin sağlıklı ilişki yürütememelerinden ötürü evlilik kurumunu sona erdirmeleri olarak tanımlanabilmektedir.

Dinin etkisinin yaygın olduğu zamanlarda boşanmaların pek hoş karşılanmadığı görülmektedir. Fakat hızlanan toplumsal değişmelerin etkisiyle farklı sosyo-ekonomik sistemden ve farklı değer yargılarıyla yetişmiş sistemden gelen kişilerin sayısının artmasıyla farklı değer yargılarıyla yetişmiş bireyler arasında sarsıntılar da zamanla artmaya başlamıştır. Değerler ve kültürel sistemin değişime uğramasıyla ailenin eğitim ve diğer gereksinimleri için de değişim ihtiyacı doğmaktadır (Özgüven, 2000).

Anne babası ayrılmış çocukların ayrılmamış olanlara göre daha fazla psiko-sosyal sorunlar yaşadıkları daha önce yapılmış gözlenmiştir. Boşanmanın çocuk üzerinde akademik, sosyal ve psikolojik etkileri olmaktadır. Bu etki yetişkinlik döneminde de kendini göstermektedir. Boşanma sonrası kendisini duygusal yönden desteksiz hisseden çocuğun yetişkinlikte anti-sosyal davranışlar gösterme riskinin daha fazla olduğu araştırma bulgularıyla desteklenmiştir (Öngider, 2013).

Günümüzde mutlu bir ayrılık yaşamının, mutsuz bir evlilik sürmekten anne baba ve çocuğa daha yararlı olacağı görüşü hakimdir. Eğer ki çocuk boşanma sonrasında daha huzurlu bir ortamda yetişiyorsa, anne ve babasından yeterli ilgili ve zamanı alabiliyorsa daha sağlıklı bir ruhsal iyi oluşa sahip olacaktır. Çocuğun hem anne hem de baba ile etkileşime ihtiyacı vardır. Bu etkileşim olumlu olursa çocuktaki etkisi de olumlu ve sağlıklı olmaktadır (Cüceloğlu, 2008).

Boşanmanın Ergenlik Dönemindeki Çocuğa Etkileri

Ailedeki baba figürü anne ve çocuk için güç ve güven anlamı ifade etmektedir. Bu nedenle bir babanın varlığı, onu rol model alan çocuğun davranışlarında ve kişilik oluşumunda büyük öneme sahiptir. Anne ve baba iletişimi ve ilişkinin yönü ergenin davranışlarına yansımakta ve onu yönlendirmektedir. Evde bir babanın var oluşu ve anneye olan desteği, annenin çocuk ile olan ilişkisini olumlu yönde etkilemektedir. Eğer evde bir baba yoksa ya da baba, anneye gereken desteği sağlamıyorsa, anne bu eksikliğini ödünlemek için çocuk ile çok fazla ilgilenmekte ve çocuk üzerinde baskı

unsuru oluşturmaktadır. Bu da özellikle ergenlik dönemindeki çocuğun bağımsızlığının engellenmesine ve kişilik gelişiminin zarar görmesine sebep olabilmektedir (Çağdaş, 2002).

Özellikle erkek çocuklar için baba figürü çok önemlidir. Yaşamın ilk yıllarında erkek çocuğun kendine rol model seçtiği kişi babadır. Bir erkeğin nasıl davranması gerektiğini çocuk ilk olarak babasından öğrenmektedir. Kız çocukları için ise baba sığınacak bir liman, güvenilecek bir korunaktır. Yapılmış olan araştırmalar ergenlik öncesi dönemde baba sevgisini hissedemeyen kız çocuklarının kendine olan güvenlerinin, benlik saygılarının ve cinsel kimliklerinin güçlü olduğu yönündedir. Ergenlik döneminde ise babasından sevgi gören ergenlerin arkadaş ilişkilerinin olumlu olduğu tespit edilmiştir. Anne babası ayrılmış ya da babasını kaybetmiş olan kız çocuklarının kendilerine erkek akrabalarından bir baba figürü seçtikleri görülmüştür. Anne baba boşanması ile baba sevgisi göremeyen çocuğun topluma olan uyumu da zorlaşmaktadır (Özdamar ve Aral, 2005).

Yapılan çalışmalar boşanma olgusunun her yaş çağındaki çocuğa ayrı etkisi olduğunu göstermektedir. Bazı araştırmacılar boşanma olgusunun ergene olumlu etki ettiğini, bazıları ise ergeni olumsuz etkilediğini savunmuşlardır.

Yapılan araştırmalarda ergenlik dönemindeki çocukların küçük yaş dönemindeki çocuklara kıyasla daha olumsuz etkilendiği bulgulanmıştır. Wallerstein (1984)'e göre bunun sebebi ergenlik dönemindeki çocuğun yaş itibarıyla küçük çocuğa göre anne baba ayrılmadan önce maruz kaldığı şiddet ve çatışma probleminin daha fazla olmasıdır. Yine Wallerstein (1984)'e göre çocuk aile içinde bir takım kuralları öğrenmektedir. Bu kurallar küçük yaşta bir çocuğa kıyasla ergenlik dönemindeki bir çocukta daha da içselleştirilmiştir. Ergenlik dönemindeki çocuğun aile içi kurallara daha fazla alıştığı için, boşanmanın ardından yeni hayat düzenine ve yeni aile içi kurallara uyum sağlaması daha zor olacaktır (Akt. Türkarlan, 2007).

Ergenlik döneminde ergenin gelişen duygusal olgunluğu ergenin ebeveynin desteğine ihtiyaç duymasına ve her ne kadar çatışma yaşasalar da ebeveynlerine yakınlaşma ihtiyacının oluşmasına sebep olmaktadır. Ancak ergen hala yetişkin bir birey değildir ve yetişkinliğin gerektirdiği sorumlulukları yüklenebilecek olgunlukta değildir. Boşanma sonrasında yetişkinliğin gerektirdiği sorumlulukları taşıması beklenen ergen kendi gelişim ödevlerini gerçekleştirmekte zorlanmakta hatta bu ödevlerin yerine geti-

rilmesi engellenmektedir (Türkarlan, 2007).

Anne ve baba çatışması ergenin ihtiyaç duyduğu ilgiyi görmesini engellemektedir. Gerekli ilgiyi göremediğini düşünen ergenin boşanma sonrası, beklediği ilgiyi hiç görememesi sıkıntılara yol açabilmekte ve ergende depresyon, içe kapanma, yalnızlık hissi, kaygı, uyum sorunu gibi anti-sosyal problemlere sebebiyet verebilmektedir (Karayel ve Geçilki, 2004).

Ergenlik Dönemindeki Çocuğun Anne Baba Boşanmasına Uyumunu Etkileyecek Etkenler

a. Birlikte Yaşanmayan Anne ya da Baba ile Çocuk Arasındaki İlişkinin Kalitesi

Eşler birbirinden ayrıldıktan sonra çocuğun birlikte yaşadığı kişinin yanı sıra birlikte yaşamadığı anne ya da babası ile olan ilişkisi de çocuğun ruhsal iyi oluşunu etkileyecek etmendir. Çocuk anne kadar babaya, baba kadar da anneye ihtiyaç duymaktadır. Anne ve babanın çocuğun rol model şemasındaki yeri farklıdır. Bu sebeple çocuğun birlikte yaşamadığı anne ya da babasının, çocuğun sevilme ve önemsenme ihtiyacını karşılaması gerekmektedir.

b. Çocuk ile Birlikte Yaşayan Ebeveynin Uyumunu

Boşandıktan sonrada anne kendisini yalnız, reddedilmiş, sosyoekonomik durumu kötüleşmiş olmasından kaynaklı da güçsüz hissedebilmekte bu da annenin davranışlarına yansıtılabilmektedir. Annenin agresif, yıkıcı ve anti-soyal davranışları ergenin de ruhsal durumunu etkileyerek boşanmaya uyumunu zorlaştırarak ve kendisini değersiz hissetmesine sebep olabilmektedir.

c. Anne ile Baba Arasındaki Şiddetli Geçimsizlik

Anne ile baba ayrılmadan önce ve ayrıldıktan sonra iki taraf arasındaki kavga ve geçimsizlik, çocukların güvensiz yetişmesine sebep olabilmekte, ebeveynin birbiriyle çatışma yaşaması çevresindeki arkadaşlarına da uyum sağlamasını zorlaştırabilmektedir.

d. Ekonomik güçlükler

Boşandıktan sonra özellikle kadınlar ekonomik olarak sıkıntı yaşayabilmektedir. Annenin sosyoekonomik olarak sıkıntı yaşaması ve alışkın olmadığı maddi sıkıntıları gidermek amacıyla yeni iş arama ve ya geçimini nasıl karşılayacağı sıkıntılarını düşün-

mesi çocuğa göstermiş olduğu ilgide azalmaya hatta belki de annenin kendi içinde yaşadığı sorunların yıkıcı davranış örüntüleri olarak ortaya çıkmasına ve bunu çocuğa yansıtmasına sebep olabilmektedir. Böyle bir ortamda yaşayan çocuk ister istemez kendisini yalnız ve değersiz hissedebilmektedir.

e. Çocuğun Özellikleri

Boşanma sonrasında çocuğun cinsiyeti, yaşı, çocukluk yaşantısı, kişiliği ve sorunlarla baş etme yeteneği gibi değişkenlerin çocuğun boşanmaya uyumunda etkili olduğu belirlenmiştir. Zeki, becerikli, benlik saygısı yüksek çocuklar ayrılıklara daha kolay uyum sağlayabilmektedirler. Çocuklar ebeveynin boşanmasından utanç duyarlarsa bu sorunla baş etmekte zorlanmaktadırlar. Çocuğun boşanmadan utanç duyup duymaması yine anne baba davranışlarıyla bağıntılıdır (Türkarıslan, 2007).

1.2.7. Anne-baba tutumlarının çocuk üzerindeki etkileri ile ilgili kuramsal açıklamalar

Özellikle çocukluk döneminde ebeveyn tutumları çocuğun kişilik gelişiminde büyük öneme sahiptir. Anne ve babanın pozitif ya da negatif yönde yapmış olduğu yargılama eğilimi, çocuğun zihinsel, davranışsal ve duygusal boyuttaki gelişimine etki etmektedir (Budak, 2000).

Ergenlik dönemine ait en temel açıklamalar Ericson' a aittir. Erik Ericson, temel güvene karşı güvensizlik gelişim basamağında benlik saygısının temelini atıldığını savunur ve bebeğin bakımını üstlenen annenin devamlı yanında olup olmamasına bağlı olarak benlik saygısının şekillendiğini savunur (Akt. Yenidünya, 2005). Şöyle ki annenin veya anne yerine geçen kişinin bebeğin kafasında devamlılık arz etmesi, sürekli annesinin yanında olması bebeğin anneye güvenli bağlanmasını sağlayacaktır. Bu da bebeğin ergenlik döneminde ya da yetişkinlikte benlik saygısının yüksek olmasında önemli bir etken olacaktır. Bu bağlamda bebeğin anne yerine koyduğu kişinin bebekten ayrılmaması gerekmektedir. Ericson' a göre önceki gelişim dönemlerinin sağlıklı atlatılmaması kimlik oluşumunu engellemektedir.

Ergenin sağlıklı bir kimlik oluşturmasında en önemli faktör, çocuğun geçmiş gelişim dönemlerindeki krizleri çözmektir (Muuss, 2006).

Ericson' a göre anne babanın tutum ve davranışları, zihinsel, sosyal, ahlaki yönden değişen ergenin çevre ve iç dünyası arasındaki uyum sürecini etkilemektedir. Kimlik

oluştururken ergenin kendisine model aldığı ebeveynlerinin yerinde ve zamanında sergilediği olumlu davranışları, uyum sürecini kolaylaştırmaktadır (Akt. Sayıl, 2007).

Ergenlik döneminde soyut düşünceye geçilmektedir. Bu geçiş ergenin analiz yapabilmesini ve ailenin söylediği her şeyi kabul etmemesine sebep olmaktadır. Çocuklukta model alınan anne baba davranışları artık sorgulanmaya ve daha bireysel davranılmaya başlanmaktadır (Sayıl, 2007).

Adler, bireysel psikoloji üzerinde durmuştur ve dış çevrenin bireyin üzerinde yarattığı etkileri yorumlarken ailenin ne denli önemli olduğu üzerinde durmuştur. Adler (2000)'e göre çocuğun sosyal ve özgüvenli olabilmesinin ve yetişkinlikte ömrünü pozitif mücadele üzerine kurabilmesi için, ebeveynin çocuğu desteklemesi ve çocuğun sevgi ortamında büyütülmesi gerektiğini savunmuştur.

Olumlu ve olumsuz çevresel etmenler çocuğun ilerleyen gelişim evrelerinde kimlik oluşturma sürecini etkilemektedir. İlk ve en yakın çevresi ailesi olan çocuğun, dünyayı ve kendisini algılama şeklinde en büyük etkiye sahip olan çevresel faktör ailesidir (Sezer, 2010).

Plotnik (2009)' a göre çevreden gelen uyaranlar ve dönütler çocuğa pekiştireç sağlamakta ve kendilik algısını etkilemektedir. Kendilik algısı ve öğrenme arasında etkili bir bağ vardır. Kendilik algısını etkileyen en önemli çevresel geri bildirim ailedir. Anne baba tutum ve davranışları çocuğun kendini sevmesini, onaylamasını etkilemektedir (Akt. Griffin-Shirley ve Nes, 2005).

Ergenlik döneminde ilginin aileden çevreye geçtiği bir dönem olmakla birlikte, aile önemini tamamen kaybetmemektedir. Bu bağlamda anne babanın tutum ve davranışları çocuğun kendine saygı ve değer verme sürecinde etkili olmaktadır (Aydın, 2005).

Kovach (1983) anne baba ve çocuğun birlikte kararları aldığı, tüm aile bireylerinin görüşüne saygı duyulan ailelerde annenin samimi ve sıcak olduğu görüşünü savunmaktadır. Anne çocuğa nerde nasıl davranması gerektiğini bilmekte; yeri geldiğinde çocukları istedikleri şeyden mahrum bırakabilir yeri geldiğinde ceza uygulaması yapabilmektedir. Baba, anneye göre çocuğun kararlarına daha anlayışlı ve saygılı olan taraftır. Çocuklar böyle ailelerde yaşayarak öğrenmektedirler. Davranışı sergiledikten sonra sonuçtan zarar görmüşlerse veya sonuç olumlu olmuşsa bunu öğ-

renmektedirler. Fakat davranışlarını sergilemeden önce bir kısıtlamayla karşı karşıya bırakılmamaktadırlar. Bu sebeple hatalarını yaşayarak öğrenmektedirler. Çocuğun gelişim döneminden fazla yük ve sorumluluk çocuğa yüklenmemektedir. Bu durum çocuğun ileride kendine güvenen ve bir işi yapmaktan çekinmeyen bir birey olmasını sağlamaktadır. Tüm bunlar yaşanırken aile çocuğu başıboş bırakmamakta, elbette ailenin çocuk üzerinde bir denetimi söz konusu olmaktadır (Akt. Akün, 2005).

Aşırı koruyucu anne ve baba tutumunda çocuk aileye ve çevreye bağımlı bir kişilik oluşturmakta ve yetişkinlikte buna bağlı problemler söz konusu olmaktadır (Çağdaş ve Seçer, 2004). Anne ve babasıyla sağlıklı iletişim ve demokratik ilişki kurabilen bir ergenin, çevresine karşı da aynı iletişim biçimini kullandığı ve ilişkilerinin daha sağlıklı olduğu görülmektedir (Erwin, 2000).

1.2.8. Benlik saygısı ile ilgili kuramsal açıklamalar ve ilgili araştırmalar

Yaşam döngüsü içerisinde bireyin deneyimleri ile benlik gelişme göstermektedir. Çocuk, çevresi ile kendisi arasındaki farkı algılamaya başladı an benlik kavramı oluşmaktadır (Çankaya, 2007).

Benlik kavramı ve benlik saygısı iki farklı kavramdır. Biri benliğin bilişsel yanını oluşturmakta ki bunun adı benlik kavramıdır. Bir diğeri benliğin duygusal yanındır. Bu da benlik saygısı olarak adlandırılmaktadır (Yenidünya, 2005). Benlik saygısı, bireyin görünen benliği ile olmayı hayal ettiği benlik -ki buna ideal benlik denmiştir- arasındaki farkı analiz etmesidir (Cevher ve Buluş, 2007).

Rogers'a göre benlik, bireyin dış çevre ile etkileşiminin sonucunda şekil kazanıp gelişmektedir. Bebek doğuştan, kendini gerçekleştirme potansiyeliyle dünyaya gelmektedir. (Hamamcı ve Duy, 2005). Çocukların özgür bir ortamda eğitilmesi gerektiğini ifade ederek insanın doğasının iyimser olduğunu ve potansiyelini mutluluğu aramak üzerine kullandığını savunmuştur. Benlik, bireyin kendini ve çevredeki bireylerle olan ilişkilerini nasıl algıladığını ve tüm bu potansiyele verdiği değeri kapsamaktadır (Akt. Özen ve Gülaçtı, 2010).

Rogers (1990) kendini geliştiren ve ilerleyen bireyin yeni yaşantılara açık olduğunu, kendi varlığına güvendiğini, değerlendirmeyi içsel kaynağında yaptığını ve değişme arzusunda bulunduğunu savunmuştur. Rogers' a göre kendini gerçekleştirme yaşam boyu süren bir süreçtir. Doğuştan kendini gerçekleştirme potansiyeli olan birey çevre-

nin isteklerine göre değil kendisini gerçekleştirme potansiyelini ortaya çıkaracak şekilde eğitilmelidir ve burada ebeveyne büyük sorumluluk düşmektedir (Akt. Corey, 2005).

Rosenberg'e göre insanlar dış dünyaya ve maddelere karşı bir düşünceye sahiptirler. Bunun yanı sıra zihinlerinde kendi benlikleri hakkında da bir düşünce hakimdir. Kişinin kendine dair olumlu ve olumsuz düşüncelerinin hepsi benlik saygısını oluşturmaktadır. Benlik saygısı; yeterlilik duygusu, kendine verdiği değer ve sosyal yönden başarıma kavramlarını içermektedir. Bireyler için her bir özelliğin önem derecesi farklıdır. Bu yüzden bireyin benliği ile ilgili hüküm verebilmek için bireysel özelliklerin değerlendirilme biçimini bilmek gerekmektedir (Akt. Aksaray, 2003).

Maslow (1959), insan güdülleri ile ilgilenmiş ve fizyolojik, emniyet, güven, ait olma, sevilme, saygınlık gibi güdülleri sıra halinde ele almıştır. Temeldeki bir güdünün ihtiyacı karşılanmadan birey üst düzeydeki güdülere hazır olamamaktadır. İnsan davranışlarını güdüleyen şeyin onun ihtiyaçları olduğunu savunmuştur. İnsan doğasının aslında iyi olduğunu, bu potansiyelin ancak belirli çevresel güçlerle ortaya çıkabileceği görüşündedir. Giderilemeyen güdüler, ihtiyaçlar hiyerarşisinde bir üst basamağa geçmeyi engellemektedir. İhtiyaçların doyurulması ve bitmesi söz konusu değildir. Doyurulan ihtiyaçlar bir başka gereksinimi ortaya çıkarmaktadır. İnsan da doğası gereği sürekli ilerleyen ve kendini gerçekleştirmeye çalışan bir bireydir.

Hümanist kuramcılara göre insan ilerlemeye yönelik bir varlıktır. İnsan kendini gerçekleştirme potansiyeline sahiptir. İnsanda var olan bu gizil gücü kullanabilen insan benliğini gerçekleştirebilecektir. Her insanda kendini gerçekleştirme potansiyeli vardır. Fakat her insanın farklı donanımı vardır ve yaradılışı gereği neyi gerçekleştirmeye potansiyeli varsa zamanla o olacaktır. Her insanın farklı donanıma sahip olması demek, her bireyin ayrı gizil güçleri olması demektir. Bu farklılık bireye özgüdür. İnsanın potansiyelini gerçekleştirmesi için elverişli ortam oluştuğunda, kişi gizil gücünü kullanabilecek ve kendini gerçekleştirebilecektir (Topses, 2003).

Erik Ericson, temel güvene karşı güvensizlik gelişim basamağında benlik saygısının temelini atıldığını savunur ve bebeğin bakımını üstlenen annenin devamlı yanında olup olmamasına bağlı olarak benlik saygısının şekillendiğini savunur (Akt. Yenidünya, 2005). Şöyle ki annenin veya anne yerine geçen kişinin bebeğin kafasında devamlılık arz etmesi, sürekli annesinin yanında olması bebeğin anneye güvenli bağ-

lanmasını sağlayacaktır. Bu da bebeğin ergenlik döneminde ya da yetişkinlikte benlik saygısının yüksek olmasında önemli bir etken olacaktır. Bu bağlamda bebeğin anne yerine koyduğu kişinin bebekten ayrılmaması gerekmektedir.

Ericson psiko-sosyal gelişim kuramında kimlik gelişimine önem vermiştir. Ona göre kimlik gelişiminde en etkili dönem ergenlik dönemidir ve daha önceki gelişim dönemlerinin sağlıklı atlatılmamış olması kimlik oluşumunu engellemektedir. Ergenin sağlıklı bir kimlik oluşturmasında en önemli faktör, çocuğun geçmiş gelişim dönemlerindeki krizleri çözmektir (Akt. Muuss, 2006).

Ericson' a göre anne babanın tutum ve davranışları, zihinsel, sosyal, ahlaki yönden değişen ergenin çevre ve iç dünyası arasındaki uyum sürecini etkilemektedir. Kimlik oluştururken ergenin kendisine model aldığı ebeveynlerinin yerinde ve zamanında sergilediği olumlu davranışları, uyum sürecini kolaylaştırmaktadır (Akt. Sayıl, 2007). Ergenlik döneminde soyut düşünceye geçilmektedir. Bu geçiş ergenin analiz yapabilmesini ve ailenin söylediği her şeyi kabul etmemesine sebep olmaktadır. Çocuklukta model alınan anne baba davranışları artık sorgulanmaya ve daha bireysel davranılmaya başlanmaktadır (Sayıl, 2007).

Adleryan psikolojide bireyin davranışlarının kökünde sosyal çevre çok önemlidir. Çocuk, yaşamının ilk yıllarında çaresizdir, sonraları bu çaresizliği yaratıcı benliğiyle çözmeye başlamaktadır. Çocukluk yıllarındaki çaresizliğini yenemeyen bireyler kendi yetersizliklerinin farkına vardıklarında üstünlük çabası içine girmektedir. Bireyin ihtiyacı olan şey ise saygı ve bencil olmayan çevresel tutumlardır. Birey üzerinde çevrenin yarattığı etkide, ailenin önemi büyüktür. Çocuğun yetişkinlikte sosyal ve özgüvenli olabilmesi için, ebeveynlerin çocuğu desteklemesi ve çocuğa sevgi vermesi gerekmektedir (Adler, 1929).

1.2.9. Ergenlik döneminde benlik saygısının gelişimi

Ergenlik döneminde psikolojik, sosyal, zihinsel ve ahlaksal yönden ilerleme olmaktadır. Bu dönem çocukluktan yetişkinliğe geçişin sağlandığı bir süreçtir. Henüz tam olarak geçiş sağlanmamıştır bir hazırlık dönemidir. Benlik saygısı kavramı bu dönemde çok önemlidir. Zira ergen, kendisini dış dünyanın gözünden görür ve onun için en önemli şeylerden biri çevresidir. Kendisiyle ilgili kafasında birçok soru mevcuttur. Ben kimim? Nasıl biriyim? Neyi hedefliyorum? Ne yapmak istiyorum?

Nereye ulaşmaya çalışıyorum? İyi miyim? Güzel miyim? Çirkin miyim? gibi sorulara cevap aramaktadır. Kimlik oluşumu için en kritik dönem ergenlik çağıdır. Bu dönemde genç, kendisi dışında çevrenin de görüşlerine önem vermekte ve onun kendi hakkında olumlu düşünebilmesi için çevreden aldığı dönüt önem arz etmektedir. Arkadaşları ve ailesinden olumlu yönde geribildirimler almak ergenin benlik saygısını yükseltmekte, olumsuz geri bildirimler almak benlik saygısını negatif etkilemektedir. Böylelikle ergenin kendini tanımasının ve kimlik oluşumunun temeli atılmaktadır (Erbil, Divan, Önder, 2006).

Ergenlik dönemi psikolojik, sosyal, zihinsel ve duygusal yönden aileden farklılaşma sürecidir. Bu dönemde ilgiler aileden sosyal çevreye, arkadaşlık ilişkilerini ve karşı cins ilişkilerine dönmektedir. Ergen kendisini ailesinden ayırıştırarak akranlarına kendisini daha yakın hissetmektedir. Bu dönemde gençler kendilerini dünyayı yıkabilir ya da kurtarabilir olarak görmektedirler ve bu sebeple ebeveynleriyle sık sık tartışmaya girmektedirler. Ergenin arkadaşları ve karşı cins tarafından benimsenmesi, kabul görmesi, beğenilmesi benlik saygılarını artırıcı en önemli faktörler arasındadır. Fakat akranlarıyla çok sıkı bağ kuran ergenlerin kendi kimliklerinden çıkıp bağımsızlık olgularını yitirmesi riski vardır bu da kaygıya sebep olmaktadır (Derman, 2008).

Ekşi (1998)' ye göre ergenlik dönemi çocukluk ve yetişkinlik arasında bir geçiş dönemi olduğundan ergen kimlik ve benlik saygısı gibi kavramların oluşumunda içsel çatışmalar yaşamaktadır. Kendi içinde yaşaması gereken olağan kaygı süreci okul, aile, arkadaşlar gibi çevrenin etkisiyle daha da artarak çatışmayı güçlendirmektedir (Akt. Çankaya, 2007).

Yapılan araştırmalara göre anne-baba-çocuk ilişkilerinin benlik saygısı üzerinde önemli bir etkisi vardır. Çocuğun çevresindeki en etkin kişiler anne ve babası olduğundan, çocukluktan ergenliğe kadar olan süreçte, anne ve babalarının düşünceleri çok önem arz etmektedir. Huzursuz ve sevgisiz geçirilen bir evlilikte çocuğun negatif bir aile ortamında yaşaması benlik saygısını düşürmektedir. Anne-babanın çocuğa gösterdiği ilgi arttıkça, çocuk kendisini güvende hisseder ve çocuğun benlik saygısı yükselmektedir. Karşılıklı iletişim, saygı ve empati ailenin çocuğa göstermiş olduğu ilginin ölçütleridir. Çocuklarıyla arkadaşça konuşabilen, onların düşüncelerini, sorunların yargılamadan dinleyen ebeveynler, onların gereksinim duydukları psikolo-

jik desteği kolaylıkla vermelidirler (Yörükoğlu, 2011).

Yörükoğlu (2011), ailede tek çocuk ve tek erkek çocuk olmanın, ona gösterilen ilgi ve değeri arttırarak, çocuğun benlik saygısını da önemli ölçüde arttıracadı görüşünü savunmaktadır.

Toplumda geçimsizlik nedeniyle boşanma oranının artması, anne-baba-çocuk ilişkilerini ve anne-baba-çocuk etkileşimlerini ve bu etkileşimlerin yönünü değiştirmektedir. Yörükoğlu'na göre kadının çalışma hayatına girmesi çocukları olumlu yönde etkilemiştir. Anne-babadan birinin ölmesi, belirgin bir etki yapmamaktadır. Ancak anne-babanın ayrılması ergenin benlik saygısında düşmeye yol açabilmektedir (Yörükoğlu, 2011).

1.2.10. Çocuğun benlik kavramının oluşmasında anne-babanın rolü

Ergenlik dönemi çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemidir. Çocuğun rol ve sorumlulukları değişmektedir. Ergenin bedensel, bilişsel, duygusal ve cinsel değişimler yaşayarak kendine olan farkındalığı gelişmektedir. Aynı zamanda kendisiyle ilgili içsel analizler yaparak psiko-sosyal olgunlaşması gerçekleşmekte ve kimlik duygusu oluşmaktadır. (Atak, 2011). Bu dönemde ergen ailesinden bir parça ayrılmaktadır. Ailesiyle daha fazla tartışma yaşamaya, çevresindeki arkadaşlarının düşüncelerini daha fazla önemsemeye ve kendisiyle daha fazla ilgilenmeye başlamaktadır. Ailesinden bağımsız yaşama düşünceleri bu dönemde yüksek bir seviyeye ulaşmaktadır. Ailedeki güç ilişkileri ve dengeleri yavaş yavaş değişmeye başlamaktadır. Her konuda kendisine yardımcı olan ve fikir aldıkları ebeveynler onların gözünde bu dönemde adeta bir çocuğa dönüşmektedir. Bu her ergende aynı derecede ortaya çıkmasa da, ergenlik döneminin genel yapısı itibari ile ergenlik dönemi gençleri ailesinden daha fazla şey bildiğine, problemleri tek başlarına ve daha kolay halledebileceklerine ve bağımsız yaşayabileceklerine olan inançları yüksek seviyelere ulaşmaktadır. Bu değişimle birlikte toplum beklentileri ile ters düşebilmektedirler. Ailesinin ve toplumun kendisinden beklediği davranışlar ile bulunduğu konum ergenin gelgitler yaşamasına sebep olmakta ve ergen kendi kimliğini bulma çabasına girmektedir. Kendisine hem bağımsız hem de toplum içinde kabul edilebilir bir kimlik oluşturmaya çalışmaktadır (Story ve Strang, 2005).

Steinberg (2007), çocuğun ergenliğe girmeden önce en önemli ve verimli iletişim ve paylaşım kurduğu ortamın aile ortamı olduğunu savunmaktadır. Arkadaşlık ilişkileri ergenlikte önem kazanmaya başlar fakat arkadaşlık bir ergen için ne kadar önemli olsa da ebeveynler çocuk için hala en önemli ve en spesifik yapı taşları olmayı devam ettirmektedir. Anne baba arasındaki gerginliğin, ergenlik çağındaki çocuğun psikolojik gelişimi açısından olumsuz yönde etkisi olmaktadır. Her ne kadar ergenlik döneminde çocuk ile ebeveyn arasında çatışma olacağı düşünülse de, ergen hala ailesini örnek almaya ve gözlemlemeye devam etmektedir. Bu sebeple ailenin ergenle kuracağı iletişimin niteliği, ergen ve anne baba arasındaki etkileşimin yönü üzerinde belirleyici olmaktadır. Anne babanın sahip olduğu meslek, benimsedikleri görüş, ahlaki kurallar, fikirler büyük oranda ergende de aynı şekilde görülmektedir (Çivitçi, Çivitçi ve Fiyakalı, 2009).

Çocuk ailenin bir yansımasıdır. Bir insanı kişilik özellikleriyle sıfırdan başlatan ailedir. Çocuğun doğduğu anda ilk gördüğü kişiler anne ve babasıdır ve bunu izleyen süreçte en çok birlikte olduğu kişiler ebeveynleridir. Bu nedenle çocuk anne babadan yaşantı yoluyla deneyim kazanmaktadır. Ana baba çocuğa nasıl davranıyorsa çocuk bunu kopyalamakta ve zihnine kaydetmektedir. Çocuğun zihninde kaydettiği bu şemalar kişilik oluşumunda çok etkilidir. Fikirlere saygı duyabilen, hoşgörülü, kararlara birlikte katılım sağlayan ana babanın çocuğu ileride açık sözlü, kendine güvenen, birey olabilmiş bir yetişkin olmaktadır. Zira ifade özgürlüğü tanınmayan katı kural ve denetimli ailelerde benlik saygısı daha düşük, kendine daha güvensiz çocuklar yetişmektedir (Yavuzer, 2011).

Mead' e göre çocuk, toplumsallaşma süreci içinde önce anne babasının davranışlarını gözlemlemektedir. Çevreyle etkileşime geçtiğinde karşılaştırma yaparak ebeveyninin davranışlarını içselleştirmekte ve çocuğun kişiliği oluşmaya başlamaktadır. Bazı araştırmacılar da benlik kavramını, ana-baba-arkadaş ve öğretmen dörtlüsünün etkileşimi doğrultusunda oluşan bir sistem olarak açıklamaktadır. Bu psiko-sosyal değerler sistemi genetik ve dış dünyanın meyvesidir (Akt. Yavuzer, 2016).

Çocuk ana babayı çok önemli kişiler olarak benimsemektedir. Bu sebeple çocuğun zihninde yer eden deneyimlerin en büyük payı ebeveyne aittir. Çocuğun kendisi hakkında oluşturduğu negatif ve pozitif duygu ve düşünceleri bir diğer anlamıyla benlik kavramı ilk olarak ebeveyni, sonrasında ailenin diğer bireyleri varsa kardeşleri

sonra da arkadaşları yoluyla oluşur (Yavuzer, 2016).

Çocuk başlangıçta ailesini model almaktadır. Benlik kavramı da ilk olarak ebeveyn yoluyla gelişmektedir. Daha sonra yakın çevresi olan ailesi ve dış çevresiyle karşılaştırma yaparak kendini değerlendirmeye başlamaktadır. Sosyal çevresinin de çocuğa atfettiği özellikleri çocuk benliğine ekler ve kendisini onların gözünden görmeye başlamakta, kendini çevresinin değerlendirdiği gibi algılamakta ve değerlendirmektedir (Yavuzer, 2011).

Çevresi çocuğa olumlu özellikler yüklüyorsa olumlu benlik saygısı, olumsuz özellikler yüklüyorsa olumsuz benlik saygısı oluşur. Olumsuz bir benlik kavramı geliştiren çocuğun kendisine güven duygusu zedelenir ve benlik saygısı düşer. Bu da çocuğun kendisini değersiz hissetmesine ve ruhsal iyi oluşunun olumsuz etkilenmesine sebep olur (Yavuzer, 2011).

Saygı ve sevgi ortamında yetişen bir çocuğun benlik saygısı da yüksek olacaktır. Çocuğun benlik saygısını artırıp kendine güvenen bir birey olması hedefleniyorsa, anne babanın çocuğu olduğu gibi kabul edip, çocuğun yönlendirilmesi gereken yerde çocuğun fikrine saygı duyarak ortak kararlarla bunu yapmak gerekir (Yavuzer, 2011). Burada ideal olan davranış örüntüsü, çocuğun kafasında karmaşa yaşamamasına sebep olmayacak, destekleyici, yapıcı, yerinde ve zamanında davranışlar sergilemesidir.

1.2.11. Benlik kavramı üzerine Türkiye’de yapılan araştırmalar

Türkiye’de benlik saygısıyla ilgili yürütülen araştırmalarda, anne-baba ile kurulan sıcak, sevgi dolu ve yakın ilişkinin önemi dikkati çekmektedir. Ebeveyniyle ilişkisini sıcak ve güven verici olarak algılayan ergenlerin benlik saygılarının yüksek olduğu gözlenmiştir (Bayraktar, Sayıl ve Kumru, 2009).

Anne ve babaların tutumlarının ergenlerin benlik saygısı üzerindeki etkilerini araştırmayı amaçlayan bir araştırmada kardeş sayısının, annenin eğitim düzeyinin ve anne baba tutum-davranışlarının ergenlerin benlik saygısı puanlarında gruplar arası anlamlı farklılaşmaya neden olduğu görülmüştür (Erbil, Divan ve Önder, 2006).

Gökçakan, Gökçakan, Yılmaz ve Şimşek (2001), ergenlerin benlik saygısının demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmak amacıyla bir ça-

lışma yürütmüşlerdir. ıkan sonuçlara göre, cinsiyet, kardeş sayısı, ergenin kimle yaşadığı, sosyo-ekonomik düzeyi, anne-babanın eğitim düzeyi değişkenlerinin ergenin benlik saygısı üzerinde bir etkiye sahip olmadığı fakat anne baba tutumlarının ergenin benlik saygısını etkilediği bulgulanmıştır. Bunun yanı sıra babanın eğitim düzeyi arttıka ergenin benlik saygısının artış gösterdiği görülmüştür (Akt. Koçak, 2008).

Tunç ve Tezer (2006), anne babaların ocuk yetiştirme stilleri ve ergenlerin benlik saygısı arasındaki ilişkiyi görebilmek amacıyla 755 lise ğrencisi üzerinde bir araştırma yürütmüşlerdir. Araştırma bulgularında, ebeveynini otoriter olarak algılayan ergenlik dönemi çocuklarının benlik saygısı düzeyi izin verici ve şımartan ailelere göre daha düşük olduğu gözlenmiştir.

Ana babanın birbirinden boşanması gencin benlik saygısı üzerinde etkili olmaktadır. Bu etkinin yönü negatiftir. Ana babanın ayrılması durumu çocuğun yeni duruma adapte olmasını zorlaştırmakta ve uyum sorunlarına neden olmakla birlikte, anne ve babanın ana babalık görevinden de boşanacağı düşüncesiyle ocuk kaygı yaşamaktadır. Bu sebeple ebeveyni boşanan gençlerde depresyon, kaygı, içe kapanma vb. anti-sosyal davranışlar görülmektedir. Yapılan bazı araştırmalarda annenin yaşının çocuğun benlik saygısını etkilediği bulgulanmıştır. Anne babası boşandığında annesi 30 yaş altında olan gençlerin benlik saygısı daha düşük, annesi 30 yaşın üzerinde olan gençlerin benlik saygısı daha yüksek bulunmuştur. Yani anne yaşı ile çocuğun benlik saygısı arasında doğru orantılı bir korelasyon vardır (Yörükoğlu, 2004).

şirvanlı ve zen'in (2009) alışmasında ise anneden algılanan benimsenme ve ilginin, ergenlerin benlik algıları üzerindeki olumlu rolü dikkati çekmektedir. Annelerinin gösterdiği davranışsal kontrolü kendilerine yönelik ilgi, dikkat ve yakınlık olarak algılayan ergenlerin benlik saygılarının yüksek olduğu bulgulanmıştır (Akt. Kındap, Sayıl ve Kumru, 2008).

Sakarya niversitesi ğrencileriyle yrtlen bir çalışmada benlik saygısı ile öznel iyi oluş arasında bir ilişki olduğu, bu ilişkinin pozitif yönde olduğu gözlenmiştir. Benlik saygısı, öznel iyi oluşu pozitif yönde ve anlamlı düzeyde yordamaktadır (Doğan ve Eryılmaz, 2013).

ziek (2014)' in araştırmasının bulguları incelendiğinde, annenin kendine ve çevreye yönelik mkemmeliyetiliğinin, çocuğun benlik kavramını negatif yönde yordadığı görülmektedir.

Öztürk (2006)' ün yürüttüğü çalışmasında, anne ve babası boşanmış öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri incelenmiştir. Ebeveyni ayrılmış olan bu öğrencilerin benlik saygılarının çocuğun ebeveynlerle birlikte vakit geçirme sıklığına, çocuğun yaşına ve cinsiyetine göre farklılaşmadığı bulgulanmıştır.

Ergenlik dönemindeki çocukların arkadaşlık ilişkileri ve benlik saygılarının bazı değişkenlere göre değişip değişmediğini amaçlayan bir araştırmada, öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin cinsiyete ve yakın arkadaş sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulgulanmıştır. Aynı zamanda ergenlerin karşı cinsle arkadaşlık edip etmemesi ve anne babanın müdahalesine göre benlik saygısı puanlarının farklılaştığı gözlemlenmiştir (Büyükşahin Çevik, 2009).

Kuyucu (2007)' nun da çalışmasında yukarıdaki araştırma bulgularını destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır. Ergenlik dönemindeki öğrenciler üzerinde yapılmış olan ana baba boşanmasına bağlı benlik saygısı düzeyi konulu araştırmada öğrencilerin cinsiyetlerine ve yaşlarına bağlı anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Sorun çözme becerisi ile benlik saygısının doğru orantılı olduğu; probleme yönelik çözüm bulma becerisi arttıkça benlik saygısının da artacağı yönünde anlamlı bir ilişki Hamarta ve Demirbaş' ın birlikte yürüttüğü çalışmasında bulgulanmıştır (Hamarta ve Demirbaş, 2009).

Yalnız kalma ile benlik saygısı arasında negatif korelasyon bulunmuştur. Öğrencilerde benlik saygısı ne kadar düşerse yalnızlık dereceleri o kadar artmaktadır. Bunun sonucunda yalnız kalan çocuk, sosyal çevresinde yetersiz kalmaktadır ve iletişim problemleri yaşamaktadır (Karahana ve ark. 2004).

Serin ve Öztürk (2007)' ün anne babası boşanan çocuklar üzerinde yapmış olduğu çalışmasında ebeveyni ayrılmış olan gençlerin ebeveynleri ayrılmayanlara oranla daha düşük benlik saygısına sahip oldukları görülmüştür.

İzmir'de yapılmış olan bir araştırmaya göre; kardeş sayısı, anne ve babanın sevgisini gösterip göstermemesi, ebeveynlerle olan ilişki ve sosyoekonomik düzeyin benlik saygısını yordadığı fakat cinsiyet, yaş, anne-baba eğitim düzeyinin benlik saygısını etkilemediği bulgulanmıştır (Koçak, 2008).

Kapıcı (2004)' nın yürüttüğü bir araştırmada, şiddete maruz kalan çocukların şiddet görmeyen çocuklara kıyasla daha düşük benlik saygısına sahip oldukları gözlenmiştir.

Şiddete maruz kalma ile benlik saygısı arasında negatif yönde korelasyon olduğu bulgulanmıştır.

Aydın (2008)' nın yürüttüğü bir çalışmada ergenlerin sosyo-ekonomik durumuna göre kişisel uyum düzeyinin farklılaştığı, anne baba ile çatışma yaşayan ergenlerin yaşamayanlara göre kişisel ve sosyal uyum düzeylerinin daha düşük olduğu görülmüştür.

Üniversite öğrencileriyle yürütülen bir araştırmada cinsiyet, okunan bölüm, sınıf, babanın eğitim düzeyi gibi değişkenlere göre öğrencinin karar verme ve benlik saygısına etki ettiği gözlemlenirken, anne babanın eğitim düzeyinin karar verme ve benlik saygısı üzerinde farklılaşmaya sebebiyet vermediği görülmüştür. Bunun yanı sıra öğrencilerin karar verme özsaygısı ve benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı ve pozitif yönde korelasyon olduğu ortaya çıkmıştır (Taşgit, 2012).

1.2.12. Benlik kavramı üzerine yurt dışında yapılan araştırmalar

Mead James, Adler gibi benlik saygısına etki eden sosyal çevre kavramı üzerinde durmuştur. Birey, yaşam alanı içinde sosyal çevresinde kendine örnek aldığı takdir ettiği kendisi için önemli gördüğü kişilerin düşüncelerini önemsemekte ve onların birey hakkında yapmış olduğu her yorum, her geribildirim bireyin benlik saygısına olumlu ya da olumsuz yönde etki etmektedir. Eğer ki değerli gördüğü kişiler tarafından onaylanmakta, benimsenmekte, saygı duyulmakta ve olumlu yönde dönütler almaktaysa birey kendisini kıymetli hissetmektedir. Sosyal çevresi özellikle değer verdiği kişiler bireye negatif yönde dönütler verip, saygı duymadan empati kurmadan onunla alay ediyorlarsa, bireyin benlik saygısı düşmektedir (Akt. Yılmaz, 2000).

Rosenberg ergenler için bir ölçek geliştirmiştir. Bu ölçeğin amacı bireyin benlik saygısını ölçmektir. Ergenlerin benlik saygısını ölçerken, bunu gencin yaşamını sürdürdüğü sosyal ortamı içinde kendini nasıl değerlendirdiğine ve ne gibi psikolojik rahatsızlıkları oluştuğuna bakarak değerlendirmiştir. Sosyal ortamdaki kastedilen şey gencin aile, okul, mahalle ve arkadaş çevredir (Akt. Altıntaş ve Özçürümez, 1989). Sınıf farklılığına dayalı cinsiyet ayrımının nedenlerini araştıran bir başka araştırmada ise, yüksek gelirli ailelerde iletişimsel olarak erkek çocukları ile baba arasında daha yakın bir bağ olduğu bulgulanmıştır (Altıntaş ve Özçürümez, 1989). Bu ölçek sonuçlarına göre sosyo-ekonomik düzey ile benlik saygısı arasında anlamlı ilişkiler

bulunmuştur. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan gençlerin benlik saygısı alt sosyo-ekonomik tabakadaki gençlerin benlik saygısına göre daha yüksek bulunmuştur. Sınıfsal ve cinsiyet farklılığı ilişkiselliğiyle benlik saygısı karşılaştırmasına bakıldığında ise yüksek sosyo-ekonomik tabakadaki erkek çocukların kızlara oranla daha yüksek benlik saygısına sahip oldukları görülmüştür. Bu durumun sebebinin, maddi açıdan yüksek gelirli bazı ailelerde erkek çocuklarına daha fazla değer verilmesiyle alakalı olduğu düşünülmüştür (Rosenberg, 1965).

Tafá ve Baiocco (2009), Amerikalı ve Japon ergenlerin ego gelişim düzeylerini ailenin çocuğu çatışmaya çekme durumuna bağlı olarak araştırmışlardır. Araştırma katılımcıları farklı kültürden olmasına rağmen, araştırma sonuçları benzerlik göstermiştir. Anne ve baba arasındaki çatışmaya çocuklarını da dahil eden ebeveynlerin ergenlik dönemi çocuklarının ego gelişiminde sorun saptanmıştır. Bu sorun kız çocuklarında erkeklere oranla daha fazla bulunmuştur.

1.2.13. Ebeveynleri ayrılmış olan çocuklar ve benlik saygısı ile ilgili yapılan araştırmalar

Benlik saygısı üzerine yapılmış bir diğer çalışma Otrar ve Demirbilek'in yürüttüğü çalışmasıdır. Bu çalışmaya göre araştırmada amaçlanan temel konu anne babası ayrılmış ve aile bütünlüğü bozulmamış öğrencilerin aile yapısının benlik saygılarına etkisini incelemektir. Araştırmadan elde edilen sonuç aile bütünlüğü bozulmuş olan çocukların benlik saygılarının anne babası ayrılmamış çocuklara kıyasla daha düşük olduğu yönündedir. Bunun sebepleri şu şekilde yorumlanmıştır. Aile bütünlüğü bozulan çocuk anne babasının ayrılmasından kendini sorumlu tutmakta ve bu suçluluk duygusuna neden olmaktadır. Çocuk ayrılığı utanılacak ya da kabullenilemeyecek bir durum olarak gördüğü için değişen yaşam koşulunun diğer arkadaşlarına göre kendinde eksiklik yarattığı düşüncesine kapılmaktadır. Çocuğun kendine olan güveninin kırılması kendi yeterliliğine olan inancını da olumsuz etkilemektedir. Bu sebeple depresyon, içe kapanma, yıkıcı davranış örüntüleri gibi anti-sosyal davranışlar göstererek kendisini çevreden ve arkadaşlarından soyutlamaya başlamaktadır. Arkadaşlarıyla iletişimini azaltan ergenin, çevreden de tepkisel olarak dışlanma davranışını gördüğü için anne babasından ayrı kalmasının yarattığı değersizliğin yanı sıra bir de çevreye karşı savunmasız kaldığını hissetmeye başlamaktadır. Bu da ergenin kendisini değersiz hissetmesine sonucunda da benlik saygısının düşmesine neden ol-

maktadır şeklinde yorumlanmaktadır (Otrar ve Demirbilek, 2013).

Semerci (2006)' nin çalışmasına göre anne bebeklikte ilk 3 aydan sonra annesi ile bağları kopmuş bir çocukta anne yoksunluğu denilen psikolojik sorun ortaya çıkmaktadır. Çocuğun anne yoksunluğu devam ederse yetişkinlikte psikolojik olarak ağır sorunlar kendini gösterebilmektedir.

Karakoyun (2011)' un aktardığına göre, anne babası boşanan çocuklarda içe kapanma, depresyon, kaygı gibi psikolojik ve anti-sosyal problemler ortaya çıkabilmektedir.

Anne baba boşanması Yörükoğlu'na göre çocuklarda suçluluk duygusuna sebep olmaktadır. Ayrılıktan kendini sorumlu tutan çocuğun benlik saygı da düşüş göstermektedir (Yörükoğlu, 2000).

Richardson ve McCabe (2001) ebeveyni boşanmış ve boşanmamış ergenler üzerinde çalışma yapmışlardır. Bu çalışma sonuçlarına göre, ebeveyni boşanmış ergenlerin daha düşük benlik saygısına, daha yüksek oranda kaygı, stres, içe kapanma, anti sosyal davranışlar gösterdiklerini bulmuşlardır (Akt. Otrar ve Demirbilek, 2013).

Birey ben ve ben olmayan ayrımını yapmaya başladığı an, çevreden gelen pozitif ya da negatif eleştirilerden etkilenmektedir (Geçtan, 2010).

Kuyucu (2007), ailesi birlikte olan ergenlerin yanı sıra iletişimi kuvvetli ve kavga gürültüsüz aile ortamında büyüyen ergenleri incelemiştir. Araştırmasının bulgularına göre ailesi birlikte olan saygı ve sevgi ortamında büyüyen ergenlerin benlik saygıları, ebeveyni ayrılmış ve iletişim problemi olan, birbirleriyle saygı çerçevesinde geçinemeyen ebeveyne sahip ergenlere kıyasla daha yüksek düzeyde olduğu görmüştür.

Tolungüç (2006)' ün yürüttüğü araştırma bulgularına göre anne baba boşanması 10-13 yaş arasındaki çocukların benlik kavramını dolaylı yoldan etkilemektedir. Çocukların bireysel özellikleri ve anne-babaya karşı tutumlarına bakılarak boşanma olgusunun çocuğun benlik kavramı üzerindeki etkisi ortaya çıkmaktadır.

Özdal ve Aral (2005) da baba yoksunluğu ve kaygı durumu arasındaki ilişkisi incelemek için bir araştırma yapmıştır. Bunun için çalışmasına ebeveyni birlikte olan çocuklar ile babası olmayan çocukları dahil etmiştir. Çalışmaya dahil edilen ailelerin sosyo-ekonomik düzeyleri alt üst ve orta kesimden herkesi kapsamaktadır. Çalışmanın bağımsız değişkenleri sosyo-ekonomik düzey, öğrenci yaşı, cinsiyeti; bağımlı değiş-

ken ise öğrencilerin kaygı düzeyleridir. Araştırmanın sonucunda baba yoksunu olan öğrencilerin benlik saygılarının, ailesi birlikte olan öğrencilere göre daha düşük olduğu bulgulanmıştır. Ayrıca kaygı düzeyi üzerinde yaşın da etkili olduğu, yaş ile kaygı arasında anlamlı farklılık bulunduğu tespit edilmiştir.

Çetin (2004)'in yapmış olduğu çalışma da diğer araştırma bulgularını desteklemektedir. Psikolojik rahatsızlık ile aile bütünlüğü arasındaki ilişkiyi ele alan Çetin, anne babası ayrı yaşayan ve ya ailesini kaybetmiş öğrencilerde benlik saygısının ailesi birlikte olan öğrencilere kıyasla daha düşük ve psikolojik problemlerin daha fazla olduğunu tespit etmiştir.

Elmacı (2006), parçalanmış aileye sahip ergenler ile ve aile bütünlüğü bozulmamış ailesi olan ergenlik dönemindeki gençlerin aile yapısının ve çevreden desteklenmenin depresyon ve uyum düzeyi üzerindeki rolünü incelemek amacıyla 15-18 yaşları arasındaki öğrenciler üzerinde araştırma yapmıştır. Bu çalışma sonucuna göre, parçalanmış ve aile bütünlüğü bozulmamış gençlerin, uyum düzeyi ve depresyona girme düzeyleri arasında birbirini etkileyen anlamlı farklılık gözlenmiştir. Aile bütünlüğünün ergenin sosyal uyumunu ve psikolojik iyi oluşunu etkilediği sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak aile bütünlüğü olan boşanmamış ve ayrılmamış aileye sahip ergenler daha uyumlu bulunmuştur. Bunun yanı sıra aile bütünlüğü bozulmamış gençler, çevreden gelen sosyal desteğin daha fazla olduğunu dile getirmişlerdir. Bu durumda aile bütünlüğünün sosyal destek algısına da pozitif yönde etki ettiği görülmekte ve sosyal desteğin artması uyum düzeyini arttırdığı gibi depresyon düzeyini düşürmektedir.

Maier ve Lachman (2000)'in yapmış olduğu araştırmasında ailesi boşanmış gençlerde cinsiyete bağlı kendini kabul düzeyinde ve sosyal çevre denetimi ile arasında anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bulunan sonuçlara göre, ailesi boşanmış erkek çocuklarda daha az ilişkisellik, kendini ifade edememe, iletişim kuramama, kendini kabul düzeyinde düşüklük ve sosyal çevresini denetimde düşüklük bulunmuştur. Ailesi birlikte olan gençlerde ise yüksek çevre denetimi, insanlarla pozitif yönde ilişki kurma, kendini kabul etme düzeyinin yüksek oluşu tespit edilmiştir (Akt. Otrar ve Demirbilek, 2013).

Erbil, Divan ve Önder (2006)' in araştırma bulgularında çocukların benlik saygısı puanlarının kardeş sayısının, anne eğitim düzeyine, anne babanın çocuğa tutum ve davranışlarına göre anlamlı düzeyde farklılaşma gösterdiği gözlenmiştir.

Serin ve Öztürk (2007), ebeveyni boşanmış ve aile bütünlüğü bozulmamış çocuklar üzerinde kaygı düzeylerinin ve benlik saygılarının farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla bir çalışma yapmıştır. Araştırma sonuçlarına göre ailesi birlikte ve boşanmış olan çocukların kaygı ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Ebeveynleri boşanmamış çocuklarda özellikle kız çocuklarının erkek çocuklara kıyasla kaygı düzeylerini daha yüksek olduğu ve yaş düzeyi düşük olan çocukların benlik saygılarının daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Yani ailesi boşanmamış aileye sahip çocuklarda yaş ile benlik saygısı arasında negatif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür.

Kılınç (2011)' in araştırmasına göre benlik saygısı düzeyi ile anne baba birlikteliği arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Ailesi boşanmamış öğrencilerin benlik saygısının ailesi parçalanmış öğrencilerin benlik saygısı düzeyine kıyasla daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Aile bütünlüğü ile benlik saygısı arasında pozitif yönde ilişki olduğu görülmektedir.

Aile çocuk için önemli bir kurumdur. Çocuk büyürken anne ve babaya ihtiyaç duyar. Çocuğun psikolojik gelişimi açısından anne babasız yetişmesi olumsuz bir gelişim seyri gösterme sebebidir ve aile parçalanması ruh sağlığını önemli ölçüde negatif yönde etkilemektedir (Aral, 2013).

2. PROBLEM

Literatür incelemesi yapıldığında ergenlerin ebeveyninden birinin veya ikisinin çocuklarından ayrı yaşaması ile benlik saygısının düşük olması birbiriyle ilişkili değişkenler olarak görülmektedir.

Yapılan bu çalışmada araştırılmak istenen temel problem, anne ve babanın boşanmış olmasının 15-18 yaş grubundaki ergenlerin benlik saygısı düzeylerini etkileyip etkilemeyeceğidir.

Araştırılmak istenilen ergenlik dönemi 15-18 arası yaş dönemidir. Bu çağda genç, anne babadan ayrı düşünme farklı bir birey olduğunu aileye hissettirme, gerekirse şiddetli tartışmalara girme davranışı yoğundur. Aile bağları ergenlik dönemindeki bir çocuk için ikinci planda gibi görünse de, ergenin kendine güveninin, kendisine yönelik algısının ve benlik saygısının temelleri ailede atıldığı için aile bir ergenin benlik saygısının oluşumunda en önemli yere sahiptir. Bu bağlamda ergenin benlik saygısı ile anne babanın aynı çatı altında yaşamaması arasında ilişki olabileceği düşünülmektedir.

Yapılan araştırmalara bakılacak olursa benlik saygısının yani ergenin kendisi ile ilgili gerçekçi algısının çocukluk döneminde aile ile ilişkinin yapısıyla şekillendiği görülmektedir. Buna bağlı olarak anne ve babası ayrılmış olan ergenlerle tam aileye sahip ergenler arasında benlik saygısının farklılaşabileceği söylenebilir.

Bu araştırmada ‘‘Boşanmış ebeveyne ve tam aileye sahip 15-18 yaş dönemi ergenlik dönemi çocuklarının benlik saygısı düzeyleri farklılaşmakta mıdır?’’ sorusuna yanıt aranmaktadır.

2.1. Araştırmanın Hipotezi

15-18 yaş dönemi ergenlerin anne babalarının boşanmış olma durumları, ergenlerin benlik saygısı düzeylerini olumsuz yönde etkilemektedir.

2.2. Araştırmanın Amacı

Yapılan çalışmada araştırılması amaçlanan temel konu“ Ebeveyni ayrılmış ve tam aileye sahip 15-18 yaş dönemi çocuklarının benlik saygısı düzeylerinin bazı değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek” tir.

Yukarıda belirtilen temel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- 1) 15-18 yaş dönemi ergenlerin benlik saygısı puanlarında ailenin yapısı ve cinsiyete bağlı anlamlı bir farklılaşma var mıdır?
- 2) 15-18 yaş dönemi ergenlerin benlik saygısı puanlarında ailenin yapısı ve ergenin yaşına bağlı anlamlı bir farklılaşma var mıdır?
- 3) 15-18 yaş dönemi ergenlerin benlik saygısı puanlarında ailenin yapısı ve birlikte yaşadığı ebeveyne bağlı anlamlı bir farklılaşma var mıdır?
- 4) 15-18 yaş dönemi ergenlerin benlik saygısı puanlarında ailenin yapısı ve kardeş sayısına bağlı anlamlı bir farklılaşma var mıdır?
- 5) 15-18 yaş dönemi ergenlerin benlik saygısı puanlarında ailenin yapısı ve anne yaşına bağlı anlamlı bir farklılaşma var mıdır?
- 6) 15-18 yaş dönemi ergenlerin benlik saygısı puanlarında ailenin yapısı ve baba yaşına bağlı anlamlı bir farklılaşma var mıdır?
- 7) 15-18 yaş dönemi ergenlerin benlik saygısı puanlarında ailenin yapısı ve annenin eğitim düzeyine bağlı anlamlı bir farklılaşma var mıdır?
- 8) 15-18 yaş dönemi ergenlerin benlik saygısı puanlarında ailenin yapısı ve babanın eğitim düzeyine bağlı anlamlı bir farklılaşma var mıdır?

2.3. Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Bebeğin ileriki gelişim yıllarında sahip olacağı benlik saygısının temelleri ailede atılmaktadır. Bu araştırma 15-18 yaş dönemindeki ergenlerin benlik saygısı düzeylerinin ailenin yapısından kaynaklı olup olmadığını, yapılmış olan araştırmalar-

la kıyaslamamıza ve tekrar gözden geçirmemize yardımcı olacaktır. Ailenin çocuğa verdiği sevginin ve çocuğu destekleme davranışının benlik saygısı gelişiminde önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Ayrılmış ebeveynli yani anne ya da baba eksikliği yaşayan çocuklar ve tam aileye sahip çocukların ebeveynlerinin davranış biçimlerinin değişip değişmediğini anlamamız açısından araştırma büyük öneme sahiptir. Aynı zamanda araştırmaya konu olan öğrencilerin cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, anne ve baba yaşı, anne ve baba eğitim düzeyi olarak farklılaşması benlik saygısının başka demografik özellikler açısından da incelenmesine yardımcı olacaktır.

İçinde buldukları gelişim dönemi nedeniyle problemleri olan ergenlik dönemindeki gençlerin, anne babasının ayrılması nedeniyle ailesinin dağılması ergende benlik saygısı ve sosyal gelişim açısından sorun yaşamasına sebep olabilmektedir. Buna yardımcı olabilecek en önemli kişilerden biri de psikolojik danışmanlardır. Ailenin yapısal özelliklerinin bilinmesi, ergenin içsel çatışmalarının farkındalığının sağlanması ve onlara yardımcı olunabilmesi adına okullarda çalışan ve tüm psikolojik danışmanlara yol gösterecektir. Aynı zamanda ergenlerin içinde buldukları sorunlu durumları mantık çerçevesinde, bilimsel yollardan analiz ederek problemlere bu yolla çözüm bulmalarını sağlayacaktır.

Ailesi boşanma nedeniyle parçalanmış ve tam aile yapısına sahip ergenler ile benlik saygısı değişkenini inceleyen araştırmaların bizim coğrafyamızda sınırlı olması sebebiyle, bu araştırma ülkemize bilimsel bir çalışma olarak katkı sağlayabilmesi ve gelecek çalışmalara ışık tutabilmesi açısından önemlidir.

Aile kendi içerisindeki bireyler ve bireylerin oluşturduğu toplum açısından önemli bir kurumdur. Aile bir çocuğun topluma faydalı ya da zararlı bir unsur olması açısından çok önemli sosyal bir örgüttür. Unutulmamalıdır ki her birey toplumu oluşturmaktadır. Bireyi oluşturan ise ailedir. Bu sebeple aile üzerine yapılan araştırmalar toplum açısından büyük öneme sahiptir.

Ailenin yapısal özelliklerini bilmek çocuğun kendi içinde yaşadığı psikolojik sorunları anlamamıza yardımcı olacaktır. Aile, çocuk için sağlanacak psikolojik desteklere yol haritası oluşturması açısından psikologlar, psikolojik danışmanlar ve psikiyatristler için öncü niteliğindedir. Ayrıca ergenin benlik saygısının okulda yükseltilmeye çalışılmasında, okul idaresi, öğretmen ve velinin birlikte hareket etmesi çok önemlidir. Bu konuda tüm okul personeli bilinçlendirilmelidir ve çocuğu olumsuz davranışların-

dan ötürü cezalandırmak yerine, pekiştiricilerle hatasını anlaması sağlanmalıdır.

Ergenlik dönemindeki bireyin yaşam doyumunun daha fazla olabilmesi adına aileye ve çocuğa farkındalık kazandırıp rehberlik etmek büyük önem taşımaktadır.

2.4. Saygılılar

Araştırma ve anket çalışması, 15-18 yaş dönemindeki ailesi boşanmış ergenlerin ailesi boşanmamış olan yaşlılarına kıyasla benlik saygılarının daha düşük düzeyde olabileceği varsayımıyla yürütülmüştür.

2.5. Sınırlılıklar

Çalışma ‘‘Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği’’ ile ‘‘Kişisel Bilgiler Formu’’ nun ölçtüğü özelliklerle sınırlıdır.

‘‘Kişisel Bilgiler Formu’’nda yer alan cinsiyet, yaş, ergenin anne veya babadan hangisiyle birlikte yaşadığı, kardeş sayısı, anne yaşı, baba yaşı, annenin eğitim düzeyi ve babanın eğitim düzeyi bağımsız değişkenleri çalışmanın bağımsız değişkenleridir. Bu bağımsız değişkenler çalışmada yer alan Kişisel Bilgiler Formunda yer alan demografik maddelerle sınırlıdır.

Çalışmanın demografik değişkenleri, cinsiyet, yaş, ergenin kimle yaşadığı, kardeş sayısı, anne yaşı, baba yaşı, anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyi ile sınırlıdır. Kişisel bilgiler formunda yer alan sınıf, okul türü, kardeş sırası, anne mesleği, baba mesleği, anne sosyoekonomik düzey ve baba sosyoekonomik düzey değişkenleri araştırmanın amacına hizmet etmediği için bulgulara dahil edilmemiştir. Boşanmış ailede, ebeveynin ikisini de dönüşümlü olarak haftanın belli günü görenlerin anne ve baba ile yaşıyor seçeneğini işaretlemeleri, anne ya da babadan birisiyle boşanmadan sonra hiç görüşmeyip yalnızca annesiyle ya da babasıyla yaşayanların birlikte yaşadıkları kişiyi işaretlemeleri istenmiştir. Bunun istenme sebebi, anne ve babaya ayrı ayrı ihtiyacı olan çocuğun, boşanmadan sonra anne ya da babadan birinin varlığını hiç hissetmemesinin, anne ya da babasından yalnızca biriyle yaşamasının benlik saygısı puanlarına etki edebileceğinin düşünülmesidir.

Araştırmadan elde edilen bulgular İstanbul ili, Küçükçekmece ilçesi, Halkalı semtindeki resmi liselerde okuyan öğrencilerden elde edilen veriler ile sınırlıdır.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evreni, örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizinde kullanılan istatistiksel analizler ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma, ebeveyni ayrılmış ve ebeveyni ayrılmamış olan 15-18 yaş arası ergenlerin benlik saygısı düzeylerinde anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik bağıntısal modelde bir çalışmadır.

Bağıntısal model, birden çok değişken arasında ilişkinin varlığını ya da yokluğunu belirlemek amacıyla kullanılan niceliksel bir araştırma modelidir.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini, 2015-2016 eğitim öğretim yılında İstanbul ili Küçükçekmece ilçesindeki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi liseler oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini, yapılacak çalışma için İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli olan izinler alınarak, İstanbul ili Küçükçekmece ilçesindeki Gülten Özaydın Çok Programlı Anadolu Lisesi, Gazi Anadolu Lisesi, Halkalı Toplu Konut Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden 15-18 yaş arası ergenler oluşturmaktadır. Örnekleme farklı okul türlerine devam eden öğrencilerin temsil edilebilmesi amacıyla toplam 106 kız, 79 erkek öğrenci araştırma kapsamına alınmıştır. Okul türlerinin farklılık gösterme sebebi ulaşılamaması beklenen öğrenci sayısına okullarda ulaşılamamış olmasıdır.

Araştırma kapsamına alınan okulların okul idaresi ve psikolojik danışmanları ile iletişim kurularak örnekleme alınacak öğrenciler belirlenmiş ve araştırma kapsamındaki tüm öğrencilere "kişisel bilgiler formu" uygulanarak ebeveynleri ayrıl-

mış ergenlerin sınıflardaki dağılımı incelenerek sayıları tespit edilmiştir. Kontrol grubu olarak 92 tam aileye, deney grubu olarak 93 ebeveyni boşanmış aileye sahip olmak üzere toplam 185 öğrencinin cevap kağıtları dikkate alınmıştır.

Örnekleme yer alan ergenlerin yaşları 15-18 arasında değişmekte olup, yaş ortalaması 16.5' tir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada verilerin toplanmasında, gencin ve anne-babasının demografik özelliklerini kaydetmek üzere “Kişisel Bilgiler Formu (KBF)”, gencin benlik saygısı düzeyini saptamak üzere “Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği’ (RBSÖ) kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel bilgiler formu

Bu form, araştırma örnekleminin oluşturduğu 15-18 yaş dönemindeki ergenler ile onların anne babalarının araştırmanın hipotezi ve problemleri açısından önem teşkil eden demografik özelliklerini saptayabilmek amacıyla araştırmacının kendisi tarafından yapılandırılmıştır (Ek 1).

Araştırma kapsamında, araştırmaya katılan ergen, anne ve babaların farklı demografik özelliklerini belirleyebilmek adına, araştırmacı tarafından çoktan seçmeli sorulardan oluşan kişisel bilgiler formu hazırlanmıştır.

Kişisel bilgiler formu; ergenin cinsiyeti, yaşı, sınıfı, okul türü, kimle yaşadığı, kardeş sayısı, kardeş sırası, anne-babanın yaşı, anne-babanın eğitim düzeyi, anne-baba mesleği ve sosyoekonomik düzey bilgilerini saptamaya yönelik 15 sorudan oluşmaktadır. Fakat çalışmaya sadece, kişisel bilgiler formunda yer alan cinsiyet, yaş, ergenin kimle yaşadığı, kardeş sayısı, anne yaşı, baba yaşı, anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyi bilgileri dahil edilmiştir. Sınıf, okul türü, kardeş sırası, anne mesleği, baba mesleği, anne sosyoekonomik düzey ve baba sosyoekonomik düzey değişkenleri araştırmanın amacına hizmet etmeği düşünüldüğü için çalışmaya dahil edilmemiştir. Boşanmış ailede, ebeveynin ikisini de dönüşümlü olarak haftanın belli günü görenlerin anne ve baba ile yaşıyor seçeneğini işaretlemeleri, anne ya da babadan birisiyle boşanmadan sonra hiç görüşmeyip anne veya babadan yalnızca biriyle yaşayanların birlikte yaşadıkları kişiyi işaretlemeleri istenmiştir. Bunun istenme sebebi, anne ve babaya ayrı ayrı ihtiyacı olan çocuğun, boşanmadan sonra anne ya da babadan birinin

varlığını hiç hissetmemesinin, anne veya babadan yalnızca biriyle yaşamasının benlik saygısı puanlarına etki edebileceğinin düşünülmesidir. Demografik bulgular, tam aile ve boşanmış aile çocukları olarak 2 grup halinde verilmiştir.

3.3.2. Rosenberg benlik saygısı ölçeği (rosenberg self-esteem scale)

Araştırmada benlik saygısını ölçmek için kullanılan Rosenberg Benlik Saygısı ölçeği, 1965 yılında Morris Rosenberg tarafından geliştirilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde güvenilirlik geçerlilik çalışması yapıldıktan sonra birçok araştırmada ölçüm aracı olarak kullanılmıştır. Türkiye'de ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları Füsun Çuhadaroğlu tarafından 1986 yılında yapılmıştır. Ölçeğin geçerlilik kat sayısı $r = 71$, test-tekrar test güvenilirlik yöntemi kullanılarak da güvenilirlik kat sayısı $r = 75$ olarak saptanmıştır. Ölçek, çoktan seçmeli 63 sorudan oluşan bir öz bildirim ölçeğidir. Ölçek, 12 alt kategoriden oluşmaktadır.

Ölçeğin alt kategorileri şunlardır:

- Benlik Saygısı (D1)
- Kendilik Kavramının Sürekliliği (D2)
- İnsanlara Güvenme (D3)
- Eleştiriye Duyarlılık (D4)
- Depresif Duygulanım (D5)
- Hayalperestlik (D6)
- Psikosomatik Belirtiler (Anksiyete göstergesi olarak kabul edilmiştir) (D7)
- Kişiler arası ilişkilerde tehdit hissetme (D8)
- Tartışmalara Katılabilme Derecesi (D9)
- Anne Baba İlişkisi (D10)
- Babayla İlişki (D11)
- Psişik İzolasyon (D12)

Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları Füsun Çuhadaroğlu tarafından 1986 yılında Türkçeye uyarlanmıştır. Çuhadaroğlu, lise öğrencileriyle psikiyatrik görüşmeler yaparak onların kendileri ile ilgili düşüncelerine göre, ergenlerin benlik saygısı düzeylerini düşük, orta ve yüksek olarak gruplandırarak ölçeğin geçerliliğini sınamıştır (Akt. Çeçen, 2008).

Ölçeğin kısa formunun güvenilirlik çalışmalarında ise test-tekrar test güvenilirlik yöntemi uygulanmıştır. 15-18 yaş arasındaki lise öğrencilerine bir ay ara ile iki kez uygulanması sonucu, her alt test için elde edilen değişmezlik katsayıları .46 ile .89 arasında değişmiştir.

Araştırmanın esas amacına hizmet eden Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği-Benlik Saygısı alt ölçeği (D1), 4-noktalı Likert tipi bir alt ölçek olup, envanterin ilk 10 maddesini kapsamaktadır (Ek. 2). Ölçeğin kendi içinde değerlendirme sistemine göre denekler, alt ölçek toplam puan yayılım genişliğinde 0 ile 6 arasında puan almaktadırlar. Sayısal ölçümlerle yapılan karşılaştırmalarda benlik saygısı, yüksek (0-1 puan), orta (2-4 puan) ve düşük (5-6 puan) olarak değerlendirilmektedir. Puanın yüksek olması benlik saygısının düşük, az olması ise benlik saygısının yüksek olduğunu göstermektedir.

Likert tipi ölçekte maddelerin cevaplanması dört seçenek arasından yapılmaktadır. Ergenden ölçekteki maddelerin kendisini ne kadar tanımladığını seçmesi ve genel olarak kendisini değerlendirmesi beklenmektedir. Bu beklenti ölçeğin üstünde cevaplama yönergesi olarak verilmektedir. 63 sorudan oluşan ölçekteki maddelerin yarısı “Bazı olumlu özelliklerim olduğunu düşünüyorum” gibi pozitif (olumlu) cümle yapısıyla, diğer yarısı ise “Bazen kesinlikle kendimin bir işe yaramadığını düşünüyorum” gibi negatif (olumsuz) düşünce yapısıyla kurulmuştur. Ergenden bu ifadelerin her birini değerlendirerek “çok doğru”, “doğru”, “yanlış” “çok yanlış” şıklarından birini işaretlemesi beklenmektedir. Ölçekte maddeler karışık olarak yerleştirilmiştir. Ölçekte bulunan ilk üç madde kendi aralarında, dördüncü ve beşinci maddeler kendi aralarında, dokuzuncu ve onuncu maddeler kendi aralarında puanlanmaktadır. Altıncı, yedinci ve sekizinci maddeler ise ayrı ayrı puanlanmaktadır. İşaretleme sonucu bireyin kendisini olumsuz değerlendirmesi “1” ile, olumlu değerlendirmesi ise “0” ile puanlanmaktadır. Bu değerlendirme sonucunda alınan puanlar “0” ile “6” arasında değişmektedir. Benlik saygısı alt kategorisinde 0-2 puan yüksek, 2-4 puan orta, 5-6 puan ise düşük kendilik saygısına işaret etmektedir (Çuhadaroğlu 1986).

Araştırmanın amacına hizmet ettiği düşüncesiyle, çalışma kapsamına RBSÖ- Benlik Saygısı (D1) alt ölçeği dışında, kendilik kavramının sürekliliği (D2), insanlara güvenme (D3), depresif duygulanım (D5) ve psikosomatik belirtiler (D7) alt ölçekleri

de değerlendirmeye dahil edilmiştir.

Ölçek Geçerlik Güvenirlilik;

RBSÖ Benlik Saygısı alt ölçeğinde yer alan maddelerden 3, 8, 9 ve 10 numaralı maddeler tersten puanlanarak ölçek toplam puanı elde edilmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 10 ve en yüksek puan 40'tır. Toplam puan arttıkça benlik saygısı düzeyi azalmaktadır. "Benlik Saygısı" alt ölçeği hariç diğer tüm ölçeklerde doğru yanıtlar '1' puan almakta; "Benlik Saygısı" alt testinde ise yanıtlar 0-6 puan ile değerlendirilmektedirler.

Ölçeğin bu çalışmada 185 katılımcı ile 63 madde için hesaplanan iç tutarlık katsayısı $\alpha = .67$ 'dir.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama araçlarının hazırlanmasından sonra örnekleme alınacak liseler belirlenmiş ve bu okullarda uygulama yapabilmek amacıyla İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne izin başvurusu yapılmış ve gerekli izinler alınmıştır. Veri toplama çalışmalarına başlamadan önce uygulama yapılacak okul yöneticileri ve psikolojik danışmanlarla yapılan görüşmeler sonucunda parçalanmış aileye sahip ergenlerin tespiti yapılmaya çalışılmış ve uygulama yapılacak tarihler belirlenmiştir. Uygulama, belirlenen tarihlerde "Kişisel Bilgiler Formu" ve "Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği" öğrencilere gerekli açıklamalar yapılarak gerçekleştirilmiştir. Uygulama sırasında araştırmaya katılan öğrencilerin ölçek sorularını cevaplandırırken içten olmalarını sağlamak amacıyla, araştırmanın önemi öğrencilere açıklanmış ve öğrencilerin soruları daha dürüst cevaplamaları için isim soy isim yazmalarının gerekli olmadığı belirtilmiştir.

Veriler 2015-2016 eğitim öğretim yılı Mayıs ayında toplanmıştır. Öğrencilerin veri toplama araçlarını ortalama 15 dakika içinde cevaplandıkları gözlemlenmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizine geçilmeden önce her bir veri formu incelenerek hatalı doldurulan veri formu olup olmadığı kontrol edilmiştir. Veriler incelendiğinde veri toplama formlarında herhangi bir hata ve eksiklik olmadığı görülmüştür. Araştırma kapsamın-

da elde edilen toplam 185 adet veri toplama formu araştırmanın veri setini oluşturmuştur.

Elde edilen veriler bilgisayar ortamında SPSS 20 (Statistical Package for the Social Sciences) paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. İstatistik programında oluşturulan veri dosyaları üzerinde gerçekleştirilen analizlerde parametrik istatistikler yapılmadan önce ilgili istatistiklerin n koşulu olan normallik ve homojenlik varsayımları test edilmiştir.

Katılımcılara ilişkin demografik bilgilerin raporlanmasında temel betimsel istatistikler olan frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanarak rapor edilmiştir. Araştırma soruları doğrultusunda iki kategorili yapılarda tek sürekli değişkene dayalı grup ortalamalarının karşılaştırıldığı analizlerde bağımsız örneklem t-testi (independent-samples t-test) kullanılmıştır. Üç ve daha fazla kategorili yapılarda tek sürekli değişkene dayalı grup ortalamalarının karşılaştırıldığı analizlerde ise tek yönlü varyans analizi (one-way ANOVA) kullanılmıştır. ANOVA ve t-test analizlerinde .05'lik anlamlılık katsayısı (significance level) esas alınmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Demografik Bulgular

Bu bölümde çalışmaya katılan ergenlerin demografik bulgularına yer verilmiştir. Çalışmanın demografik değişkenleri, cinsiyet, yaş, ergenin kimle yaşadığı, kardeş sayısı, anne yaşı, baba yaşı, anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyinden oluşmaktadır. Kişisel bilgiler formunda yer alan sınıf, okul türü, kardeş sırası, anne mesleği, baba mesleği, anne sosyoekonomik düzey ve baba sosyoekonomik düzey değişkenleri araştırmanın amacına hizmet etmeği için bulgulara dahil edilmemiştir. Boşanmış ailede, ebeveynin ikisini de dönüşümlü olarak haftanın belli günü görenlerin anne ve baba ile yaşıyor seçeneğini işaretlemeleri, anne ya da babadan birisiyle boşanmadan sonra hiç görüşmeyip anne veya babadan yalnızca biriyle yaşayanların birlikte yaşadıkları kişiyi işaretlemeleri istenmiştir. Bunun istenme sebebi, anne ve babaya ayrı ayrı ihtiyacı olan çocuğun, boşanmadan sonra anne ya da babanın varlığını hiç hissetmemesinin, anne babadan yalnızca biriyle yaşamasının benlik saygısı puanlarına etki edebileceğinin düşünülmesidir. Demografik bulgular, tam aile ve boşanmış aile çocukları olarak 2 grup halinde verilmiştir.

Çizelge 4.1: Tam ve Boşanmış Aile Çocuklarının Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı

Tam Aile			Boşanmış Aile		
Cinsiyet	n	%	Cinsiyet	n	%
Kız	51	55,4	Kız	55	59,1
Erkek	41	44,6	Erkek	38	40,9
Toplam	92	100	Toplam	93	100

Araştırmaya katılan tam aile çocukları toplam 92 kişidir. Bunların %55,4'ü (51 kişi) kız, %44,6'sı (41 kişi) erkektir. Boşanmış aile çocuklarının toplam sayısı ise 93'tür. Bunların %59,1'i (55 kişi) kız, %40,9'u (38 kişi) erkektir.

Çizelge 4.2: Tam ve Boşanmış Aile Çocuklarının Yaş Değişkenine Göre Dağılımı

Tam Aile			Boşanmış Aile		
Yaş	n	%	Yaş	n	%
15	20	21,7	15	19	20,4
16	45	48,9	16	37	39,8
17	18	19,6	17	27	29
18	9	9,8	18	10	10,8
Toplam	92	100	Toplam	93	100

Araştırmaya katılan tam aile çocuklarından %21,7'si (20 kişi) 15 yaşında, %48,9'u (45 kişi) 16 yaşında, %19,6'sı (18 kişi) 17 yaşında ve %9,8'i (9 kişi) 18 yaşındadır. Boşanmış aile çocuklarının ise %20,4'ü (19 kişi) 15 yaşında, %39,8'i (37 kişi) 16 yaşında, %29'u (27 kişi) 17 yaşında ve %10,8'i (10 kişi) 18 yaşındadır.

Çizelge 4.3: Tam ve Boşanmış Aile Çocuklarının Kimle Birlikte Yaşadığı Değişkenine Göre Dağılımı

Tam Aile			Boşanmış Aile		
Kimle Y.	n	%	Kimle Y.	n	%
Anne-Baba	92	100	Anne-Baba	19	20,4
Anne	-	-	Anne	45	48,4
Baba	-	-	Baba	23	24,7
Akraba	-	-	Akraba	6	6,5
Toplam	92	100	Toplam	93	100

Araştırmaya katılan boşanmış aile çocuklarının, %20,4'ü (19 kişi) anne ve babasını sürekli görüp, ebeveynin ikisiyle de farklı zamanlarda kalmakta, %48,4'ü (45 kişi) sadece annesiyle, %24,7'si (23 kişi) sadece babasıyla, %6,5'i (6 kişi) sadece akrabasıyla yaşamaktadır.

Çizelge 4.4: Tam ve Boşanmış Aile Çocuklarının Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Dağılımı

Tam Aile			Boşanmış Aile		
Kardeş Sayısı	n	%	Kardeş Sayısı	n	%
Tek	6	6,5	Tek Çocuk	15	16,1
İki	44	47,8	İki	42	45,2
Üç	24	26,1	Üç	17	18,3
Dört +	18	19,6	Dört +	19	20,4
Toplam	92	100	Toplam	93	100

Araştırmaya katılan tam aile çocukların %6,5'i (6 kişi) tek çocuk, %47,8'i (44 kişi) iki kardeş, %26,1'i (24 kişi) üç kardeş, %19,6'sı (18 kişi) 4 kardeş ve üzeridir. Boşanmış aile çocuklarının ise, %16,1'i (15 kişi) tek çocuk, %45,2'si (42 kişi) iki kardeş, %18,3'ü (17 kişi) üç kardeş, %20,4'ü (19 kişi) 4 kardeş ve üzeridir.

Çizelge 4.5: Tam ve Boşanmış Aile Çocuklarının Anne Yaşı Değişkenine Göre Dağılımı

Tam Aile			Boşanmış Aile		
Anne Yaşı	n	%	Anne Yaşı	n	%
33-44	67	72,8	33-44	72	77,4
45-54	25	27,2	45-54	16	17,2
55-64	0	0	55-64	3	3,2
Toplam	92	100	Toplam	91	97,8
Cevapsız	-	-	Cevapsız	2	2,2

Araştırmaya katılan tam aile çocukların annelerinin yaşları şu şekilde bulunmuştur; Annelerin %72,8'i (67 kişi) 33-44 yaş aralığında, %27,2'si (25 kişi) 45-54 yaş aralığındadır. 55-64 yaş aralığında bulunmamaktadır. Boşanmış aile annelerinin ise; %77,4'ü (72 kişi) 33-44 yaş aralığında, %17,2'si (16 kişi) 45-54 yaş aralığında, %3,2'si (3 kişi) 55-64 yaş aralığındadır.

Çizelge 4.6: Tam ve Boşanmış Aile Çocuklarının Baba Yaşı Değişkenine Göre Dağılımı

Tam Aile			Boşanmış Aile		
Baba Yaşı	n	%	Baba Yaşı	n	%
33-44	46	50	33-44	52	55,9
45-54	40	43,5	45-54	29	31,2
55-64	6	6,5	55-64	11	11,8
Toplam	92	100	Toplam	92	98,9
			Cevapsız	1	1,1

Araştırmaya katılan tam aile çocukların babalarının yaşları şu şekilde bulunmuştur; Babaların %50'si (47 kişi) 33-44 yaş aralığında, %43,5'i (29 kişi) 45-54 yaş aralığında, %6,5'i (6 kişi) 55-64 yaş aralığında bulunmamaktadır. Boşanmış aile babalarının ise; %55,9'u (52 kişi) 33-44 yaş aralığında, %31,2'si (29 kişi) 45-54 yaş aralığında, %11,8'i (11 kişi) 55-64 yaş aralığındadır. 1 tam aile çocuğu babasının yaşı ile ilgili olarak cevap vermemiştir.

Çizelge 4.7: Tam ve Boşanmış Aile Çocuklarının Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Dağılımı

Tam Aile			Boşanmış Aile		
Anne E.D.	n	%	Anne E.D.	n	%
İlkokul	50	54,3	İlkokul	44	47,3
Ortaokul	20	21,7	Ortaokul	12	12,9
Lise	19	20,7	Lise	25	26,9
Üniversite	2	2,2	Üniversite	9	9,7
Toplam	91	98,9	Toplam	90	96,8
Cevapsız	1	1,1	Cevapsız	3	3,2

Araştırmaya katılan tam aile çocukların annelerinin eğitim düzeyi şu şekildedir; Annelerin %54,3'ü (50 kişi) ilkokul mezunu, %21,7'si (20 kişi) ortaokul mezunu, %20,7'si (19 kişi) lise mezunu, %2,2'si (2 kişi) yüksekokul ve üniversite mezunudur. 1 tam aile çocuğu bu soruya cevap vermemiştir. Boşanmış aile babalarının ise; %47,3'ü (44 kişi) ilkokul mezunu, %12,9'u (12 kişi) ortaokul mezunu, %26,9'u (25 kişi) lise mezunu, %9,7'si (9 kişi) yüksekokul ve üniversite mezunudur. 3 boşanmış aile çocuğu bu soruya cevap vermemiştir.

Çizelge 4.8: Tam ve Boşanmış Aile Çocuklarının Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Dağılımı

Tam Aile			Boşanmış Aile		
Baba Eğitim Durumu	n	%	Baba Eğitim Durumu	n	%
İlkokul	40	43,5	İlkokul	34	36,6
Ortaokul	23	25	Ortaokul	27	29
Lise	20	21,7	Lise	24	25,8
Üniversite	9	9,8	Üniversite	7	7,5
Toplam	92	100	Toplam	92	98,9
			Cevapsız	1	1,1

Araştırmaya katılan tam aile çocukların babalarının eğitim düzeyi şu şekildedir; Babaların %43,5'i (40 kişi) ilkokul mezunu, %25'i (23 kişi) ortaokul mezunu, %21,7'si (20 kişi) lise mezunu, %9,8'i (9 kişi) yüksekokul ve üniversite mezunudur. Boşanmış aile babalarının ise; %36,6'sı (34 kişi) ilkokul mezunu, %29'u (27 kişi) ortaokul mezunu, %25,8'i (24 kişi) lise mezunu, %7,5'i (7 kişi) yüksekokul ve üniversite mezunudur. 1 boşanmış aile çocuğu bu soruya cevap vermemiştir.

4.2. Benlik Saygısı Alt Ölçeği (D-1)

Bu bölümde araştırmada kullanılan Benlik Saygısı alt ölçeği ile demografik özellikler arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Benlik saygısı alt ölçeği, 10 sorudan oluşmaktadır. Soruların aldığı puan değerlerinin toplamı benlik saygısı düzeyini göstermektedir. Benlik saygısı alt ölçeğinde 0-1 puan alanların “yüksek”; 2-4 puan alanların “orta” ve 3-5 puan alanların ise benlik saygısı düzeyleri “az” olarak kabul edilmektedir. Çizelge 4.17’ de katılımcıların aile yapısına göre benlik saygısı puanlarına ilişkin t-testi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 4.9: Katılımcıların Cinsiyete Göre Benlik Saygısı Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikleri ve Varyans Analizi Sonuçları

Betimsel İstatistikler

Aile Yapısı	Cinsiyet	n	Ortalama	S
Tam Aile	Kız	51	20.08	3.76
	Erkek	41	19.72	2.88
Boşanmış Aile	Kız	55	19.76	4.23
	Erkek	38	21.05	3.88
	Toplam	185	20.13	3.79

Varyans Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	48.898	3	16.299	1.140	.334
Gruplar İçi	2687.581	181	14.296		
Toplam	2736.479	184			

$p > .05$

Katılımcıların benlik saygısı puanlarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiş ve sonuçlar Çizelge 4.9’ da rapor edilmiştir. Çizelge 4.9 incelediğinde katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenin cinsiyetine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir.

Çizelge 4.10: Katılımcıların Yaşa Göre Benlik Saygısı Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikleri ve Varyans Analizi Sonuçları

Betimsel İstatistikler

Aile Yapısı	Yaş Grubu	n	Ortalama	S
Tam Aile	15 yaş	20	20.94	3.82
	16 yaş	45	20.41	3.25
	17 yaş	18	19.79	3.58
	18 yaş	9	18.07	2.68
Boşanmış Aile	15 yaş	19	20.24	3.99
	16 yaş	37	19.93	4.44
	17 yaş	27	20.56	4.14
	18 yaş	10	20.61	3.97
	Toplam	185	20.14	3.79

Varyans Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	91.909	6	13.130	.914	.497
Gruplar İçi	2644.570	178	14.373		
Toplam	2736.479	184			

$p > .05$

Katılımcıların benlik saygısı puanlarının yaşa göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiş ve sonuçlar Çizelge 4.10'da rapor edilmiştir. Çizelge 4.10 incelediğinde katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenin yaşına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir.

Çizelge 4.11: Katılımcıların Birlikte Yaşadıkları Ebeveyne Göre Benlik Saygısı Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikleri ve Varyans Analizi Sonuçları

Betimsel İstatistikler

Aile Yapısı	Kimle Birlikte	n	Ortalama	S
Tam Aile	Anne ve Baba	92	-	-
	Anne	-	-	-
	Baba	-	-	-
	Akraba	-	-	-
Boşanmış Aile	Anne ve Baba	19	20.20	3.61
	Anne	45	20.09	3.84
	Baba	23	19.31	4.91
	Akraba	6	21.40	4.72
	Toplam	185	20.14	3.79

Varyans Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	17.438	2	5.813	.402	.752
Gruplar İçi	2719.040	182	14.463		
Toplam	2736.479	184			

$p > .05$

Katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin birlikte yaşadıkları ebeveyne göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiş ve sonuçlar Çizelge 4.11’de rapor edilmiştir. Çizelge 4.11 incelediğinde katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin birlikte yaşadıkları ebeveyne göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir.

Çizelge 4.12: Katılımcıların Kardeş Sayılarına Göre Benlik Saygısı Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikleri ve Varyans Analizi Sonuçları

Betimsel İstatistikler

Aile Yapısı	Kardeş Sayısı	n	Ortalama	S
Tam Aile	Tek Çocuk	6	17.40	3.58
	İki Kardeş	44	19.92	3.18
	Üç Kardeş	24	19.92	3.70
	Dört ve Üzeri	18	20.74	3.30
Boşanmış Aile	Tek Çocuk	15	21.47	5.38
	İki Kardeş	42	20.65	4.16
	Üç Kardeş	17	20.25	3.80
	Dört ve Üzeri	19	19.17	3.28
	Toplam	185	20.14	3.79

Varyans Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	106.846	7	15.264	1.068	.386
Gruplar İçi	2629.633	177	14.291		
Toplam	2736.479	184			

$p > .05$

Katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin kardeş sayılarına göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiş ve sonuçlar Çizelge 4.12’de rapor edilmiştir. Çizelge 4.12 incelediğinde katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin kardeş sayılarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir.

Çizelge 4.13: Katılımcıların Annelerinin Yaşına Göre Benlik Saygısı Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikleri ve Varyans Analizi Sonuçları

Betimsel İstatistikler

Aile Yapısı	Anne Yaşı	n	Ortalama	S
Tam Aile	33-44 yaş	67	20.13	3.41
	45-54 yaş	25	19.29	3.55
Boşanmış Aile	33-44 yaş	72	21.03	4.25
	45-54 yaş	16	19.04	3.35
	55-64 yaş	3	17.33	2.94
	Cevapsız	2	-	-
Toplam		185	20.14	3.79

Varyans Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	190.843	12	15.315	1.074	.384
Gruplar İçi	2537.387	172	14.255		
Toplam	2736.479	184			

$p > .05$

Katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin anne yaşına göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiş ve sonuçlar Çizelge 4.13'te rapor edilmiştir. Çizelge 4.13 incelediğinde katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin anne yaşına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir.

Çizelge 4.14: Katılımcıların Babalarının Yaşına Göre Benlik Saygısı Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikleri ve Varyans Analizi Sonuçları

Betimsel İstatistikler

Aile Yapısı	Baba Yaşı	n	Ortalama	S
Tam Aile	33-44 yaş	46	20.87	3.21
	45-54 yaş	40	18.89	3.41
	55-64 yaş	6	21.00	3.58
Boşanmış Aile	33-44 yaş	52	20.96	4.31
	45-54 yaş	29	20.42	3.88
	55-64 yaş	11	18.35	3.50
	Cevapsız	1	-	-
Toplam		185	20.14	3.79

Varyans Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	<i>F</i>	<i>p</i>
Gruplar Arası	37.762	3	12.587	.877	.454
Gruplar İçi	2698.717	181	14.355		
Toplam	2736.479	184			

$p > .05$

Katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin baba yaşına göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiş ve sonuçlar Çizelge 4.14'te rapor edilmiştir. Çizelge 4.14 incelediğinde katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin baba yaşına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir.

Çizelge 4.15: Katılımcıların Annelerinin Eğitim Düzeyine Göre Benlik Saygısı Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikleri ve Varyans Analizi Sonuçları

Betimsel İstatistikler

Aile Yapısı	Anne Eğitim Düzeyi	n	Ortalama	S
Tam Aile	İlkokul	50	20.29	3.57
	Ortaokul	20	18.89	2.29
	Lise	19	20.21	3.55
	Üniversite	2	13.00	-
	Cevapsız	1	-	-
Boşanmış Aile	İlkokul	44	20.15	4.11
	Ortaokul	12	20.82	3.99
	Lise	25	20.23	4.66
	Üniversite	9	20.83	4.12
	Cevapsız	3	-	-
	Toplam	185	20.14	3.79

Varyans Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	<i>F</i>	<i>p</i>
Gruplar Arası	90.193	6	12.885	.896	.511
Gruplar İçi	2646.286	178	14.382		
Toplam	2736.479	184			

$p > .05$

Katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin annelerinin eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiş ve sonuçlar Çizelge 4.15'te rapor edilmiştir. Çizelge 4.15 ince-

lendiğinde katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin annelerinin eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir.

Çizelge 4.16: Katılımcıların Babalarının Eğitim Düzeyine Göre Benlik Saygısı Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikleri ve Varyans Analizi Sonuçları

Betimsel İstatistikler

Aile Yapısı	Baba Eğitim Düzeyi	n	Ort.	S
Tam Aile	İlkokul	40	20.13	3.16
	Ortaokul	23	20.71	3.50
	Lise	20	18.72	3.42
	Üniversite	9	18.40	4.98
Boşanmış Aile	İlkokul	34	20.43	4.18
	Ortaokul	27	20.15	3.84
	Lise	24	19.68	3.58
	Üniversite	7	23.75	7.28
	Cevapsız	1	-	-
	Toplam	185	20.14	3.79

Varyans Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	121.051	4	17.293	1.217	.296
Gruplar İçi	2615.428	180	14.214		
Toplam	2736.479	184			

$p > .05$

Katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin babalarının eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiş ve sonuçlar Çizelge 4.16'da rapor edilmiştir. Çizelge 4.16 incelediğinde katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin babalarının eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir.

Çizelge 4.17: Katılımcıların Aile Yapısına Göre Benlik Saygısı Puanlarına İlişkin T-Testi Sonuçları

Aile Yapısı	n	Ort.	S	t	p
Tam Aile	92	20.32	4.11	-.685	.494
Boşanmış Aile	93	19.95	3.44		

$p > .05$

Katılımcıların benlik saygısı puanlarının tam aile ya da boşanmış ailede yaşayan ergenler olmalarına göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı Bağımsız Örnek-

lemler T-Testi ile incelenmiş ve sonuçlar Çizelge 4.17’de rapor edilmiştir. Çizelge 4.17 incelediğinde katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir. Her iki grubun da benlik saygısı düzeyi ‘yüksek’ bulunmuştur (Tam Aile:1.15; Boşanmış Aile: 1.15).

4.3. Kendilik Kavramının Sürekliliği Alt Ölçeği (D-2)

“Kendilik Kavramının Sürekliliği” alt ölçeği, 5 sorudan oluşmaktadır. Soruların aldığı puan değerlerinin toplamı kendilik kavramının sürekliliği düzeyini göstermektedir. “Kendilik Kavramının Sürekliliği” alt ölçeğinde 0-2 puan alanların kendilik kavramının “fazla”; 3-5 puan alanların kendilik kavramının “az” olduğunu göstermektedir. Çizelge 4.18’ de katılımcıların aile yapısına göre kendilik kavramının süreklilik düzeyi puanlarına ilişkin t-testi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 4.18: Katılımcıların Aile Yapısına Göre Kendilik Kavramının Sürekliliği (K.K.S.) Puanlarına İlişkin T-Testi Sonuçları

Aile Yapısı	n	Ort.	S	t	p
Tam Aile	92	20.58	1.18	-.563	.214
Boşanmış Aile	93	19.62	1.17		

$p > .05$

Genel olarak kendilik kavramının sürekliliği aile yapısına bağlı anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Her iki grup katılımcıların da kendilik kavramının sürekliliğinin “az” olduğu bulgulanmıştır (Tam Aile: 3.40; Boşanmış Aile: 3.37).

4.4. İnsanlara Güven Duyma Alt Ölçeği (D-3)

“İnsanlara Güven Duyma” alt ölçeği, 5 sorudan oluşmaktadır. Soruların aldığı puan değerlerinin toplamı insanlara güven duyma düzeyini göstermektedir. “İnsanlara Güven Duyma” alt ölçeğinde 0-1 puan alanların insanlara güveninin “çok” olduğunu, 2-3 puan alanların “orta” düzeyde güven duyduklarını ve 4-5 puan alanların ise insanlara güvenlerinin “az” olduğunu göstermektedir. Çizelge 4.19’ da katılımcıların aile yapısına göre insanlara güven duyma düzeyi puanlarına ilişkin t-testi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 4.19: Katılımcıların Aile Yapısına Göre İnsanlara Güven Duyma (İ.G.D.) Düzeyi Puanlarına İlişkin T-Testi Sonuçları

Aile Yapısı	n	Ort.	S	t	p
Tam Aile	92	18.07	3.45	-.761	.886
Boşanmış Aile	93	20.14	2.23		

p > .05

Genel olarak ergenlerin aile yapısına bağlı olarak insanlara güven duyma düzeyi arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Her iki grup katılımcıların da insanlara güven duyma düzeylerinin “çok” olduğu bulgulanmıştır (Tam Aile: 1.57; Boşanmış Aile: 1.70).

4.5. Depresif Duygulanım Alt Ölçeği (D-5)

Depresif Duygulanım alt ölçeği, 6 sorudan oluşmaktadır. Soruların aldığı puan değerlerinin toplamı depresif duygulanım düzeyini göstermektedir. Depresif Duygulanım alt ölçeğinde 1-2 puan alanların depresif duygulanımlarının “az”; 3-4 puan alanların “orta” ve 5-6 puan alanların ise depresif duygulanım düzeylerinin “yüksek” olarak kabul edilmektedir. Çizelge 4.20’ de katılımcıların aile yapısına göre depresif duygulanım düzeyi puanlarına ilişkin t-testi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 4.20: Katılımcıların Aile Yapısına Göre Depresif Duygulanım (D.D.) Düzeyi Puanlarına İlişkin T-Testi Sonuçları

Aile Yapısı	n	Ort.	S	t	p
Tam Aile	92	20.14	2.20	-.482	.356
Boşanmış Aile	93	20.74	1.17		

p > .05

Genel olarak ergenlerin aile yapısına bağlı olarak insanlara depresif duygulanım düzeyi arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Her iki grup katılımcıların da depresif duygulanım düzeylerinin “az” olduğu bulgulanmıştır (Tam Aile: 2.18; Boşanmış Aile: 2.46).

4.6. Psikosomatik Belirtiler Alt Ölçeği (D-7)

Psikosomatik Belirtiler alt ölçeği, 10 sorudan oluşmaktadır. Soruların aldığı puan değerlerinin toplamı psikosomatik belirti düzeyini göstermektedir. Psikosomatik Belirtiler alt ölçeğinde 0-2 puan alanların psikosomatik belirtilerin “az”; 3-4 puan alanların “orta” ve 5 puan alanların ise belirtilerinin “yüksek” olduğu kabul edilmektedir. Çizelge 4.21’ de katılımcıların aile yapısına göre psikosomatik belirti düzeyi puanlarına ilişkin t-testi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 4.21: Katılımcıların Aile Yapısına Göre Psikosomatik Belirti (P.B.) Düzeyi Puanlarına İlişkin T-Testi Sonuçları

Aile Yapısı	n	Ort.	S	t	p
Tam Aile	92	20.30	2.14	-.745	.764
Boşanmış Aile	93	19.90	1.44		

p > .05

Genel olarak ergenlerin aile yapısına bağlı olarak psikosomatik belirti düzeyi arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Psikosomatik belirti düzeyi genel olarak her iki grupta da "orta" düzeydedir (Tam Aile: 4,16; Boşanmış Aile: 4,45).

5. TARTIŞMA VE YORUM

Yapılan çalışmanın sonucunda, 15-18 yaş arası katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı saptanmıştır. Her iki grubun da benlik saygısı düzeyi “yüksek” bulunmuştur.

Anne ve babanın boşanmasından bağımsız olarak anne ve babanın çocukla iletişim kurma biçimleri, çocuğa ayırdığı zaman kalitesi ve çocuğun ilgi ve sevgi ihtiyacını karşılayabilme derecesi ergenin benlik saygısı üzerinde etkili olan etmenler olarak yapılmış olan araştırmalarla, şuan ki çalışmanın bulguları kısmen desteklenmiştir.

Araştırmadan edinilen bulgular bu bölümde değerlendirilip tartışılmıştır.

5.1. Aile Yapısının Benlik Saygısı Üzerindeki Etkisine Yönelik Tartışma ve Yorum

Ergenin benlik saygısı içinde bulunduğu duruma, yaşadığı hayat kalitesine, sosyoekonomik düzeye, arkadaşlık ilişkilerine vb. etkenlere bağlı olarak değişkenlik gösterecektir (Yalçınkaya ve Şanlı, 2003). Yalçınkaya ve Şanlı (2003)' nın çalışmasında, benlik saygısının yaşam kalitesinin yansıması olduğu, yaşanan ve yetişilen sosyal çevrenin ergenin kendine olan saygısını etkilediği belirlenmiştir.

Benlik saygısı üzerine yapılmış bir diğer çalışma Otrar ve Demirbilek (2013)' in yürüttüğü çalışmasıdır. Bu çalışmaya göre araştırmada amaçlanan temel konu anne babası ayrılmış ve aile bütünlüğü bozulmamış öğrencilerin aile yapısının benlik saygılarına etkisini incelemektir. Araştırmadan elde edilen sonuç aile bütünlüğü bozulmuş olan çocukların benlik saygılarının anne babası ayrılmamış çocuklara kıyasla daha düşük olduğu yönündedir. Bunun sebepleri şu şekilde yorumlanmıştır. Aile bütünlüğü bozulan çocuk anne babasının ayrılmasından kendini sorumlu tutar ve

bu suçluluk duygusuna neden olur. Çocuk ayrılığı utanılacak ya da kabullenilemeyecek bir durum olarak gördüğü için değişen yaşam koşulunun diğer arkadaşlarına göre kendinde eksiklik yarattığı düşüncesine kapılır. Çocuğun kendine olan güveninin kırılması kendi yeterliliğine olan inancını da olumsuz etkilemektedir. Bu sebeple depresyon, içe kapanma, yıkıcı davranış örüntüleri gibi anti sosyal davranışlar göstererek kendisini çevreden ve arkadaşlarından soyutlamaya başlamaktadır. Arkadaşlarıyla iletişimini azaltan ergenin, çevreden de tepkisel olarak dışlanma davranışını gördüğü için anne babasından ayrı kalmasının yarattığı değersizliğin yanı sıra bir de çevreye karşı savunmasız kaldığını hissetmeye başlamaktadır. Bu da ergenin kendisini değersiz hissetmesine sonucunda da benlik saygısının düşmesine neden olmaktadır şeklinde yorumlanmaktadır.

Anne baba boşanması Yörükoğlu (2000)' na göre çocuklarda suçluluk duygusuna sebep olmaktadır. Ayrılıktan kendini sorumlu tutan çocuğun benlik saygı da düşüş göstermektedir.

Özdal ve Aral (2005) da baba yoksunluğu ve kaygı durumu arasındaki ilişkisi incelemek için bir araştırma yapmıştır. Bunun için çalışmasına ebeveynleri birlikte olan çocuklar ile babası olmayan çocukları dahil etmiştir. Çalışmaya dahil edilen ailelerin sosyoekonomik düzeyleri alt üst ve orta kesimden herkesi kapsamaktadır. Çalışmanın bağımsız değişkenleri sosyoekonomik düzey, öğrenci yaşı, cinsiyeti; bağımlı değişken ise öğrencilerin kaygı düzeyleridir. Araştırmanın sonucunda baba yoksunu olan öğrencilerin benlik saygılarının, ailesi birlikte olan öğrencilere göre daha düşük olduğu bulgulanmıştır. Ayrıca kaygı düzeyi üzerinde yaşı da etkili olduğu, yaş ile kaygı arasında anlamlı farklılık bulunduğu tespit edilmiştir.

Çetin (2004)' in yapmış olduğu çalışma da diğer araştırma bulgularını desteklemektedir. Psikolojik rahatsızlık ile aile bütünlüğü arasındaki ilişkiyi ele alan Çetin, anne babası ayrı yaşayan ve ya ailesini kaybetmiş öğrencilerde benlik saygısının ailesi birlikte olan öğrencilere kıyasla daha düşük ve psikolojik problemlerin daha fazla olduğunu tespit etmiştir.

Elmacı (2006), parçalamış aileye sahip ergenler ile ve aile bütünlüğü bozulmamış ailesi olan ergenlik dönemindeki gençlerin aile yapısının ve çevreden desteklenmenin depresyon ve uyum düzeyi üzerindeki rolünü inceleme amacıyla 15-18 yaşları arasındaki öğrenciler üzerinde araştırma yapmıştır. Bu çalışma sonucuna göre, parça-

lanmış ve aile bütünlüğü bozulmamış gençlerin, uyum düzeyi ve depresyona girme düzeyleri arasında birbirini etkileyen anlamlı farklılık gözlenmiştir. Aile bütünlüğünün ergenin sosyal uyumunu ve psikolojik iyi oluşunu etkilediği sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak aile bütünlüğü olan boşanmamış aileye sahip ergenler daha uyumlu bulunmuştur. Bunun yanı sıra aile bütünlüğü bozulmamış gençler, çevreden gelen sosyal desteğin daha fazla olduğunu dile getirmişlerdir. Bu durumda aile bütünlüğünün sosyal destek algısına da pozitif yönde etki ettiği görülmektedir ve sosyal desteğin artması uyum düzeyini arttırdığı gibi depresyon düzeyini düşürmektedir.

Serin ve Öztürk (2007), ebeveyni boşanmış ve aile bütünlüğü bozulmamış çocuklar üzerinde kaygı düzeylerinin ve benlik saygılarının farklılaşp farklılaşmadığı incelemek amacıyla bir çalışma yapmıştır. Araştırma sonuçlarına göre ailesi birlikte ve boşanmış olan çocukların kaygı ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Ebeveyni boşanmamış çocuklarda özellikle kız çocuklarının erkek çocuklara kıyasla kaygı düzeylerini daha yüksek olduğu ve yaş düzeyi düşük olan çocukların benlik saygılarının daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Yani ailesi boşanmamış aileye sahip çocuklarda yaş ile benlik saygısı arasında negatif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür.

Kılınç (2011)' in araştırmasına göre benlik saygısı düzeyi ile anne baba birlikteliği arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Ailesi boşanmamış öğrencilerin benlik saygısının ailesi parçalanmış öğrencilerin benlik saygısı düzeyine kıyasla daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Aile bütünlüğü ile benlik saygısı arasında pozitif yönde ilişki olduğu görülmektedir.

Serin ve Öztürk (2007)' ün yapmış olduğu çalışma diğer araştırma bulgularını desteklemektedir. Aile bütünlüğü bozulmuş gençlerin benlik saygısı, aile bütünlüğü bozulmamış tam aileye sahip gençlere göre daha düşük bulunmuştur.

Öztürk (2006)' ün yürüttüğü çalışmasında, anne ve babası boşanmış öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri incelenmiştir. Ebeveyni ayrılmış olan bu öğrencilerin benlik saygılarının çocuğun ebeveynlerle birlikte vakit geçirme sıklığına, çocuğun yaşına ve cinsiyetine göre farklılaşmadığı bulgulanmıştır.

Kuyucu (2007)' nun da çalışmasında yukarıdaki araştırma bulgularını destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır. Ergenlik dönemindeki öğrenciler üzerinde yapılmış olan ana -

baba boşanmasına bağlı benlik saygısı düzeyi konulu araştırmada öğrencilerin cinsiyetlerine ve yaşlarına bağlı anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Daha önce yapılmış olan araştırmalarla Şuan yapılan çalışmanın sonuçları kısmen benzerlik göstermektedir. Araştırma sonucunda genel ortalamalara bakıldığında tüm demografik değişkenlerin tam aile ve boşanmış anne baba çocukları birbiriyle kıyaslandığında iki grubun benlik saygısını farklı olarak etkilemediği, iki grup arasında anlamlı farklılıklar olmadığı görölmektedir. Bunun sebebinin ebeveyn davranışları olduğu düşünölmektedir. Ailesi boşanmış ya da boşanmamış olsun, çocuğun ihtiyaçlarının ebeveyn tarafından yerinde ve zamanında karşılanabiliyor olmasının çocuğun psikolojik iyi oluşu açısından büyük öneme sahip olduğu düşünölmektedir. Bunun yanı sıra benlik saygısına etki eden başka faktörler de olabilmektedir.

Yapılan çalışma ve literatür incelemesi sonucunda geçmişte yapılmış olan araştırmaların arasında farklı sonuçlar göstermesinin sebebi, seçilen çalışma grubunun belli bir bölgede ve kısıtlı olması sebebiyle örneklem olarak evreni temsil edecek büyüklükte olmaması olabilir.

Niteliksel çalışmalarda veri zenginliği bakımından daha ayrıntılı çalışılabilmektedir. Yapılan çalışmanın nicel bir çalışma olması sebebiyle elde edilen veriler sınırlıdır ve iki grubun birbirine benzer sonuçlar göstermesi olağan görölmektedir.

5.1.1. Aile yapısı ve cinsiyete göre benlik saygısı puanlarına ilişkin tartışma ve yorum

Katılımcıların benlik saygısı puanlarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığı incelediğinde katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenin cinsiyetine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görölmektedir.

Geçmişte yapılmış olan araştırmalarda da benlik kavramı ve benlik saygısı düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonuçları elde edilmiştir.

Yapılan çalışmanın bulgularına göre, tam aileye sahip ergenler ile anne-babası boşanmış ergenlerin kız ya da erkek ayırt etmeksizin benlik saygısı puanlarının anlamlı olarak farklılaşmadığı görölmüştür.

Özcan (2005), çalışmasında ergenlik dönemindeki öğrencilerinin yılmazlık düzeylerini cinsiyete ve ailelerin birlikte ya da ayrı olmasına göre kıyaslamıştır.

Yapılan çalışmanın sonucuna göre, anne babanın boşanmış ya da birlikte olmasının öz yeterlilik düzeyine etki etmediği bulgulanmıştır. Edinilen bulgular, araştırma sonuçlarını desteklemektedir.

Sarikaya (2015)' nın orta ergenlik dönemi gençlerinin benlik saygıları ve psikolojik dayanıklılıkları üzerine yapmış olduğu çalışmaya göre cinsiyet ve benlik saygısı arasında farklılıklar bulgulanmış ve bu farkın anlamlı olduğu gözlenmiştir. Araştırma sonuçları erkeklerin benlik saygısının kızlardan daha yüksek olduğunu göstermiştir. Yapılmış olan bu çalışma anne-babanın ayrı ve birlikte olmasına bakılmaksızın sadece cinsiyet üzerindeki farklılığın benlik saygısı üzerine etkisini incelediğinden aile yapısı ve cinsiyetin benlik saygısı üzerine etkisiyle bağdaşmamaktadır.

Öztürk (2006)' ün yürüttüğü çalışmasında, anne ve babası boşanmış öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri incelenmiştir. Ebeveyni ayrılmış olan bu öğrencilerin benlik saygılarının çocuğun ebeveynle birlikte vakit geçirme sıklığına, çocuğun yaşına ve cinsiyetine göre farklılaşmadığı bulgulanmıştır.

Ataerkil olan günümüz toplumumuzda erkek çocukları kız çocuklarına göre daha değerlidir. Bu algı günümüzde gittikçe kırılmaya çalışılmakta ve aileler bilinçlendirilmektedir. Fakat maalesef ülkemizin büyük bir kısmında erkek çocukları kız çocuklara göre daha özgür yetiştirilmektedir ve erkek çocukları daha çok kayırılmaktadır. Bu sebeple kız çocuklarının benlik saygısı erkek çocuklara göre daha düşük olabilmektedir. Fakat yapılan çalışmada benlik saygısı ile cinsiyet arasında herhangi bir etkileşim ve birbirine bağlı ilişkisellik bulgulanmamıştır.

Parish ve Taylor 1979 yılında lise ve ortaokul öğrencilerini kapsayan bir araştırma yapmışlardır. Araştırmaya boşanmamış aileden gelen 347 çocuk ile boşanma yoluyla babasından ayrılan, annesi evlenmemiş 44 çocuk ve annesi yeniden evlenmiş 15 çocuğu dahil etmişlerdir. Bu çalışmada, çocukların benlik saygı düzeyleri incelenmiş ve çocuklara "Personel Attribute Inventory" adını taşıyan bir ölçek uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre boşanma sonrası baba yoksunluğu yaşayan ve anne tekrardan evlenmemiş gençlerin benlik saygısı düzeyi, ebeveyni boşanmamış gençlerin benlik saygı düzeyinden düşük çıkmıştır. Annesi yeniden evlenen çocuklarda düşük çıkmış, ancak bu fark önemli bulunmamıştır. Aynı çalışmada gençlerin cinsiyetleriyle benlik saygıları arasında anlamlı ve önem arz eden bir ilişki olmadığı da saptanmıştır (Akt. Çalışkan,2003).

Özdal ve Aral (2003)' in baba yoksunu ve anne babasıyla birlikte yaşayan çocukların kaygı düzeylerini inceleyen çalışmasında, anne ve babasıyla birlikte yaşayan kız çocuklarının kaygı düzeyleri erkeklere kıyasla daha fazla bulunurken, baba yoksunu olan kız ve erkek çocuklarında kaygı düzeyi farklılaşmamaktadır. Genel ortalamalara bakıldığında ise kızların kaygı düzeyinin erkeklere oranla daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Çalışkan (2003)' in boşanmış ailelerin çocuklarında benlik saygısını ölçmek amacıyla yapmış olduğu çalışmasında ele alınan 10 ayrı değer incelenmiş ve boşanmış aile çocukları ve boşanmamış aile çocukları arasında benlik değerinde bir fark görülmemiştir. Yapılan istatistiklere göre boşanmış aile çocukları ve boşanmamış aile çocukların benlik değerleri orta ve yüksek düzeydedir. Bu çalışma yapılmış olan çalışmanın bulgularını desteklemektedir.

Otrar ve Demirbilek (2003)' in yapmış olduğu çalışmada benlik saygısı ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu araştırma bulguları yapılan çalışma ile paralel sonuçlar vermiştir.

Anne baba boşanması sebebiyle parçalanmış ailelerin ergenlik dönemindeki çocuklarının maruz kalabilecekleri olaylar hemen hemen benzerlik gösterdiğinden ve ebeveynin çocuklara olan desteğinin yetersiz olmasının, her iki cinsiyetteki gençleri birbirine benzer düzeyde etkilemesi sebebiyle, cinsiyetin ve aile yapısının benlik saygısı puanlarına etkisi anlamlı düzeyde farklılık göstermemiş olabilir. Bu duruma neden olarak ailesi birlikte veya ayrı olan kız-erkek öğrencilerin hayat koşulları ve yaşam tarzları açısından benlik algılarının benzerlik taşıyan özellikler taşıması sebep gösterilebilir.

Boşanmaya ilişkin algıların günümüzde farklılaşması, toplumda daha çok kabul edilebilir olması ve toplumun bilinçlenmesinden dolayı, kız ve erkek çocukları için travmatik durumun eskisi kadar yaşanmaması her iki cinsiyetten gencin benlik saygısı düzeylerinin birbirine benzer sonuçlar vermesini sağlamış olabilir.

5.1.2. Katılımcıların yaşa göre benlik saygısı puanlarına ilişkin tartışma ve yorum

Katılımcıların benlik saygısı puanlarının yaşa göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenin yaşına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir.

Yapılan çalışma ile literatür karşılaştırıldığında yapılan çalışma bulguları ile geçmişte yapılmış olan çalışmaların sonuçlarının birbirini desteklemediği görülmektedir.

Serin ve Öztürk (2007), ebeveyni boşanmış ve aile bütünlüğü bozulmamış çocuklar üzerinde kaygı düzeylerinin ve benlik saygılarının farklılaşp farklılaşmadığını incelemek amacıyla bir çalışma yapmıştır. Araştırma sonuçlarına göre ailesi birlikte ve boşanmış olan çocukların kaygı ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Ebeveyni boşanmamış çocuklarda özellikle kız çocuklarının erkek çocuklara kıyasla kaygı düzeylerini daha yüksek olduğu ve yaş düzeyi düşük olan çocukların benlik saygılarının daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Yani ailesi boşanmamış aileye sahip çocuklarda yaş ile benlik saygısı arasında negatif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür.

Öztürk (2006)' ün yürüttüğü çalışmasında, anne ve babası boşanmış öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri incelenmiştir. Ebeveyni ayrılmış olan bu öğrencilerin benlik saygılarının çocuğun ebeveynle birlikte vakit geçirme sıklığına, çocuğun yaşına ve cinsiyetine göre farklılaşmadığı bulgulanmıştır.

Erikçi (2005), yaşa göre benlik saygısı düzeylerini inceleyen araştırmasında, 9 yaşında olan çocukların benlik saygısının en yüksek düzeyde olan yaş grubu olduğunu, 15 civarı yaş dönemi çocukların da en düşük benlik saygısı puanlarına sahip olduklarını bulgulanmıştır. Buna göre Erikçi'nin çalışmasına göre yaş artıkça çocuklarda benlik saygısı düşmektedir. Yani yaş ile benlik saygısı puanları arasında negatif yönde bir ilişki vardır.

Özşaker (2008) de yapmış olduğu çalışmasında yukarıdaki araştırma bulgularını destekler sonuçlar elde etmiştir. Bu araştırma sonuçlarına göre, yaş artıkça benlik saygısı düzeyi düşmekte, küçük yaş grubunda benlik saygısı daha yüksek düzeydedir.

Sarıkaya (2015)' nin orta ergenlik dönemi gençlerinin benlik saygıları ve psikolojik dayanıklılıkları üzerine yapmış olduğu çalışmaya göre gençlerin yaşı ve benlik saygısı arasında anlamlı düzeyde farklılık bulgulanmamıştır. Bu çalışmanın sonucu araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Tatoğlu (2006), ergenlik dönemi gençlerinin yaşlarına göre benlik saygılarını sıralamış ve araştırma sonuçlarına göre 15 yaşındaki ergenlerin benlik saygıları 17 yaşındaki ergenlere göre daha yüksek bulunmuştur.

Demiç (2006), çalışmasına 10–14 yaş arası çocukları dahil etmiştir ve benlik saygısı düzeylerini karşılaştırmıştır. Araştırma sonucunda çocukların yaşları arttıkça benlik saygısının azaldığı bulgulanmıştır.

Araştırmaya konu olan çalışmanın bulgularının, geçmişte yapılmış olan çalışmalar ile uyumluluk göstermeme nedeni ‘‘yaş’’ değişkeninin, geçmişte yapılmış olan çalışmaların çocukluktan yetişkinliğe tüm yaş dönemini ya da ergenlik döneminin tamamını kapsıyor olması, seçilen çalışma grubunun ise sadece 15-18 yaş arası ergenlik döneminde olan gençler olması olabilir.

Çalışmaya katılan gençlerin yaşlarının birbirlerine çok yakın olması sebebiyle cevapların birbirine paralel olması olası görülmektedir.

5.1.3. Katılımcıların birlikte yaşadıkları ebeveyne göre benlik saygısı puanlarına ilişkin tartışma ve yorum

Yapılmış olan araştırmalar ergenlik öncesi dönemde baba varlığını hisseden kız çocuklarının kendine olan güvenlerinin, benlik saygılarının ve cinsel kimliklerinin güçlü olduğu yönündedir. Ergenlik döneminde ise babasından sevgi gören ergenlerin arkadaş ilişkilerinin olumlu olduğu tespit edilmiştir. Anne babası ayrılmış ya da babasını kaybetmiş olan kız çocuklarının kendilerine erkek akrabalarından bir baba figürü seçtikleri görülmüştür. Anne baba boşanması ile baba sevgisi göremeyen çocuğun topluma olan uyumu da zorlaşmaktadır (Özdal ve Aral, 2005).

Baba yoksunluğunun çocuktaki kaygı düzeyine etki edip etmediğini araştırmayı amaçlayan bir araştırmada, baba yoksunu olan çocukların anne ve babasıyla birlikte yaşayan çocuklara göre kaygı düzeylerinin daha fazla olduğu saptanmıştır (Özdal ve Aral, 2005).

Gökçakan, Gökçakan, Yılmaz ve Şimşek (2001) ergenlerin benlik saygısının demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmak amacıyla bir çalışma yürütmüşlerdir. Çıkan sonuçlara göre, ergenin hangi ebeveynle birlikte yaşadığı değişkeninin ergenin benlik saygısı üzerinde bir etkiye sahip olmadığı fakat anne baba tutumlarının ergenin benlik saygısını etkilediği bulgulanmıştır (Akt. Koçak, 2008).

Anne ve babanın ayrılması sonucu koşullara bağlı olarak annesi ile yaşamayan çocuklar ile babası ile yaşamayan çocuklar kıyaslandığında, anneler uzakta bile olsa

çocukla babalara kıyasla çocuklarıyla daha düzenli bir ilişki içinde oldukları görülmektedir. Annelerin yüzde 80'i babaların ise yüzde 50'si çocuk ile düzenli görüşme sağlamaktadır. Buna bağlı olarak gencin benlik saygısı gelişiminde anne ile yaşamanın daha etkili olacağı düşünülmektedir (Feyzioğlu ve Kuşcuoğlu, 2011).

Bu çalışmada ise katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin birlikte yaşadıkları kişiye göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı incelediğinde katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin birlikte yaşadığı kişiye göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir.

Yapılmış olan araştırmalarla bu çalışma kıyaslandığında ergenin aile yapısına bağlı olarak boşanmış ailelerde annesiyle, babasıyla veya akrabasıyla birlikte yaşamanın; boşanmamış ailelerde çekirdek veya geniş aile olmanın benlik saygısı üzerinde anlamlı düzeyde farklılık gösterdiğine dair bulgular kısmen benzerlik göstermiştir. Bunun sebebinin ergenlik dönemindeki genç, kimle yaşarsa yaşasın ihtiyaç duyduğu şefkat ve ilgiyi boşanma olmasına rağmen anne ve babasından görüyorsa benlik saygısı düzeyinin her iki grupta da benzer çıkmasının olası olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra ergenin benlik saygısı gelişiminde, çevre faktörüne önem vermesi ve çevreden kendisine dair olumlu dönüt almasını sağlayacak sebeplerin olduğu düşünülmektedir. Çocuğun anne-babadan biriyle veya her iki aile bireyiyle birlikte yaşaması farketmeksizin, ergenin sevgi ve maddi ihtiyaçları karşılanıyorsa ergen kendisini arkadaşlarından aşağı konumda hissetmeyeceği ve anne ya da babadan birinin eksikliğinin benlik saygısını olumsuz yönde etkilemeyeceği görüşüyle birlikte yaşanan ebeveyn ile benlik saygısı arasından anlamlı düzeyde farklılık olmadığı düşünülmektedir.

5.1.4. Katılımcıların kardeş sayılarına göre benlik saygısı puanlarına ilişkin tartışma ve yorum

Katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin kardeş sayılarına göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı incelediğinde katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin kardeş sayılarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir.

Çivitçi ve Fiyakalı (2009), ebeveynleri boşanan ve boşanmamış olan ergenlerin yalnızlık ve yaşam doyumunu araştırmak amacıyla yapmış oldukları çalışmalarında,

tek ve ya çok kardeşli olmanın ailesi ayrılmış ergenlerde benlik saygısı düzeyini anlamlı düzeyde etkileyeceği, çok kardeşli olmanın benlik saygısını artıracığı yönünde bulgulara rastlanmıştır. Bunun sebebinin ergenin ailesinde kendisiyle aynı durumda olan ve yalnız olmadığını hissettiren kendisine yakın yaşta bir bireyin olmasının ergene destek olup ergenin benlik saygısını artırabileceği olduğu düşünülmektedir. Fakat bu çalışma yapılan araştırmanın bulgularıyla paralellik göstermemektedir.

Erbil, Divan ve Önder (2006)'in yürüttüğü çalışmada kardeş sayısına bağlı olarak ergenlerin benlik saygısı düzeylerinde anlamlı farklılıklar gözlenmiştir.

Gökçakan, Gökçakan, Yılmaz ve Şimşek 2001 yılında ergenlerin benlik saygısının demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmak amacıyla bir çalışma yürütmüşlerdir. Çıkan sonuçlara göre, cinsiyet, kardeş sayısı, ergenin kimle yaşadığı, sosyo-ekonomik düzeyi, anne-babanın eğitim düzeyi değişkenlerinin ergenin benlik saygısı üzerinde bir etkiye sahip olmadığı fakat anne baba tutumlarının ergenin benlik saygısını etkilediği bulgulanmıştır (Akt. Koçak, 2008). Bu çalışma araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tuncer ve arkadaşları (2014) nın yapmış olduğu bir çalışmaya göre ergenlerde kardeş sayısı ile öz kavram arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Tek çocuk olanların üç ve dört kardeş olanlara kıyasla öz kavram düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu çalışma araştırma bulgularıyla paralellik göstermemektedir.

Literatür incelemesi yapıldığına ergenlerde aile yapısına bağlı benlik saygısını etkileyen, kardeş sayısına bağlı etmenlerle ilgili çok fazla bulgulara rastlanmamıştır. Yapılan çalışmada katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin kardeş sayılarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür. Bunun sebebinin, ergenin kendini değerli hissetmesi için yanında anne ya da babadan herhangi birinin desteği ve ergenin sosyal çevresinin benlik saygısını güçlendirecek güçte olduğu ve bu sebeple yalnız olmadığını hissetmesi ve kendisini değersiz hissetmemesi düşünülebilir. Aynı şekilde kendisini anlayacak potansiyelde, aynı durumda olan başka arkadaşlarının varlığı ergene kendisini yalnız ve değersiz hissettirmiyor olabilir.

5.1.5. Katılımcıların annelerinin yaşına göre benlik saygısı puanlarına ilişkin tartışma ve yorum

Katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin annelerinin yaşına göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı incelediğinde katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin annelerinin yaşına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir. Tam ve boşanmış ailede anne yaşına göre çocuğun benlik saygısı düzeylerinin farklılaşmama sebebi, annenin gerek eğitim gerek uygunluk derecesine bağlı olarak her iki aile yapısında da çocuğunu kendine güvenen ve bağımsız bir birey olarak yetiştirebilmesi olabilir.

5.1.6. Katılımcıların babalarının yaşına göre benlik saygısı puanlarına ilişkin tartışma ve yorum

Katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin babalarının yaşına göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı incelediğinde katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin babalarının yaşına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir. Tam ve boşanmış ailede baba yaşına göre çocuğun benlik saygısı düzeylerinin farklılaşmama sebebi, babanın gerek eğitim gerek uygunluk derecesine bağlı olarak her iki aile yapısında da çocuğunu kendine güvenen ve bağımsız bir birey olarak yetiştirebilmesi olarak düşünülebilir.

5.1.7. Katılımcıların annelerinin eğitim düzeyine göre benlik saygısı puanlarına ilişkin tartışma ve sonuç

Katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin annelerinin eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı incelediğinde katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin annelerinin eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir.

Daha önce yapılmış araştırmalara bakıldığında ergenin annesinin eğitim düzeyi ile aile yapısı ve benlik saygısı arasında anlamlı ilişki bulunamaması yapılan çalışmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Bencik (2006)' in annesi babası boşanmış öğrenciler ile aile bütünlüğü bozulmamış öğrencilerin arasında benlik saygısını ölçmek amacıyla yapılmış çalışmasının sonuçlarına göre annenin öğrenim düzeyinin ergenlik dönemindeki gençlerde benlik

saygısına etki etmediği ve aralarında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Araştırma bulgularına paralel olarak yapılmış olan bir diğer araştırma sonucu ise Dilek (2007)' in yapmış olduğu çalışmadır. Elde edilen bulgulara göre, annenin öğrenim düzeyinin ergenlik dönemindeki gençlerde benlik saygısına etki etmediği ve ikisi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu bulgular araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Erbil, Divan ve Önder (2006)' in bazı demografik değişkenlere göre çocuklarda benlik saygısı düzeyini araştırmayı amaçlayan araştırmasında, anne eğitim düzeyinin arttıkça benlik saygısının da arttığı gözlenmiştir. Bu sonuç araştırma bulgusunu destekler nitelikte değildir.

Çam, Khorshid ve Altuğ Özsoy (2000)'un üniversite öğrencilerinin benlik saygısını ölçmeye yönelik çalışmasında, anne eğitim düzeyi arttıkça benlik saygısının da arttığı gözlenmiştir.

Eriş ve İkiz (2013)' in lise öğrencileri ile yaptığı çalışmasındaysa yine araştırma bulgularını destekler sonuçlara ulaşılarak, annenin öğrenim düzeyinin ergenlik çağındaki gençlerde benlik saygısına etki etmediği gözlemlenmiştir.

Yapılan araştırmalarda Aktaş ve Ceylan (2013)'in çalışmaları da araştırma bulgularını desteklemektedir. Anne babası boşanmış ve boşanmamış ergenler üzerinde yürütülen çalışmada aile yapısına göre ergenlerin benlik saygısı incelenmek istenmişti ve aralarında anlamlı bir ilişki olup olmadığına bakılmıştır. Anne baba boşanmasına bağlı olarak gençlerde annenin eğitim düzeyinin benlik saygısına etki ettiği yönünde bir fark gözlemlenmemiştir. Genel olarak anne eğitim düzeyine bağlı olarak aile yapısı ve ergenlerin benlik saygısı arasında anlamlı ilişki bulunamamasının nedeni ergenin benlik saygısını etkileyecek sebeplerin ve ergenin kendini değerli hissedip hissetmeme duygusunun ailenin eğitim durumundan çok ailenin tutum ve davranışlarından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

5.1.8. Katılımcıların babalarının eğitim düzeyine göre benlik saygısı puanlarına ilişkin tartışma ve yorum

Katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin babalarının eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde katılımcıların benlik saygısı puanlarının ailenin yapısı ve ergenlerin babalarının eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir.

Gürel (2007) ve Ceylan (2013)' in anne babası boşanmış ve boşanmamış ergenlik dönemi çocuklarında anne ve baba eğitim düzeyine göre ergenlik dönemindeki gençlerde benlik saygısı düzeyini incelemek amacıyla yaptığı araştırmalarında, yapılan çalışma sonuçlarına paralel olarak, ergenlerde babanın eğitim düzeyine bağlı benlik saygısında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Babanın eğitim düzeyi ile ergenin benlik saygısı arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı görülmüştür.

Dilek (2007)' in yapmış olduğu araştırma bulguları yapılan çalışmanın bulgularını desteklemektedir. Aynı şekilde babanın eğitim durumu ile ergenlerin aile yapısına bağlı benlik saygısı düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Asıcı (2013), anne babası boşanmış ve boşanmamış ergenlik dönemi çocuklarında anne ve baba eğitim düzeyine göre ergenlik dönemindeki gençlerde benlik saygısı düzeyini incelemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırma sonuçları yapılan çalışmaya sonuçlarına paralel olarak, ergenlerde babanın eğitim düzeyine bağlı benlik saygısında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Babanın eğitim düzeyi ile ergenin benlik saygısı arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı görülmüştür.

Genel olarak baba eğitim düzeyine bağlı olarak aile yapısı ve ergenlerin benlik saygısı arasında anlamlı ilişki bulunamamasının nedeni ergenin benlik saygısını etkileyecek sebeplerin ve ergenin kendini değerli hissedip hissetmeme duygusunun ailenin eğitim durumundan çok ailenin tutum ve davranışlarından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

5.2. Aile Yapısının Kendilik Kavramının Sürekliliği Üzerindeki Etkisine Yönelik Tartışma ve Yorum

Kendilik algı düzeyi yüksek olan bireyler ile kendilik algı düzeyi düşük olan bireyler arasında önemli bazı farklılıklar bulunmaktadır. Akademik olarak daha başarılı, sorumluluklarını bilen, karar verme sürecinde imkanlarının ve yapabileceklerinin farkında olan, davranışlarının sonuçlarını kestirebilen, yeni deneyimlere açık, diğerinin gereksinimlerine duyarlı, insanlara karşı saygılı, yapıcı, çözüm odaklı, davranışlarının ve yaptıklarının sonucundan memnun olan bireyler kendilik algısı yüksek olan bireylerdir. Kendilik algısı düşük olanlar ise çevre tarafından yönlendirilen, üzerinde baskı ve kısıtlama hisseden, sosyal olmayan davranışlara sahip, uyumsuz, iletişim becerisi düşük, ilgi ve yeteneklerinin farkında olmayan ve bunları kullanamayan kişilerdir (Şahin, Basım ve Çetin, 2009).

Ergenlik döneminde arkadaşlık ilişkileri ön plana çıkmaktadır fakat anne baba ile olan ilişkiler de büyük ölçüde önemlidir. Ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarına karşı tutum ve davranışları ergenlerin kendilik algısını biçimlendirmektedir. Anne ve babasıyla sağlıklı ilişkisi olan ergenler, sosyal çevresi ile olumlu iletişime sahip olmaktadır. Bu sebeple ebeveynlerin tutumları ve çocuklarıyla ilişkileri ile ergenlerin kendilik algısı arasında önemli bir ilişki vardır (Aydın, 2005).

Çalışkan (2003)' ın boşanmış aile çocuklarında benlik saygısını inceleyen çalışmasında boşanmış ve boşanmamış aile çocuklarının kendilik kavramlarının süreklilik düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Her iki grubun da kendilik kavramlarının süreklilik düzeyleri yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum boşanma olgusunun gençlerin kendilik kavramı düzeyleri üzerinde etkisi olmadığını göstermektedir.

Yaş değişkenine bağlı olarak tam aileye sahip 18 yaşındaki katılımcılarda boşanmış aileye sahip katılımcılara kıyasla kendilik kavramının sürekliliği "fazla" bulunmuştur.

Tam ailedeki çocuğun aile parçalanmasını yaşamadığı için, böyle bir durumda kendi benliğini başka deneyimlerle ilişkilendirmesi durumu söz konusu olmadığı için bu farklılığın ortaya çıktığı düşünülmektedir. Genel olarak, aile yapısının değişkenlere bağlı olarak 15-18 yaş dönemi ergenlerinin kendilik kavramının süreklilik düzeyleri

arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Çalışma bulgularının yapılmış olan araştırma sonuçlarını desteklememe sebebi, boşanma döneminde ve sonrasında çocuğun yaşamış olduğu sürecin bilinmemesi olabilir.

Gelişim dönemi olarak kimlik bulma sürecinde olan her iki katılımcı grubunun da kendilik kavramının süreklilik düzeylerinin birbirine benzer ve ‘az’ bulunması normal bir durum olarak görülmektedir.

5.3. Aile Yapısının İnsanlara Güven Duyma Düzeyi Üzerindeki Etkisine Yönelik Tartışma ve Yorum

Boşanmış aile çocuklarının benlik saygısı düzeylerinin incelendiği bir araştırmada, boşanmış ve boşanmamış aile çocukları karşılaştırıldığında, her iki grubun insanlara güven duyma düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmamıştır. Bu çalışma yapılmış olan çalışma bulgularını destekler nitelikte değildir. Bunun sebebinin, tam aileye sahip çocukların da anne ve babaları aile içi geçimsizlik yaşıyor olabilmesi ve çocuklar mutlu bir aile ortamında olmadıkları için boşanmış ve boşanmamış aile çocuklarının insanlara güven duyma düzeylerinin birbirine benzer olduğu düşünülmektedir (Çalışkan, 2003).

Boşanmış aileye sahip babasıyla yaşayan 15-18 yaş dönemi ergenlerinde insanlara güven duyma düzeyi tam aileye sahip ergenlerden "az" bulunmuştur. Bu farklılığın sebebinin, tek ebeveynli ailelerde çocuğun anne koruyuculuğuna, şefkatine ihtiyaç duyması, çocuğun sevgi, ilgi ve sahiplenme ihtiyacını babanın yeterince karşılayamamasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Tam ailede annesi lise mezunu olan ergenler ile boşanmış ailede babası lise mezunu olan ergenlerin insanlara güven duyma düzeyleri diğer gruba kıyasla daha biraz daha azdır. Bu farklılığın sebebinin, gencin kimi örnek aldığına ya da kiminle iletişiminin kuvvetli olduğuna bağlı olarak, gencin beklenti ve ihtiyaçlarından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Genel olarak her iki grubun da İ.G.D. düzeyi yüksektir.

5.4. Aile Yapısının Depresif Duygulanım Düzeyi Üzerine Tartışma ve Yorum

Olumsuz deneyimler bireylerde depresif yakınmalara, gelece hakkında ümitsizliğe, olumsuz kendilik algısına, anti sosyal davranış ve zararlı alışkanlıklara sebep olabil-

mektedir (Özen, Antar ve Özkan, 2007).

Boşanmış aile çocuklarının benlik saygısı düzeylerinin incelendiği bir araştırmada, boşanmış ve boşanmamış aile çocukları karşılaştırıldığında her iki grubun da depresif duygulanım düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir (Çalışkan, 2003).

Yapılan çalışmada tam ailede üniversite mezunu anneye sahip ergenlerin depresif duygulanım düzeyleri ‘‘orta’’ iken, boşanmış aile çocuklarında ‘‘az’’ bulunmuştur. Bunun sebebinin tam ailede annenin tutum ve davranışlarından kaynaklı olabileceği düşünülmektedir.

Yapılan çalışma bulguları geçmişte yapılmış olan araştırma sonuçlarını desteklemektedir. Yapılmış olan ve yapılan bu çalışma genellikle boşanmış ve boşanmamış aile çocuklarının depresif duygulanım düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar olmadığını göstermektedir. Bu da anne ve babanın ayrılmış olmasının ya da birlikte yaşamasının gençlerin depresif ruh halleri üzerinde bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Bunun sebebi gençlerin boşanma sürecinde ve sonrasında yaşadıkları durumların neler olduğunu bilmememiz olabilir. Çalışmanın sonucunda her iki grubun da depresif duygulanım düzeylerinin az olduğu görülmüştür. İki grup arasında fark olmamasının sebebinin, boşanmış aile çocuklarının ihtiyaçları olan psikolojik desteği anne babasından veya başka birisi aracılığıyla görmesinden kaynaklı olabileceği düşünülmektedir.

5.5. Aile Yapısının Psikosomatik Belirti Düzeyi Üzerindeki Etkisine Yönelik Tartışma ve Yorum

Boşanmış aile çocuklarının benlik saygısı düzeylerinin incelendiği bir araştırmada, boşanmış ve boşanmamış aile çocukları karşılaştırıldığında, her iki grubun psikosomatik belirti düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmamıştır. Bunun sebebinin, tam aileye sahip çocukların da anne-babaları aile içi geçimsizlik yaşıyor olabilmesi ve çocuklar mutlu bir aile ortamında olmadıkları için ya da boşanma sonrası gencin kendisini iyi hissettirecek etkenlerin fazla olmasından kaynaklı boşanmış ve boşanmamış aile çocuklarının psikosomatik belirti düzeylerinin birbirine benzer olduğu düşünülmektedir (Çalışkan, 2003).

Boşanmış aileye sahip 18 yaşındaki çocukların psikosomatik belirti düzeyleri diğer gruptan fazla çıkmıştır. Artık yetişkin olduğu düşünülen ergenin ideal benliği ile aynada gördüğü kişinin birbirinden farklı olduğunu görmesi sonucu oluşan psikolojik duruma vücudun reaksiyonlar verebileceği düşünülmektedir.

Akraba yanında yaşayan boşanmış aile çocuklarının psikosomatik belirti düzeyi tam aile çocuklarına kıyasla daha fazladır. Bunun sebebinin, çocukların anne ve babasından karşılaşması gereken sevgi, ilgi, şefkat, güven ihtiyacından kaynaklı olabileceği düşünülmektedir.

Tam aileye sahip tek çocuk olan katılımcıların P.B. düzeyi diğer gruba göre daha ‘fazla’ olduğu görülmektedir. Tam ailede çocuktan beklentinin fazla olması ve çocuğun bu beklentileri karşılayamaması sonucu vücudu psikosomatik reaksiyon gösterebilmektedir.

Tam ailede 55-64 yaş arası babaya sahip katılımcıların psikosomatik düzeyinin diğer gruptan fazla olduğu görülmektedir. Bu farklılığın sebebi olarak, ebeveyn ile çocuk arasında yaş farkı arttıkça, iki kuşak arası çatışmanın fazla olabileceği, babanın daha otoriter olabileceği, boşanmış ebeveynlerin ise çocuklarına biraz daha fazla tolerans gösterebileceği düşünülmektedir.

Boşanmış aileye sahip ergenlerde anne eğitim düzeyine bağlı olarak psikosomatik belirti düzeyi tam aileye sahip ergenlere kıyasla daha fazladır. Genel olarak her iki grupta da annenin eğitim durumu yükseldikçe psikosomatik belirtinin azaldığı görülmektedir. Eğitim düzeyi arttıkça, annenin çocuğuna nasıl davranması gerektiği konusunda bilgisi de fazla olabilmekte ve çocukta daha az psikolojik hasara sebep olabilmektedir.

Boşanmış ailede ilkokul mezunu babaya sahip ergenlerde psikosomatik belirti düzeyinin diğer gruptan ‘fazla’ olduğu görülmektedir. İki grup arasındaki farklılığın sebebi, anne-babası ayrılmış ailelerde, boşanmanın çocuğa verdiği hasarı toparlayacak olan kişinin ebeveyninden biri olması ve bu kişinin eğitim düzeyine bağlı olarak çocuğa olan davranışları değişebilmesidir.

5.6. Benlik Saygısı İle Kendilik Kavramının Süreklilik Düzeyi Arasındaki İlişkiye Yönelik Tartışma ve Yorum

Markus, Moreland ve Smith (1985)'e göre kendilik kavramı, hayattaki yaşantılarımızı, deneyimlerimizi algılayışımız ve tüm bunlara bir bütün olarak çerçeve oluşturmaktır. Bunun yanı sıra, başkalarının duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını anlamamıza yardımcı olan, belli bir sistemi olan yapı olarak tanımlanmaktadır (Akt. Özen, 2014).

Mead'e (1934) göre kendilik kavramı, bireyin içinde bulunduğu sosyal çevreden kendisine tepeden bakarak kendisini bir bütün olarak değerlendirmesidir. Birey, sosyal çevresinden biriymiş gibi kendisini gözlemleyerek, davranışları hakkında bilgi toplamaktadır (Akt. Sakallı, 2001).

Wray ve Sensky (1998)'e göre fiziksel bir problemin var oluşu, bireyin yaşam kalitesini, sosyal ilişkilerini değiştirebilmektedir. Bu problemler düşük benlik saygısıyla bağlantılıdır. Çocuğun kendilik algısının değişmesinde, fiziksel olarak zayıflığa sebebiyet veren bir hastalığın olması etkilidir. Hasta çocuklarla sağlıklı çocuklar karşılaştırıldığında hasta çocukların kendilerini daha zayıf hissettikleri ve bu durumdan korku yaşadıkları gözlenmiştir (Akt. Özen, 2014).

Kendilik; bireyin duygularının yaşanması, ifade edilebilmesi ve bütünleştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Öfke, gurur ve hayal kırıklığı gibi bireyin içsel atıflarına dayanan ego odaklı duygular, bağımsız kendilik yapısına sahip bireyler tarafından daha fazla yaşanır ve ifade edilir (Kim ve Zane, 2004).

Araştırma bulgularına göre benlik saygısı yüksek olan her iki katılımcı grubunun kendilik kavramının süreklilik düzeyleri az bulunmuştur. Bu tezatlık araştırma bulgularını destekler nitelikte değildir. Bunun sebebinin yaş grubunun ergenlik dönemi olması ve dönemin en belirgin özelliği olan kimlik bulma sürecinde katılımcıların henüz kimlik arayışında olmalarından kaynaklı, tam olarak kendilik kavramının oluşmaması olarak düşünülmektedir.

5.7. Benlik Saygısı ile İnsanlara Güven Duyma Düzeyi Arasındaki İlişkiye Yönelik Tartışma ve Yorum

Araştırma bulgularında benlik saygısı yüksek olan her iki katılımcı grubunun insanlara güven duyma düzeylerinin çok olduğu saptanmıştır. İki grubun da benlik saygısı ile insanlara güven duyma düzeylerinin pozitif korelasyon göstermesi yapılmış olan çalışmaları desteklemiştir.

5.8. Benlik Saygısı ile Depresif Duygulanım Düzeyi Arasındaki İlişkiye Yönelik Tartışma ve Yorum

Benlik saygısının yüksek oluşu, birçok psikolojik belirtiyeye karşı koruyucu bir kalkan olabilmektedir. Kişiliklerini çok yönlü olarak nitelendirilen ve kendisinin farkında olan bireylerde depresyon ve strese bağlı hastalıklar daha az görülmektedir (Evans, Brody ve Noam, 2001).

Yüzücüler arasında yapılan bir çalışmada, benlik saygısı ve depresyon arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Çocukluk döneminde kendine güvenli yetiştirilen yüzücülerin yetişkinlikte daha az depresyon düzeyine sahip olduğu bulgulanmıştır (Karakaya, Coşkun ve Ağaoğlu, 2006).

Araştırma bulgularında benlik saygısı yüksek olan her iki katılımcı grubunun depresif duygulanım düzeylerinin az olduğu saptanmıştır. Bu sonuç araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

5.9. Benlik Saygısı ile Psikosomatik Belirti Düzeyi Arasındaki İlişkiye Yönelik Tartışma ve Yorum

Evans, Brody ve Noam (2001)' in yaptıkları araştırmada, kadın psikiyatri hastalarını iki gruba ayırarak kendilik algısının birçok alanını (akademik yetenek, mesleki yetenek, dış görünüş, sosyal ilişkiler) karşılaştırmışlardır. Grupları, farklı ego gelişim düzeylerine sahip hastalar olarak seçmişlerdir. Birinci grup, düşük ego düzeyine sahip, agresif ve dışsallaştırılmış davranış bozukluğu göstermekte, ikinci grup ise yüksek ego düzeyine sahip, daha fazla dürtü kontrolüne sahip ve bilişsel karmaşa göstermektedir. Çalışmanın sonucuna göre; yüksek ego düzeyine sahip olan grubun

diğer gruba göre kendilik algısının tüm alanlarında daha olumlu kendilik algısına sahip olduğu saptanmıştır (Akt. Özen, 2014).

Benlik saygısının yüksek oluşu, birçok psikolojik belirtiyeye karşı koruyucu bir kalkan olabilmektedir. Kişiliklerini çok yönlü olarak nitelendirilen ve kendisinin farkında olan bireylerde depresyon ve strese bağlı hastalıklar daha az görülmektedir (Evans, Brody ve Noam, 2001).

Wray ve Sensky (1998)' nin araştırmasına göre, fiziksel bir problemin var oluşu, bireyin yaşam kalitesini, sosyal ilişkilerini değiştirebilmektedir. Bu problemler düşük benlik saygısıyla bağlantılıdır. Çocuğun kendilik algısının değişmesinde, fiziksel olarak zayıflığa sebebiyet veren bir hastalığın olması etkilidir. Hasta çocuklarla sağlıklı çocuklar karşılaştırıldığında, hasta çocukların kendilerini daha zayıf hissettikleri ve bu durumdan korku yaşadıkları gözlenmiştir (Akt. Özen, 2014).

Psikosomatik hastalıklar ele alındığında zihin-beden ilişkisi çok önemlidir. Bireyin kendini ve sosyal çevresini nasıl algıladığı, diğerleriyle ilişkisinin ve iletişiminin nasıl olduğu sahip olduğu fizyolojik sistemleri etkileyebilmekte ve çeşitli hastalıkların ortaya çıkmasında etkili olabilmektedir (Karşlı, 2008).

Araştırma bulgularında benlik saygısı yüksek olan her iki katılımcı grubunun psikosomatik belirti düzeylerinin orta olduğu görülmektedir. Bu sonuç daha önce yapılmış olan araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Genel ortalamalara bakıldığında bazı demografik değişkenlerin boşanmış ve boşanmamış anne-baba çocukları birbiriyle kıyaslandığında iki grubu farklı olarak etkilemediği, iki grup arasında anlamlı farklılıklar olmadığı görülmektedir. Bunun sebebinin olumlu ebeveyn davranışları olduğu düşünülmektedir. Ailesi boşanmış ya da boşanmamış olsun, çocuğun ihtiyaçlarının ebeveyn tarafından yerinde ve zamanında karşılanabiliyor olmasının çocuğun psikolojik iyi oluşu açısından büyük öneme sahip olduğu düşünülmektedir.

Yapılan çalışma bulgularıyla desteklenmemiş olsa da daha önce yapılmış olan araştırma bulguları ilk çocukta tecrübesiz olan ebeveynlerin, çocuğa yeterli özeni gösterememeleri ilk çocuğun boşanmadan diğer çocuklara göre daha fazla zarar gören taraf olduğunu düşündürmektedir. İkinci ve üçüncü çocukta anne baba olmanın gereklerini daha fazla içselleştirmiş olan ebeveynler çocuğun ihtiyacı olan şefkat ve saygıyı çocuğa daha fazla gösterebilmektedirler. Bu bağlamda boşanan çiftlerin benlik saygısı yüksek çocuklar yetiştirebilmelerini sağlamak için, boşanmanın olumsuz etkilerini en aza indirgeyen psikolojik destek sağlanmalıdır. Boşanma olgusu daha bilinçli bir şekilde ele alınıp, anne ve babanın birbirinden ayrıldığı fakat her ikisinin de anne ve baba sorumluluklarını yerine getirebileceği, anne ve babanın çocuktan ayrılmadığı belirtilmelidir.

Araştırma bulgularını desteklememiş olsa da daha önce yapılmış olan çalışmalara göre, ilk çocuk olmanın getirdiği yalnızlık hissiyle ve deneyimsizlikle, diğer kardeşlere oranla birinci çocuk boşanma olgusundan daha olumsuz etkilenmektedir ve ilk çocuğun benlik saygısı daha düşük olmaktadır. İlk çocuğun bu durumu daha kolay atlatabilmesi ve yalnız olmadığını hissetmesi adına çocuk, bu durumu yaşayan başka

ailelerin çocuklarıyla bir araya getirilebilir. Böylece çocukların birbirleriyle hissettiklerini paylaşarak, değersizlik ve yalnızlık hissettiklerini paylaşarak, değersizlik ve yalnızlık hissinden kurtulmaları sağlanabilir.

Yapılmış olan çalışmalar, araştırma bulgularını desteklememiş olsa da, annenin yaşça küçük olması deneyimsizlikten kaynaklı boşanma sonrası anne olma sorumluluğunu üstlenememesi sonucuna işaret etmektedir. Alanında yetkin bir psikolojik danışman tarafından anneye annelik görevleri, çocuğun ihtiyaçlarına yönelik tutum ve davranışlar gibi konularda psikolojik destek alması sağlanırsa, boşanmanın çocuğun ruh sağlığı ve benlik saygısı üzerine olumsuz etkisi en aza indirgenmiş olacaktır.

Yapılan bu çalışmanın sonucu daha önce yapılmış olan araştırma bulgularını desteklememektedir. Anne baba boşanma olgusunun gencin benlik saygısı üzerindeki etkisini anlayabilmemiz için boşanmanın süresi, diğer ebeveyni ne sıklıkta gördüğü gibi değişkenlerin de araştırmaya dahil edilip incelenmesi gerekmektedir.

Niteliksel çalışmalarda veri zenginliği bakımından daha ayrıntılı çalışılabilmektedir. Yapılmış olan bu çalışma nicel bir çalışma türü olduğu için, iki grup katılımcı arasında anlamlı farklılıklar bulgulanmamış olabilir. Küçük gruplarla yapılan niteliksel ve boylamsal çalışmalarda konu farklı boyutlarıyla ele alınıp, daha derinlemesine inceleme yapılabilir. Özellikle söylem analizi bu tür çalışmalarda psikoloji bilimi açısından daha tartışılabilir bulgulara ulaşma açısından daha verimli gözükmektedir.

Örneklemin evreni tam olarak temsil etmemesinden ve çalışma grubunun 185 genç ile sınırlı olmasından kaynaklı olarak iki katılımcı grubunun benlik saygısı puanları birbirine benzer sonuçlar göstermiş olabilir.

Çalıştığım kurumda boşanmış aile çocukları ile ilgili yapmış olduğum gözlemler ile ölçek sonuçları paralellik göstermemiştir. Bunun sebebi olarak, ölçeğin 1965 yılında geliştirilmiş olmasının günümüz koşullarında kullanılmasının sağlıklı sonuçlar vermeyebileceği düşünülmektedir. Ölçek, günümüz koşullarına göre yeniden yapılandırılabilir ya da benlik saygısı değerini ölçen güncel, başka bir ölçek kullanılabilir.

Anne veya babadan birinin eksikliğini yaşayan bir gencin karşılaştığı en önemli sorunlardan biri de toplumun önyargısıdır. Günümüz medyasında; televizyon programlarında ve dizilerde anne-baba boşanma olgusunu normalleştirerek nispeten

bu önyargının önüne geçmektedir. Anne veya baba eksikliği yaşayan gençlerin ruh sağlıkları açısından toplumun bilinçlendirilmesi ve boşanmış aile olgusunun anormal bir durum olmadığı gerçeği insanlara öğretilmelidir. Bunun sağlanması için devlet etkili kurum olarak görülmektedir. Devlet topluma, ebeveynlere ve çocuklara ücretsiz psikolojik destek sağlamalıdır (Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011). 15-18 yaş dönemi katılımcılarının benlik saygısı puanları anne babası boşanan ve tam aileye sahip her iki grupta da birbirine benzer çıkmıştır. Bunun sebebi, toplumda boşanma olgusuna ilişkin algıların değişmesi, toplumun bilinçlenmesi, bunun sonucunda boşanmanın gençler üzerindeki travmatik etkisinin eskisi kadar çok olmaması olabilir.

Ebeveynin çocukla olan ilişkisi aile ve çocuk etkileşimi açısından çok önemlidir. Anne ya da baba eksikliği hisseden çocukta psikolojik gelişim engellenmektedir. Çocuğun bu eksikliği hissetmemesi ve ruhsal gelişiminin sekteye uğramaması adına ailenin dağılmasını izleyen süreçte anne ve babanın özellikle çocuğun beraber kalmaya başladığı ebeveyne bilinçlenmesi adına eğitim verilmesi gerekmektedir.

Benlik kavramı ve benlik saygısı gelişiminde çocuğun yaşamış olduğu hayatın kalitesinin çok önemli olduğu bilindiğinden, psikolojik danışmanların aileleri bilinçlendirmek adına ebeveynlere eğitimler vermesi gerekmektedir.

Aile çocuk için önemli bir kurumdur. Çocuk büyürken anne ve babaya ihtiyaç duyar. Araştırmanın sonuçlarını desteklememiş olsa da, çocuğun psikolojik gelişimi açısından tek ebeveynle yetişmesi olumsuz bir gelişim seyri gösterme sebebidir ve aile parçalanması ruh sağlığını önemli ölçüde negatif yönde etkilemektedir. Aileler boşanma sonrasında eş rollerinden ayrılıp anne babalık rollerinden ayrılmamaları gerektiği konusunda bilinçlendirilmelidirler. Özellikle çocuğun birlikte yaşadığı kişiye bu konuda büyük sorumluluk düşmektedir (Aral, 2006).

Aile boşanmış ya da boşanmamış olsun, ergene her zaman yeterli zaman ayrılmalı, sorunları paylaşılıp dinlenmeli, karar alma sürecine ergen de dahil edilmeli, özel hayatında ya da arkadaşlık seçiminde öğrencinin kararlarına saygı duyulmalı fakat seçimleri konusunda yanlış görülen bir nokta varsa saygılı bir dille çocuğa açıklanmalı, kız ya da erkek ayrımı yapmadan her iki cinsiyetten çocuğa eşit olanak ve düşüncelerini dile getirme özgürlüğü tanınmalıdır. Duygu ve düşüncelerini demokratik ortamda özgürce dile getirebilen bir ergenin kendine olan güveni ve saygısı yüksek olacaktır.

Ruh sağlığı yerinde olan bir genç önce kendisine, sonra kendi kuracağı ailesine, daha sonra da topluma faydalı olacaktır. Bilinçli ve ruh sağlığı yerinde bir toplumun ihtiyaı olan en önemli Şey, zsaygı ve olumlu bir kimliktir (Feyzioğlu ve Kuşcuoğlu, 2011).

KAYNAKLAR

Ackerman, B. P., Brown, E. ve Izard, C. E. (2003). Continuity and Change in Levels of Externalizing Behavior in School of Children From Economically Disadvantaged Families, *Child Development*, sayı 74, Sf. 694-709.

Adler, A. (1923). *The Practice and Theory of Individual Psychology*, London, Routledge and Kegan Paul.

Adler, A. (2000). *Çocuk Eğitimi*, çev. Kamuran Şipal, İstanbul, Cem Yayınevi.

Aksaray, S. (2003). Ergenlerde Benlik Saygısı Geliştirmede Beceri Eğitimi ve Aktivite Merkezli Programların Etkisi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Aktaş, A. M. (2004). Aile Terapisinde Sosyal Hizmet Yaklaşımı, *Aile ve Toplum*, cilt 2, sayı 7.

Aktaş, S. (2011). ‘‘9. Sınıfta Anne Baba Tutumları ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi’’, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Akün, E. (2005). Öfke ve Öfke Denetim Problemleri Olan Ergenlerin Aile İçi Çatışma Temsilleri: Aile Yapıları, İletişim ve Problem Çözme Becerileri, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Akün, E. (2013). Yapısal Aile Sistemleri Kuramı Bağlamında Ergenlik Döneminde Aile Yapısı ve Ergenlik Dönemi Sorunları, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, cilt 1, sayı 53, Sf. 85-116.

Altıntaş, E. ve Özçürümez, G. (1989). Obsesif Kompulsif Bozukluk Tanılı Hastaların Cinsiyet Farklılığı Açısından Değerlendirilmesi, *Çukurova Medical Journal*, cilt 3, sayı 40, Sf. 409-417.

Aral, N. (2013). Çocukların Kaygı Düzeylerinin Yaş, Cinsiyet, Sosyoekonomik Düzey ve Ailenin Parçalanma Durumuna Göre İncelenmesi, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, cilt 6, sayı 2, Sf. 255-267.

Asıcı, E. (2013). Öğretmen Adaylarının Affetme Özelliklerinin Öz Duyarlık ve Benlik Saygısı Açısından İncelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,

(yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İzmir.

Atak, H. (2011). Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*, sayı 3, Sf. 163-213.

Aydın, B. (2005). *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*, Ankara, Atlas Yayın Dağıtım.

Aydın, H. (2008). *Ergenlerin Kişilik Özelliklerinin Stresle Başa Çıkma ve Bazı Özlük Niteliklerine Göre Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikolojik Danışma ve Rehberlik Ana Bilim Dalı, (yüksek lisans tezi), Konya.

Bahçıvan Saydam, R. ve Gençöz, T. (2005). Aile İlişkileri, Ebeveynin Çocuk Yetiştirme Tutumu ve Kendilik Değerinin Gençler Tarafından Belirtilen Davranış Problemleri ile Olan İlişkisi, *Türk Psikoloji Dergisi*, sayı 20, Sf. 61-74.

Bailey, J.A., Hill, K.G., Oesterle, S. ve Hawkins, J.D. (2009). Parenting Practices and Problem Behavior Across Three Generations: Monitoring, Harsh Discipline and Drug Use in the Intergenerational Transmission of Externalizing Behavior, *Developmental Psychology*, sayı 45, Sf. 1214-1226.

Bayraktar, F., Sayıl, M. ve Kumru, A. (2009). Liseli Ergenler ve Üniversiteli Gençlerde Benlik Saygısı: Ebeveyn ve Akranla Bağlanma, Empati ve Psikolojik Uyum Değişkenlerinin Rolü, *Türk Psikoloji Dergisi*, cilt 24, sayı 63, Sf. 48-63.

Bencik, S. (2006). *Üstün Yetenekli Çocuklarda Mükemmeliyetçilik ve Benlik Algısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Hacettepe Üniversitesi, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara.

Bertalanffy, L. (1968). *General Systems Theory: Foundation, Development, Applications*, New York, Brazillier.

Bosco, G. L., Renk, K., Dinger, T. M., Epstein, M. K. ve Phares, V. (2003). The Connections between Adolescent's Perceptions of Parents, Parental Psychological Symptoms and Adolescent Functioning, *Applied Developmental Psychology*, sayı 24, Sf. 179-200.

Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.

Buehler, C. ve Welsh D. P. (2009). A Process Model of Adolescents' Triangulation Into Parents' Marital Conflict: The Role of Emotional Reactivity, *Journal of Family Psychology*, cilt 23, sayı 2, Sf. 167-180.

Burger, J. M. (2006). *Kişilik*, çev. İnan Deniz, Erguvan Sarıoğlu, İstanbul, Kaknüs Yayınları.

Büyükşahin Çevik, G. (2009). Lise 3. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkileri ve Benlik Saygılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, cilt 6, sayı 1.

Cevher, F. N. ve Buluş, M. (2007). Benlik Kavramı ve Benlik Saygısı: Önemi ve Geliştirilmesi, *Akademik Dizayn Dergisi*, cilt 1, sayı 2, Sf. 52-64.

Ceylan, İ. (2013). *Ergenlerin Benlik Saygısı ve Duygusal Öz Yeterlilik Düzeylerinin İncelenmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı, (yüksek lisans tezi), İzmir.

Corey, G. (2005). *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*, çev. Tuncay Ergene, Ankara, Metis Yayıncılık.

Corey, G. (2007). *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*, çev. Tuncay Ergene, Ankara, Metis Yayıncılık.

Cüceloğlu, D. (2008). *İnsan ve Davranışı*, İstanbul, Remzi Kitapevi.

Çağdaş, A. (2002). *Anne-Baba-Çocuk İletişimi*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.

Çağdaş, A. ve Seçer, Z. (2004). *Mutlu ve Sağlıklı Yarımlar İçin Anne-Baba Eğitimi*, Eğitim Kitapevi.

Çalışkan, M. (2003). *Boşanmış Aile Çocuklarının Benlik Saygısı*, K.K.T.C. Yakın Doğu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikoloji Danışmanlık Ana Bilim Dalı, (yüksek lisans tezi), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.

Çam, O., Khorshid L. ve Altuğ Özsoy, S. (2000). Bir Hemşirelik Yüksekokulundaki Öğrencilerin Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi, *Hemşirelik Araştırma Dergisi*, cilt 1, sayı 1, Sf. 33-40.

Çamlıbel İrkin A. (2012). *Çocukların Gelişim Süreci ve Televizyonun Etkileri*, (T.C. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu uzmanlık tezi), Ankara.

Çankaya, B. (2007). *Lise I. ve II. Sınıf Öğrencilerinin Algılanan Benlik Saygısının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (yüksek lisans tezi), Ankara.

Çeçen, A. R. (2008). Üniversite Öğrencilerinde Yaşam Doyumunu Yordamada Bireysel Bütünlük (Tutarlılık) Duygusu, Aile Bütünlük Duygusu ve Benlik Saygısı, *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, cilt 4, sayı 1, Sf. 19-30.

Çetin, H. (2004). *Yetiştirme Yurtlarındaki Adölesanların Benlik Saygıları ve Psikolojik Belirtileri*, Hacettepe Üniversitesi, (yayınlanmamış doktora tezi), Ankara.

Çivitçi, N., Çivitçi, A. ve Fiyakalı, C. (2009). Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Olan Ergenlerde Yalnızlık ve Yaşam Doyumu, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, sayı 4, Sf. 143-164.

Çuhadaroğlu, F. (1986). *Adolesanlarda Benlik Saygısı*, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, (uzmanlık tezi), Ankara.

Demiç, S. A. (2006). *İlköğretim ve Ortaöğretimde Uygulanan Rehberlik Çalışmalarının Öğrencilerin Benlik Alguları Üzerindeki Etkisi*, Niğde Üniversitesi, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Niğde.

Derman, O. (2008). Ergenlerde Psiko-sosyal Gelişim, *İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Adölesan Sağlığı İl Sempozyum Dizisi*, sayı 63, Sf. 19-21.

Dilek, H. (2007). Farklı Eğitim Programlarına Devam Eden Lise İkinci Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygısı ile Anne Babalarının Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Gazi Üniversitesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Ana Bilim Dalı, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara.

Doğan, T. ve Eryılmaz, A. (2013). İki Boyutlu Benlik Saygısı ve Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı 33, Sf. 107-117.

Elmacı, F. (2006). Parçalanmış ve Bütünlüğünü Koruyan Aileye Sahip Ergenlerin Depresyon ve Uyum Düzeylerinde Sosyal Desteğin Rolü, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, cilt 6, sayı 2, Sf. 403-431.

Erbil, N., Divan, Z. ve Önder, P. (2006). Ergenlerin Benlik Saygısına Ailelerinin Tutum ve Davranışlarının Etkisi, *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, cilt 3, sayı 10, Sf. 7-15.

Erikçi, M. (2005). *Ana-Baba Yoksunluğunun 9-15 Yaş Grubu Çocuklarının Benlik Kavramı Üzerindeki Etkilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Selçuk Üniversitesi, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Konya.

Erikson, E. (1950). *Childhood and Society*, çev. Demet Öngen, New York, Norton.

Erikson, E. (1968). *Identity: Youth and Crisis*, New York, W.W. Norton & Company, Inc.

Erikson, E. (1980). *Identity and Life Cycle*, New York, W. W. Norton & Company, Inc.

Eriş, Y. ve İkiz, E. (2013). Ergenlerin Benlik Saygısı ve Sosyal Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki ve Kişisel Değişkenlerin Etkileri, *Journal of Turkish Studies*, cilt 8, sayı 6, Sf. 179-193.

Erwin, P. (2000). *Çocuklukta ve Ergenlikte Arkadaşlık*, çev. Osman Akınhay, İstanbul, Alfa Kitabevi.

Eryüksel, G. ve Akün, E. (2003). Depresyonu Olan Ergenler ile Ana-Babaların Aile İlişkilerinin ve Bilişsel Çarpıtmalarının İncelenmesi, *Türk Psikoloji Dergisi*, cilt 18, sayı 51, Sf. 59-73.

Eskin, M., Ertekin, K., Harlak, H. ve Dereboy, Ç. (2008). Lise Öğrencisi Ergenlerde Depresyonun Yaygınlığı ve İlişkili Olduğu Etmenler, *Türk Psikiyatri Dergisi*, cilt 19, sayı 4, Sf. 382-389.

Evans, D. W., Brody, L. ve Noam, G. G. (2001). Ego Development, Selfperception and Self Complexity İn Adolescence: A Study of Female Psychiatric İnpatients, *American Journal of Orthopschiatry*, cilt 71, sayı 1, Sf. 79-86.

Feyzioğlu, S. ve Kuşçuoğlu, C. (2011). Tek Ebeveynli Aileler, *Aile ve Toplum Dergisi*, cilt 7, sayı 26.

Fiyakalı, N. C. (2008). *Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Lise Öğrencilerinin Sürekli Öfke Düzeyleri ve Öfke İfade Tarzlarının Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Denizli.

Franck, K. ve Buehler, C. (2007). A Family Process Model of Marital Hostility, Parental Depressive Affect and Early Adolescent Problem Behavior: The Roles of Triangulation and Parental Warmt, *Journal of Family Psychology*, cilt 21, sayı 4, Sf. 614-625.

Ge, X., Natsuaki, M. Neiderhiser, J. ve Reiss, D. (2009). The Longitudinal Effects of Stressful Life Events on Adolescent Depression are Buffered by Parent–Child Closeness, *Development and Psychopathology*, sayı 21, Sf. 621–635.

Geçtan, E. (2010). *Psikanaliz ve Sonrası*, İstanbul, Metis Yayınları.

Gilliom, M. ve Shaw, D. (2004). Codevelopment of Externalizing and Internalizing Problems in Early Childhood, *Development and Psychopathology*, sayı 16, Sf. 313-333.

Griffin-Shirley N. ve Nes, S. L. (2005). Self-Esteem and Empaty in Sighted and Visually Impaired Readolescents’, *Journal of Visual Impairment & Blindness*, cilt 99, sayı 5, Sf. 276–285.

Gürel, Ö. (2007). *Görme Engelli Ergenlerle Gören Ergenlerin Benlik Saygısı Gelişimlerinin Karşılaştırılması*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (yüksek lisans tezi), Ankara.

Gürses, İ. ve Kılavuz, M. A. (2011). Erikson’ un Psikososyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi, *T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 2, sayı 20, Sf. 153-166.

Hamamcı, Z. ve Duy, B. (2005). Bilişsel Davranışçı Yaklaşım Dayalı Sosyal Beceri Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeyleri ve Fonksiyonel Olmayan Tutumları Üzerindeki Etkisi, *Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi*, cilt 4, sayı 7, Sf. 3-20.

Hamarta, E. ve Demirbaş, E. (2009). Lise Öğrencilerinin Utangaçlık ve Benlik Saygılarının Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Açısından İncelenmesi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt **21**, sayı 1, Sf. 239-247.

Johnson, H. D., Lavoie, J. C. ve Mahoney, M. (2011). Interparental Conflict and Family Cohesion : Predictors of Loneliness, Social Anxiety, and Social Avoidance in Late Adolescence, *Journal of Adolescent Research*, cilt **16**, sayı 3, Sf. 304-318.

Kapcı, E. G. (2004). İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün ve Sıklığının Depresyon, Kaygı ve Benlik Saygısıyla İlişkisi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, cilt **37**, sayı 1, Sf. 1-13.

Karahan, T. F., Sardoğan, E. M., Şar, A. H., Ersanlı, E., Kaya, S. N. ve Karakavak, G. (2006). *Üniversite Öğrencilerinin Ahlaki Yargı Yetenekleri ve Ahlaki Yargı Yetenekleri ile Kendini Gerçekleştirme Düzeylerinin Karşılaştırılması*, Çukurova Üniversitesi, (yüksek lisans tezi), Adana.

Karakaya, I., Coşkun, A. ve Ağaoğlu, B. (2006). Yüzücülerin Depresyon, Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeylerinin Değerlendirilmesi, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, cilt **7**, sayı 3, Sf. 162-166.

Karakoyun, K. (2011). *İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Atılganlık Düzeyleri ile Aile İşlevleri Arasındaki İlişkinin Sosyo-Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İzmir.

Karayel, B. ve Geçikli, E. (2004). *Boşanma, Ebeveyn ve Çocuk*, Lüleburgaz, Rehberlik Araştırma Merkezi E Kitap.

Karlı, E. (2008). *Kişilerarası Tarz, Kendilik Algısı, Öfke ve Psikosomatik Bozukluklar*, Ankara Üniversitesi Psikoloji Ana Bilim Dalı, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara.

Kashani, H. J., Suarez, L., Jones R. M. ve Reid, C. J. (1999). Perceived Family Characteristic Differences between Depressed and Anxious Children and Adolescents, *Journal of Affective Disorders*, sayı 52, Sf. 269-274.

Kesebir, S., Kavzoğlu, S. ve Üstündağ, M. F. (2011). Bağlanma ve Psikopatoloji, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, cilt **3**, sayı 2, Sf. 321-342.

Kılınç, H. (2011). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Benlik Tasarımlarının Atılganlık Düzeyi ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Atatürk Üniversitesi, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Erzurum.

Kim, I. J. ve Zane, N. W. S. (2004). Ethnic and Cultural Variations in Anger Regulation and Attachment Patterns Among Korean American and European American Male Batterers, *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, cilt **10**, sayı 2, Sf. 151-168.

Kindap, Y., Sayıl, M. ve Kumru, A. (2008). Anneden Algılanan Kontrolün Niteliği ile Ergenin Psikososyal Uyumu ve Arkadaşlıkları Arasındaki İlişkiler: Benlik Değerinin Aracı Rolü, *Türk Psikoloji Dergisi*, cilt **23**, sayı 61, Sf. 92-107.

Kır, İ. (2011). Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt **10**, sayı 36, Sf. 381-404.

Koçak, E. (2008). *Ergenlerde Yalnızlığın Yordayıcısı Olarak Benlik Saygısı ve Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzlarının İncelenmesi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yüksek lisans tezi), Adana.

Kumcağız, H. (2004). Üniversite Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeyleri ile Benlik Saygısı Düzeyleri Arasındaki İlişkiler, *On dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı 18, Sf. 27-39.

Kuyucu, Y. (1999). *Anne Babaları Boşanmış ve Birlikte Yaşayan Lise Öğrencilerinin Uyum Sorunlarının Karşılaştırılması Üzerine Bir İnceleme*, Dokuz Eylül Üniversitesi, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İzmir.

Kuyucu, Y. (2007). *Boşanmış Ailede Yetişen Ergenlerin Bilişsel Çarpıtmalarıyla Benlik Değeri Arasındaki İlişki*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (yayınlanmamış doktora tezi), İzmir.

Maslow, A. (1959). *Psychological Data and Value Theory. New Knowledge in Human Values*, New York, Harper and Row.

Minuchin, S. (1974). *Families & Family Therapy*, Cambridge, Harvard University Press.

Muuss, R. E. (2006). *Theories of Adolescence*, New York, Mc Graw-Hill.

Onur, B. (2008). *Gelişim Psikolojisi*, Ankara, İmge Yayıncılık.

Optner, S. L. (1960). *Systems Analysis for Business Management*, Englewood Cliffs, N.J. Prentice-Hall.

Otrar, M. ve Demirbilek, M. (2013). Ebeveynleri Birlikte Olan Ergenler ile Parçalanmış Aileye Sahip Ergenlerin Benlik Saygıları ve Atılganlık Düzeyleri Üzerine Bir İnceleme, *Eğitimde Politika Analizi Dergisi*, cilt **2**, sayı 2, Sf. 21-40.

Ömeroğlu, E. ve Ulutaş, İ. (2007). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, Ankara, Morpa Yayıncılık.

Öngider, N. (2013). Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, cilt **5**, sayı 2, Sf. 140-161.

Özatça, A. (2009). *Ergenlerde Sosyal ve Duygusal Yalnızlığın Yordayıcısı Olarak Aile İşlevleri*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Adana.

Özcan, B. (2005). *Anne-Babaları Boşanmış ve Anne-Babaları Birlikte Olan Lise Öğrencilerinin Yılmazlık Özellikleri ve Koruyucu Faktörler Açısından Karşılaştırılması*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara.

Özçiçek, G. (2014). *Çocuğun Benlik Kavramının Olumluluğu, Annenin Mükemmeliyetçiliği ve Anne Kabul Red Algısı Arasındaki İlişkilerin İncelemesi*, Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, (yüksek lisans tezi), İstanbul.

Özdal, F. ve Aral, N. (2005). Baba Yoksunu Olan ve Anne-Babası ile Yaşayan Çocukların Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, cilt 6, sayı 2, Sf. 255-267.

Özen, Ş., Antar, S. ve Özkan, M. (2007). Çocukluk Çağı Travmalarının Umutsuzluk, Sigara ve Alkol Kullanımı Üzerine Etkisi, *Düşünen Adam*, cilt 20, sayı 2, Sf. 79-87.

Özen, Y. (2014). Kendilik, Kendilik Algısı ve Kendilik Algısına Bağlı Psikosomatik Bozukluklara Sosyal Psikolojik Bir Bakış, *Akademik Bakış Dergisi*, sayı 40.

Özen, Y. ve Gülaçtı, F. (2010). Benlik Kavramı ve Benliğin Gelişiminde Bilen Benliğe Gereksinim Var mı?, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, cilt 12, sayı 2.

Özgüven, İ. E. (2000). *Evlilik ve Aile Terapisi*, Ankara, PDREM Yayınları.

Özşaker, M. (2008). *12-14 Yaş Çocukların Motorsal Performans ve Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi*, Ege Üniversitesi, (yayımlanmamış doktora tezi), İzmir.

Öztürk, S. (2006). *Anne-Babası Boşanmış 9-13 Yaşlarındaki Çocuklar ile Aynı Yaş Grubundaki Anne-Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeyleri İlişkisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İzmir.

Peksaygılı, M. ve Güre, A. (2008). Eşler Arası Çatışmayla Erken Ergenlik Dönemindeki Çocukların Uyum Davranışları: Algılanan Çatışmanın Aracı ve Düzenleyici Rolü, *Türk Psikoloji Dergisi*, cilt 23, sayı 61, Sf. 43-58.

Rogers, C. (1995). What Understanding and Acceptance Meanto Me, *Journal of Humanistic Psychology*, cilt 35, sayı 4, Sf. 7-22.

Rosenberg, M. (1965). *Society and the Adolescent Self-İmage*, Princeton, NJ: Princeton University Press.

Sakallı, N. (2001). *Sosyal Etkiler Kim Kimi Nasıl Etkiler?*, Ankara, İmge Kitabevi.

Sarıkaya, A. (2015). *14-18 Yaş Arası Ergenlerin Benlik Saygısı ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri Arasındaki İlişki*, İstanbul Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü, (yüksek lisans tezi), İstanbul.

Sayıl, M. (2007). Erik Erikson: Psikososyal Gelişim Dönemleri ve Kimlik, *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları*, 23-37.

Semerci, Z. B. (2006). *Birlikte Büyütelim Çocuk Ruh Sağlığı*, İstanbul, Alfa Yayınları.

Senemoğlu, N. (2005). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim, Kuramdan Uygulamaya*, Ankara, Gazi Kitapevi.

Serin, N. B. ve Öztürk, S. (2007). Anne-Babası Boşanmış 9–13 Yaslarındaki Çocuklar ile Aynı Yaş Grubundaki Anne-Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeyleri İlişkisi, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, cilt 8, sayı 2, Sf. 117–128.

Sezer, Ö. (2010). Ergenlerin Kendilik Algılarının Anne Baba Tutumları ve Bazı Faktörlerle İlişkisi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, cilt 7, sayı 1, Sf. 1-19.

Story, M. ve Strang, J. (2005). Adolescent Growth and Development, *In Guidelines for Adolescent Nutrition Services*, 1-8.

Şahin, N., Basım, H. N. ve Çetin, F. (2009). Kişiler Arası Çatışma Çözme Yaklaşımlarında Kendilik Algısı ve Kontrol Odağı, *Türk Psikiyatri Dergisi*, cilt 20, sayı 2, Sf. 151–163.

Şentürk, Ü. (2006). *Parçalanmış Aile Çocuk İlişkisinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, (doktora tezi), Malatya.

Tafó, M. ve Baiocco, R. (2009). Addictive Behavior and Family Functioning During Adolescence, *The American Journal of Family Therapy*, sayı 37, Sf. 388–395.

Taşgıt, M. S. (2012). *Üniversite Öğrencilerinin Benlik Saygısı ve Karar Verme Düzeylerinin İncelenmesi*, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, (yüksek lisans tezi), Konya.

Tatoğlu, N. (2006). *Zonguldak İl Merkezinde 15-17 Yaş Gurubu Genel Lise Öğrencilerinde Benlik Saygısının Akademik Başarıya Etkisi*, Kara Elmas Üniversitesi, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Zonguldak.

Taycan, O., Kutlu, L., Çimen, S. ve Aydın, N. (2006). Bir Üniversite Hastanesinde Çalışan Hemşirelerde Depresyon ve Tükenmişlik Düzeyinin Sosyo-Demografik Özelliklerle İlişkisi'', *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, cilt 7, sayı 2, Sf. 100-108.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2011). *MEB Aile ve Tüketici Hizmetleri Kitapçığı*. Ankara.

Temel, F. ve Aksoy, A. (2001). *Ergen ve Gelişimi*, Ankara, Nobel Yayıncılık.

Tolungüç, T. (2016). *Boşanmanın 10-13 Yaş Grubundaki Çocukların Benlik Kavramlarına Etkilerinin İncelenmesi*, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Aile Danışmanlığı ve Eğitimi, (yüksek lisans tezi), İstanbul.

Topses, G. ve Serin, N. B. (2003). *Psikolojik Danışma İlke ve Teknikleri*, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

Toros, F. (2002). "Çocukluk Çağı ve Ergenlik Dönemi Depresyonlarında Risk Etmenleri", *Türkiye Klinikleri Journal of Psychiatry*, cilt 3, sayı 2, Sf. 75-79.

Tuncer, Ö., Atay, M., Türker, Y. ve Tuncer, H. (2014). "Adolesanlarda Kardeş Sayısı ile Öz-Kavram İlişkisi", *Düzce Tıp Fakültesi Dergisi*, cilt 16, sayı 3, Sf. 22-25.

Tunç, A. ve Tezer, E. (2006). "Çocuk Yetiştirme Stilleri ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, cilt 3, sayı 25.

Türkarlan, N. (2007). "Boşanmanın Çocuklar Üzerine Olumsuz Etkileri ve Bunlarla Baş Etme Yolları", *Aile ve Toplum Dergisi*, cilt 3, sayı 11, Sf. 99-108.

Türker, A. (2012). *Anne Babanın Çocuğun Kişilik Gelişimine Etkisi*.

Uludağlı, N. (2012). "Ergenlerde Olumlu ve Olumsuz Sosyal Davranışlar: Sınıflandırma ve İlişkili Değişkenler", *Pivolka*, cilt 23, sayı 7, Sf. 2-4.

Wray, J. ve Sensky, T. (1998). "How Does the Intervention of Cardiac Surgery Affect The Self Perception of Children with Congenital Heart Disease?", *Child: Care, Healthand Development*, cilt 24, sayı 1, Sf. 57-72.

Yalçınkaya, H. ve Şanlı, N. (2003). "İlköğretim Okulu 11-16 Yaş Öğrencilerin Ailede Karar Vermeye Katılımı Konusundaki Görüşleri", *Milli Eğitim Dergisi*, sayı 157.

Yaşar Ekici, F. (2014). "Türk Aile Yapısının Değişim ve Dönüşümü ve Bu Değişim ve Dönüşüme Etki Eden Unsurların Değerlendirilmesi", *The Journal of Academic Social Science Studies*, sayı 30, Sf. 209-224.

Yavuzer, H. (2011). *Ana-Baba Okulu*, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (2016). *Ana-Baba ve Çocuk*, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Yenidünya, A. (2005). *Lise Öğrencilerinde Rekabetçi Tutum, Benlik Saygısı ve Akademik Başarı İlişkisi*, Marmara Üniversitesi, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul.

Yılmaz, A. (2000). *Eşler Arasındaki Uyum ve Çocuğun Algıladığı Anne-Baba Tutumu Ele Çocukların, Ergenlerin, Gençlerin Akademik Başarıları ve Benlik Algıları Arasındaki İlişkiler*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

Yılmaz, H. (2004). *Sevgili Anne ve Babacığım, Lütfen Bu Kitabı Okur musunuz!...*, Konya, Çizgi Kitabevi Yayını.

Yörükoğlu, A. (2000). *Çocuk Ruh Sağlığı*, İstanbul, Özgür Yayınları.

Yörükoğlu, A. (2004). *Çocuk Ruh Sağlığı*, İstanbul, Özgür Yayınları.

Yörükoğlu, A. (2011). *Çocuk Ruh Sağlığı*, İstanbul, Özgür Yayınları.

EK I. KİŞİSEL BİLGİLER FORMU

CİNSİYET: KIZ ( ) ERKEK ( )

YAŞ: 15 ( ) 16 ( ) 17 ( ) 18 ( )

SINIF: 9 ( ) 10 ( ) 11 ( ) 12 ( )

OKUL TÜRÜ: Anadolu ( ) Genel Akademik Lise ( ) Meslek Lisesi ( ) Özel Lise ( )

HANGİ EBEVEYNLE BİRLİKTESİNİZ:

Anne-Baba ( ) Anne ( ) Baba ( ) Akraba ( ) Hiçbiri ( )

KARDEŞ SAYISI: Tek Çocuk ( ) İki Kardeş ( ) Üç Kardeş ( ) 4 Kardeş ve Üzeri ( )

KARDEŞ SIRASI: İlk ( ) İkinci ( ) Üçüncü ( ) Dördüncü ve Üzeri ( )

ANNE YAŞI: 33-44 ( ) 45-54 ( ) 55-64 ( )

BABA YAŞI: 33-44 ( ) 45-54 ( ) 55-64 ( )

ANNE EĞİTİM DÜZEYİ: İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Y.O/Üniversite ( )

BABA EĞİTİM DÜZEYİ: İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Y.O/Üniversite ( )

ANNE MESLEĞİ:

Çalışmıyor ( ) Emekli ( ) İşçi ( ) Esnaf ( ) Memur ( ) Serbest Meslek ( ) Profesyonel ( )

BABA MESLEĞİ:

Çalışmıyor ( ) Emekli ( ) İşçi ( ) Esnaf ( ) Memur ( ) Serbest Meslek ( ) Profesyonel ( )

ANNE SOSYO-EKONOMİK DÜZEY:

Düşük (1000TL altı) Orta (1000-2000TL) İyi (2000-3500TL) Çok İyi (3500TL üzeri)

BABA SOSYO-EKONOMİK DÜZEY:

Düşük (1000TL altı) Orta (1000-2000TL) İyi (2000-3500TL) Çok İyi (3500TL üzeri)

EK II. ROSENBERG BENLİK SAYGISI ÖLÇEĞİ

D – 1

1. Kendimi en az diğer insanlar kadar değerli buluyorum.
a. ÇOK DOĞRU b. DOĞRU c. YANLIŞ d. ÇOK YANLIŞ
2. Bazı olumlu özelliklerim olduğunu düşünüyorum.
a. ÇOK DOĞRU b. DOĞRU c. YANLIŞ d. ÇOK YANLIŞ
3. Genelde kendimi başarısız bir kişi olarak görme eğilimindeyim.
a. ÇOK DOĞRU b. DOĞRU c. YANLIŞ d. ÇOK YANLIŞ
4. Ben de diğer insanların birçoğunun yapabildiği kadar birşeyler yapabilirim.
a. ÇOK DOĞRU b. DOĞRU c. YANLIŞ d. ÇOK YANLIŞ
5. Kendimde gurur duyacak fazla birşey bulamıyorum.
a. ÇOK DOĞRU b. DOĞRU c. YANLIŞ d. ÇOK YANLIŞ
6. Kendime karşı olumlu bir tutum içindeyim.
a. ÇOK DOĞRU b. DOĞRU c. YANLIŞ d. ÇOK YANLIŞ
7. Genel olarak kendimden memnunum.
a. ÇOK DOĞRU b. DOĞRU c. YANLIŞ d. ÇOK YANLIŞ
8. Kendime karşı daha fazla saygı duyabilmeyi isterdim.
a. ÇOK DOĞRU b. DOĞRU c. YANLIŞ d. ÇOK YANLIŞ
9. Bazen kesinlikle kendimin bir işe yaramadığımı düşünüyorum.
a. ÇOK DOĞRU b. DOĞRU c. YANLIŞ d. ÇOK YANLIŞ
10. Bazen kendimin hiç de yeterli bir insan olmadığımı düşünüyorum.
a. ÇOK DOĞRU b. DOĞRU c. YANLIŞ d. ÇOK YANLIŞ

D – 2

11. Kendiniz hakkındaki düşünceleriniz değişkenlik gösterir mi, yoksa her zaman aynı mıdır ?
a. ÇOK DEĞİŞİR b. ZAMAN ZAMAN DEĞİŞİR c. ÇOK AZ DEĞİŞİR d. HİÇ DEĞİŞMEZ
12. Hiç kendiniz hakkında bir gün bir görüşe, başka bir gün farklı bir görüşe sahip olduğunuzu farkettiğiniz olur mu?
a. Evet, sık sık olur b. Evet, bazen olur c. Evet, nadiren olur d. Hayır, hiç olmaz
13. Kendim hakkındaki görüşlerimin çok çabuk değiştiğini fark ettim.
a. DOĞRU b. YANLIŞ
14. Kendim hakkında bazı günler olumlu bazı günlerse olumsuz düşüncelere sahip oluyorum.

a. DOĞRU b. YANLIŞ

15. Şu günlerde kendim hakkındaki görüşlerimi hiçbir şeyin değiştiremeyeceğini düşünüyorum.

a. DOĞRU b. YANLIŞ

D – 3

16. Başınıza gerçekten bir şey geldiğinde kimse sizin durumunuzla pek ilgilenmeyecektir.

a. DOĞRU b. YANLIŞ

17. İnsan doğasında yardımlaşma gerçekten vardır.

a. DOĞRU b. YANLIŞ

18. Dikkatli davranmazsanız insanlar sizi kullanacaklardır.

a. DOĞRU b. YANLIŞ

19. Bazı kişiler, insanların büyük çoğunluğunun güvenilebilir olduğunu, bazıları ise insanlarla ilişkilerinde çok güvenilemeyeceğini söylerler. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

a. İnsanların çoğuna güvenilebilir.

b. İnsanlarla ilişkilerde çok güvenilemez.

20. İnsanlar daha çok başkalarına yardım etmeye mi, yoksa kendi çıkarlarını düşünmeye mi eğilimlidirler?

a. Başkalarına yardım etmeye

b. Kendi çıkarlarını düşünmeye

D – 4

21. Eleştiriye karşı ne kadar hassassınızdır?

a. Çok fazla hassas b. Oldukça hassas c. Az hassas d. Hassas değil

22. Eleştiri ya da azarlama beni çok fazla incitir.

a. DOĞRU b. YANLIŞ

23. Yanlış yaptığınız bir şey için biri size güldüğünde veya suçladığında ne kadar rahatsız olursunuz?

a. Çok fazla b. Oldukça c. Rahatsız olmam

D – 5

24. Genelde ne kadar mutlusunuzdur?

a. Çok mutlu b. Mutlu c. Pek mutlu değil d. Çok mutsuz

25. Genelde oldukça mutlu bir kişi olduğumu düşünüyorum.

a. DOĞRU b. YANLIŞ

26. Genel olarak kendinizi neşeli bir ruh hali içinde mi, yoksa neşesiz bir ruh hali içinde mi hissedersiniz?

a. Çok neşeli bir ruh hali içinde b. Oldukça neşeli bir ruh hali içinde

c. Ne neşeli ne de neşesiz ruh halinde d. Oldukça neşesiz ruh halinde

27. Hayattan çok zevk alıyorum.

a. DOĞRU b. YANLIŞ

28. Ben de mutlu gördüğüm diğer kişiler kadar mutlu olabilmeyi isterdim.

a. DOĞRU b. YANLIŞ

29. Kendinizi kederli ve karamsar hissettiğiniz olur mu?

a. Çok sık b. Sık c. Ara sıra d. Nadiren e. Hiçbir zaman

D – 6

30. Çoğu zaman başka bir şey yapmaktansa oturup hayal kurmayı tercih ediyorum.

a. DOĞRU b. YANLIŞ

31. Bana hayalperest denilebilir.

a. DOĞRU b. YANLIŞ

32. Zamanımın büyük bir kısmını hayal kurmakla geçiririm.

a. DOĞRU b. YANLIŞ

33. Gelecekte nasıl bir insan olacağınız konusunda hayal kurar mısınız?

a. Çok sık b. Bazen c. Nadiren d. Hiçbir zaman

D – 7

34. Hiç uykuya dalma ya da uykunun sürekliliği açısından sorunuz oldu mu?

a. Sık sık b. Bazen c. Nadiren d. Hiçbir zaman

35. Hiç ellerinizin sizi rahatsız edecek kadar titrediği olur mu?

a. Sık sık b. Bazen c. Nadiren d. Hiçbir zaman

36. Hiç sizi rahatsız edecek kadar sinirlendiğiniz olur mu?

a. Sık sık b. Bazen c. Nadiren d. Hiçbir zaman

37. Hiç sizi rahatsız edecek kadar çarpıntı hissettiğiniz olur mu?

a. Sık sık b. Bazen c. Nadiren d. Hiçbir zaman

38. Hiç sizi rahatsız edecek kadar başınızın içinde basınç hissettiğiniz olur mu?

a. Sık sık b. Bazen c. Nadiren d. Hiçbir zaman

39. Şu sıralarda hiç tırnak yiyor musunuz?

a. Sık sık b. Bazen c. Nadiren d. Hiçbir zaman

40. Egzersiz veya çalışma zamanları dışında hiç sizi rahatsız edecek kadar nefes darlığı hissettiğiniz olur mu?

a. Sık sık b. Bazen c. Nadiren d. Hiçbir zaman

41. Hiç sizi rahatsız edecek kadar ellerinizde terleme olur mu?

a. Sık sık b. Bazen c. Nadiren d. Hiçbir zaman

42. Hiç rahatsız edici baş ağrıları çeker misiniz?

a. Sık sık   b. Bazen   c. Nadiren   d. Hiçbir zaman

43. Hiç rahatsız edici kabuslar görür müsünüz?

a. Sık sık   b. Bazen   c. Nadiren   d. Hiçbir zaman

D – 8

44. Ulusal veya uluslar arası önemli bir konuda görüşünüzü belirttiğinizde birisi size gülerse ne hissedersiniz?

a. Çok incinirim ve rahatsız olurum.   b. Biraz incinirim ve rahatsız olurum.

c. Beni pek fazla etkilemez.

45. Ulusal veya uluslararası sorunlar tartışıldığında genellikle kötü izlenim bırakacak bir şey söylemektense hiçbir şey söylememeyi tercih ederim.

a. DOĞRU   b. YANLIŞ

46. Toplumsal konularla ilgili tartışmalarda insanları kızdıracak bir şey söylemektense hiçbir şey söylememeyi tercih ederim.

a. DOĞRU   b. YANLIŞ

D – 9

47. Uluslar arası konuları tartışır mısınız?

a. Pek çok   b. Oldukça   c. Çok az   d. Hiçbir zaman

48. Arkadaşlarınızla birlikte uluslar arası konuları tartıştığınız zaman tutumunuz nasıl olur?

a. Sadece dinlerim   b. Arada bir görüş bildiririm

c. Konuşmaya eşit oranda katılırım   d. Diğerlerini ikna etmeye çalışırım

D – 10

49. Siz 10 – 11 yaşlarınızdayken anneniz arkadaşlarınızı tanır mıydı?

a. Hepsini tanırdı   b. Çoğunu tanırdı
c. Bazılarını tanırdı   d. Hemen hemen hiçbirini tanımazdı

50. Bu dönemde babanız arkadaşlarınızı tanır mıydı?

a. Hepsini tanırdı   b. Çoğunu tanırdı
c. Bazılarını tanırdı   d. Hemen hemen hiçbirini tanımazdı

51. 5. – 6. sınıflardayken karneniz iyi olduğunda anneniz çoğu zaman ilgilenmezdi.

a. DOĞRU   b. YANLIŞ

52. 5. – 6. sınıflardayken karneniz iyi olduğunda babanız çoğu zaman ilgilenmezdi.

a. DOĞRU   b. YANLIŞ

53. 5. – 6. sınıflardayken karneniz kötü olduğunda anneniz çoğu zaman ilgilenmezdi.

a. DOĞRU   b. YANLIŞ

54. 5. – 6. sınıflardayken karneniz kötü olduğunda babanız çoğu zaman ilgilenmezdi.

a. DOĞRU   b. YANLIŞ

55. Sizce diğ er aile bireyleri sizin söylediğiniz şeylerle ne kadar ilgilenirler?
a. Çok ilgilenirler   b. Oldukça ilgilenirler   c. İlgilenmezler

D – 11

56. Büyümekte olduğunuz dönemde babanızın en çok tuttuğu çocuğu kimdi ?
a. Ben   b. Ağabeyim   c. Ablam   d. Erkek kardeşim
e. Kız kardeşim   f. Bildiğim kadarıyla çok tuttuğu birisi yoktu

57. Bu dönemde babanız arkadaşlarınızı tanır mıydı?

- a. Hepsini tanırđı   b. Çoğunu tanırđı
c. Bazılarını tanırđı   d. Hiçbirini tanımazdı

58. Anne ve babanızın hangisi ile daha rahat konuşabiliyorsunuz?

- Babamla çok daha fazla   b. Babamla biraz daha fazla
c. Her ikisi ile eşit oranda   d. Annemle biraz daha fazla
e. Annemle çok daha fazla

59. Anne ve babanızın hangisi sizi daha çok över?

- a. Babam çok daha fazla   b. Babam biraz daha fazla
c. Her ikisi eşit oranda   d. Annem biraz daha fazla
e. Annem çok daha fazla

60. Anne ve babanızın hangisi size daha çok şefkat gösterir?

- a. Babam çok daha fazla   b. Babam biraz daha fazla
c. Her ikisi eşit oranda   d. Annem biraz daha fazla
e. Annem çok daha fazla

61. Anne ve babanız anlaşamadıkları zaman siz genellikle hangisinden yana olursunuz?

- a. Çok daha fazla olarak babamdan yana   b. Biraz fazla olarak babamdan yana
c. Eşit oranda her ikisinden yana   d. Biraz fazla olarak annemden yana
e. Çok daha fazla olarak annemden yana

D – 12

62. Yalnız bir insan olmaya eğilimli misinizdir?

- a. Evet   b. Hayır

63. İnsanların çoğu sizin nasıl bir kişi olduğunuzu bilirler mi, yoksa çoğunun sizi gerçekten tanımadıklarını mı düşünürsünüz?

- a. Çoğu benim nasıl biri olduğumu bilir.
b. Çoğu gerçekten beni tanımaz.

EK III. İZİNLER

**T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü**

Sayı : 59090411-44-E.4354621 18.04.2016
Konu: Anket ve Araştırma İzin Talebi

Sayın: Ebru GÖKER

İlgi: a) 04.04.2016 tarihli dilekçeniz.
b) Valilik Makamının 18.04.2016 tarih ve 4324234 sayılı oluru.

"Anne Babası Boşanmış ve Tam Aileye Sahip 15-18 Yaş Dönemi (Orta Ergenlik) Ergenlerinde Benlik Saygısı" konulu teziniz hakkındaki ilgi (a) dilekçe ve ekleri ilgi (b) valilik onayı ile uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve söz konusu talebiniz; bilimsel amaç dışında kullanılmaması, **uygulama sırasında bir örneği müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının uygulanması**, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun müdürlüğümüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılmaması koşuluyla, gerekli duyurunun araştırmacı tarafından yapılmasını, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim -öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Valilik Onayı doğrultusunda işlem bittikten sonra 2 (iki) hafta içinde sonuçtan Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme Bölümüne rapor halinde bilgi verilmesini rica ederim.

Harun TÜYSÜZ
Müdür Yardımcısı

EK:1- Valilik Onayı
2- Ölçekler

İl Millî Eğitim Müdürlüğü
E-Posta: sgb34@meb.gov.tr

A. BALTA VHKİ
Tel: (0 212) 455 04 00-239
Faks: (0 212)455 06 52

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 4065-f0db-36f8-ad9a-5a2e kodu ile teyit edilebilir.

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 59090411-20-E.4324234

18/04/2016

Konu: Anket ve Araştırma İzin Talebi

VALİLİK MAKAMINA

- İlgi: a) Ebru GÖKER'e ait 04.04.2016 tarihli dilekçe.
b) MEB. Yen. ve Eğ. Tek. Gn Md. 07.03.2012 tarih ve 3616 sayılı 2012/13 nolu gen.
c) Millî Eğitim Araştırma ve Anket Komisyonunun 11.04.2016 tarihli tutanağı.

İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Ebru GÖKER'in "*Anne Babası Boşanmış ve Tam Aileye Sahip 15-18 Yaş Arası (Orta Ergenlik) Ergenlerin Benlik Saygısı*" konulu tezi kapsamında, ilimiz Küçükçekmece ilçesinde bulunan özel/resmi liselerde; kişisel bilgi formu ve rosenberg benlik saygısı ölçeğini uygulama istemi hakkındaki ilgi (a) dilekçe ve ekleri Müdürlüğümüzce incelenmiştir.

Araştırmacının; söz konusu talebi; bilimsel amaç dışında kullanılmaması, uygulama sırasında bir örneği müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının uygulanması, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun müdürlüğümüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılması koşuluyla, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim -öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Bakanlık emri esasları dâhilinde uygulanması, sonuçtan Müdürlüğümüze rapor halinde (CD formatında) bilgi verilmesi kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Ömer Faruk YELKENCİ
Millî Eğitim Müdürü

OLUR

18/04/2016

Ahmet Hamdi USTA

Vali a.

Vali Yardımcısı

Ek:1- Genelge

2- Komisyon Tutanağı

İl Millî Eğitim Müdürlüğü
E-Posta: sgb34@meb.gov.tr

A. BALTA VHKİ
Tel: (0 212) 455 04 00-239
Faks: (0 212)455 06 52

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 904f-26b9-3048-9477-ef01 kodu ile teyit edilebilir.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Ebru GÖKER
Doğum Tarihi ve Yeri : 19.11.1991 / Mersin
E-posta : ebru_goker@hotmail.com
Öğrenim Durumu : Lisans
Lisans : 2013, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
Mesleki Deneyim : Gülten Özaydın Çok Programlı Anadolu Lisesi,
Psikolojik Danışman ve Rehber Öğretmen, 2013-